

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра всесвітньої історії

Лариса Шваб

СУЧАСНА ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

*Навчально-методичний посібник
для студентів факультету історії, політології
та національної безпеки підготовки бакалавра
за спеціальністю «032 Історія та археологія»*

Луцьк
2024

УДК 94(4-191.2+4-11-13)«1914/...»(075.8)

Ш 33

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 7 від 27 березня 2024 року)*

Рецензент:

Баран Володимир Кіндратович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри археології та історії України; Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Шваб Л.

Ш 33 Сучасна історія країн Центрально-Східної Європи: навч.-метод. посіб. для студентів факультету історії, політології та національної безпеки підготовки бакалавра за спеціальністю «032 Історія та археологія» / Лариса Шваб. – Луцьк, 2024. – 176 с.

У навчально-методичному посібнику вміщено вісім тематичних розділів: 1. Силабус нормативного освітнього компонента «Сучасна історія країн Центрально-Східної Європи» (ОПП-2020); 2. Програма нормативного освітнього компонента; 3. Зміст нормативного освітнього компонента; 4. Основні поняття нормативного освітнього компонента; 5. Теми курсових робіт; 6. Теми магістерських робіт; 7. Методичне забезпечення нормативного освітнього компонента; 8. Методичні вказівки до організації навчального процесу.

УДК 94(4-191.2+4-11-13)«1914/...»(075.8)

© Шваб Л. П., 2024

© Волинський національний
університет імені Лесі Українки, 2024

ЗМІСТ

Частина 1. Силабус нормативного освітнього компонента	4
Частина 2. Програма нормативного освітнього компонента	26
Частина 3. Зміст нормативного освітнього компонента (лекції, семінари, теми для самостійного вивчення)	61
Частина 4. Основні поняття нормативного освітнього компонента	145
Частина 5. Теми курсових робіт	150
Частина 6. Теми магістерських робіт	153
Частина 7. Методичне забезпечення нормативного освітнього компонента	158
Частина 8. Методичні рекомендації до організації навчального процесу	168
8.1. Лекція	168
8.2. Семінарське заняття. Семінарське заняття. Що таке семінарське заняття? Як проходить семінарське заняття?	169
8.3. Доповідь. Як готуватися до доповіді?	170
8.4. Реферат. Як пишеться реферат? Як оцінюється реферат?	171
8.5. Написання есе. Що таке есе? Як оцінюється есе?	172

ЧАСТИНА 1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра всесвітньої історії

СИЛАБУС

нормативного освітнього компонента

Сучасна історія країн Центрально-Східної Європи

підготовки бакалавра
галузі знань 03 Гуманітарні науки
спеціальності 032 Історія та археологія
освітньо-професійна програма Історія, європеїстика, археологія

Луцьк – 2020

Силабус нормативного освітнього компонента Сучасна історія країн Центрально-Східної Європи підготовки бакалавра, галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 032 Історія та археологія, за освітньо-професійною програмою Історія, європеїстика, археологія (2020).

Розробник: Шваб Лариса Петрівна, доцентка кафедри всесвітньої історії, кандидатка історичних наук.

Погоджено:

Гарант освітньої-професійної програми

Сергій Панишко

Силабус нормативного освітнього компонента затверджено на засіданні кафедри всесвітньої історії (протокол № 4 від 17 вересня 2020 року).

Завідувачка кафедри

Людмила Стрільчук

© Шваб Л., 2020 р.

I. Опис нормативного освітнього компонента

1. Денна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній рівень	Характеристика освітнього компонента
Денна форми навчання	Галузь знань: <i>03 Гуманітарні науки</i> Спеціальність: <i>032 Історія та археологія</i> Освітня програма: <i>Історія, європеїстика, археологія</i>	Нормативний освітній компонент циклу професійної підготовки
		Рік навчання – 4
Загальний обсяг годин/кредитів: 120/4	Ступінь вищої освіти: <i>бакалавр</i>	Семестр – 7
		Лекції – 30 годин
ІНДЗ: немає		Семінари – 24 годин
		Самостійна робота – 58 годин
		Консультації – 8 годин
		Форма контролю – <i>екзамен</i>
Мова навчання		<i>Українська</i>

II. Інформація про викладача

Шваб Лариса Петрівна

Кандидатка історичних наук

Доцентка кафедри всесвітньої історії

Контактна інформація : lesyashvab@gmail.com

Посилання на розклад : <http://94.130.69.82/cgi-bin/timetable.cgi>

III. Опис нормативного освітнього компонента

1. Анотація

Нормативний освітній компонент зорієнтований на вивчення історії країн Центрально-Східного регіону в ХХ – на початку ХХІ століття

у всій її різноманітності – політичній, економічній, соціальній та культурній. В географічному відношенні ці землі лежать між ріками Лаба (Ельба) на заході, Дніпро на сході, Балтійським морем на півночі й Середземним морем на півдні, у трьох географічних зонах: північній (прибалтійській), Альпо-Карпатській та Балканській. На сучасній політичній мапі Європи – це Естонія, Латвія, Литва, Білорусь, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова, Болгарія, Сербія, Словенія, Хорватія, Чорногорія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Косово, Албанія, Греція, Туреччина (а також Україна). На початку ХХ століття регіон став ареною виникнення вісімдесяти відсотків нині відомих суверенних європейських держав, які прагнули подолати цивілізаційне відставання від країн Заходу. Однак відродження Російської імперії у формі тоталітарної держави – СРСР та її спроби політичної експансії в Європу залишили Центрально-Східну Європу проміжною смугою між західною і східною цивілізаціями. Частина регіону була втягнута в комуністичний експеримент, інша – зазнала жорстокого тиску з боку нацистської Німеччини та її сателітів. Розпад СРСР, вдруге після падіння Російської імперії на початку ХХ століття, призвів до утворення нових суверенних європейських держав. Але травматичний досвід і стереотипи, спори між країнами, міжнаціональні конфлікти, особливо на Балканах, гальмували й продовжують гальмувати бажану й очікувану народами модернізацію країн регіону.

В основу вивчення освітнього компонента покладено регіонально-інформаційний підхід, який передбачає поєднання найважливішої інформації про народи і країни цієї центрально-східної частини Європи міжвоєнної та воєнної доби (1939–1945); 1945–1989 (1991) – років під залізною завісою СРСР; 1989–2000-х років – транзиту країн Центрально-Східної Європи на Захід.

2. Пререквізити

Засвоєнню нормативного освітнього компоненту «Сучасна історія країн Центрально-Східної Європи» передують ОК «Історія країн Центрально-Східної Європи середніх віків та нового часу». Даний освітній

компонент тісно пов'язаний міждисциплінарними зв'язками з нормативними ОК «Сучасна історія країн Західної Європи та Північної Америки», «Новітня історія України», «Історія світової культури».

3. Постреквізити

Нормативний освітній компонент «Сучасна історія країн Центрально-Східної Європи» водночас із ОК «Сучасна історія країн Західної Європи та Північної Америки», «Новітня історія України», «Нова і новітня історія країн Азії, Африки та Південної Америки» завершує цикл теоретичної підготовки здобувачів ОПП «Історія, європеїстика, археологія»; логічно довершує розуміння глобального історичного процесу в сукупності причинно-наслідкових зав'язків, його тягlosti та взаємопов'язаності регіональних історичних процесів; формує розуміння і навички міждисциплінарних наукових досліджень.

Набутий рівень науково-теоретичних знань дозволяє здобувачам ОПП самостійно впроваджувати освітню та науково-дослідну роботу у межах предметного поля даної навчальної дисципліни, підготувати бакалаврську кваліфікаційну роботу і продовжити дослідження даної тематики на освітньому рівні магістр.

4. Мета і завдання

4.1. Метою нормативного освітнього компонента є формування у здобувачів освіти розуміння ролі країн Центрально-Східної Європи в політичному, соціальному, економічному, безпековому та культурному поступі Європи.

4.2. Завдання нормативного освітнього компонента: засвоїти особливості державотворчих процесів у країнах Центрально-Східній Європи, зумовлених геополітичними змінами після завершення Першої та Другої світових воєн; аналізувати суспільно-політичні, соціально-економічні та культурні перетворення в умовах різних політичних та ідеологічних систем; вивчити роль країн Центрально-Східної Європи в утвердженні та поширенні демократичних інституцій та цінностей на країни пострадянського простору; розуміти специфіку переходу від тоталітаризму до демократії пострадянських країн Балтії та Східної Європи; узагальнити внесок країн Центрально-Східної Європи у полі-

тичний, соціальний, економічний, безпековий та культурний поступ Європи.

5. Результати вивчення, компетентності

5.1. Програмні результати навчання

У результаті вивчення нормативного освітнього компонента здобувачі повинні набути теоретичні знання та практичні уміння і навички, які є необхідними для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю та подальшого навчання і набути такі результати навчання:

Програмні результати навчання (ПРН)	ПРН 1. Знати хід історичного процесу, основні тенденції розвитку людської цивілізації, та виокремлювати у них актуальні проблеми
	ПРН 3. Оцінити роль Європи у розвитку людської цивілізації
	ПРН 4. Знати основні принципи і методи наукового історичного пізнання
	ПРН 5. Володіти специфічними науковими поняттями та категоріями історії та археології
	ПРН 6. Уміти працювати з писемними, археологічними, усними та іншими типами історичних джерел
	ПРН 7. Розуміти причинно-наслідкові зв'язки історичних подій та явищ
	ПРН 8. Знати вітчизняну і зарубіжну історіографію з різних історичних проблем, відмінності у підходах до оцінки різних історичних подій
	ПРН 9. Брати участь у здійсненні наукових досліджень та використовувати їх результати у науковій та практичній сферах
	ПРН 10. На основі здобутих знань здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного досвіду та прогнозувати подальший розвиток подій
	ПРН 11. Популяризувати історію та археологію, а також здійснювати педагогічну діяльність у цих сферах
	ПРН 12. Організовувати діяльність щодо охорони та використання об'єктів історико-культурної спадщини
	ПРН 13. Вести наукову бесіду та дискусію рідною та із застосуванням знань іноземної мови на належному науковому рівні, презентувати результати наукових досліджень в усній та письмовій формі

Закінчення таблиці

	ПРН 14. Застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні інструменти і технології для забезпечення ефективних наукових та професійних комунікацій
	ПРН 16. Усвідомлювати та нести особисту відповідальність за одержані результати дослідження

5.2. Перелік компетентностей

Інтегральна компетентність (ІК)	Здатність розв'язувати професійні й практичні проблеми в галузі історії та археології та у процесі навчання, аналізувати історичні явища та події із застосуванням теорій та методів історичної науки та археології
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу
	ЗК 2. Здатність виокремлювати актуальні наукові проблеми, ініціювати та проводити наукові дослідження, здійснювати пошук та критичне аналізування інформації
	ЗК 3. Здатність спілкуватися державною мовою, як усно, так і письмово
	ЗК 4. Здатність використовувати знання іноземної мови у професійній діяльності
	ЗК 5. Здатність до толерантного ведення дискусії, врахування іншої думки
	ЗК 7. Здатність бути критичним і самокритичним, усвідомлювати соціально-моральну відповідальність за одержані наукові результати
Фахові (спеціальні) компетентності (ФК)	ФК 1. Розуміння причинно-наслідкових зв'язків між подіями та історичними процесами у минулому та сьогоденні, володіння методами історичного дослідження
	ФК 4. Усвідомлення процесу європейської інтеграції, його причин, ходу та перспектив
	ФК 5. Розуміння причин відмінностей у історіописанні різних періодів та напрямків
	ФК 6. Розуміння соціальної ролі історика, його відповідальності за об'єктивність виконаних досліджень, зроблених висновків та можливість їх тенденційного використання
	ФК 7. Здатність використання різних інформаційних джерел та пошукових інструментів, зокрема, електронних ресурсів

Закінчення таблиці

	ФК 8. Здатність виявляти і належним чином опрацьовувати писемні, археологічні, картографічні, зображувальні, усні, та інші джерела, володіти інструментарієм спеціальних історичних дисциплін
	ФК 9. Здатність проводити роботу з виявлення, дослідження, охорони та використання об'єктів історико-культурної спадщини
	ФК 11. Здатність застосувати знання принципів археографічної, архівної та музейної роботи, правил збереження та експонування музейних предметів

6. Структура нормативного освітнього компонента

Назва змістових модулів і тем		Разом	Лекції	Сем-ри	Сам-на роб.	Кон-ції	Форма контр./ бали
1		2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1.							
<i>Центрально-Східна Європа міжвоєннн та воєнної доби (1918–1945): здобуття та втрата державності</i>							
Тема 1	Центрально-Східна Європа між Німеччиною й СРСР: територіальне впорядкування й політика між двома світовими війнами. Народження Центрально-Східної Європи	8	2	–	5	1	Опитування/ 12 балів
Тема 2	Утворення СРСР	8	2	2	3,5	0,5	Опитування/ 12 балів
Тема 3	Дилеми здобуття та втрати державності: країни Балтії та Білорусь між двома світовими війнами	8	2	2	3,5	0,5	Опитування/ 12 балів

Продовження таблиці

1		2	3	4	5	6	7
Тема 4	Змагання за суб'єктність в історії: Польща, Чехословаччина й Угорщина міжвоєнної доби	8	2	2	3,5	0,5	Опитування/ 12 балів
Тема 5	Королівство Югославія: 1918/1929–1941 роки	8	2	2	3,5	0,5	Опитування/ 12 балів
Тема 6	Балканські держави між двома світовими війнами: Румунське королівство, Болгарське царство, Албанія, Греція	8	2	2	3,5	0,5	Опитування/ 12 балів
Тема 7	Країни Центрально-Східної Європи в Другій світовій війні	8	2	2	3,5	0,5	Опитування/ 12 балів
Разом за змістовим модулем 1		56	14	12	26	4	Поточний контроль / 12 Підсумковий контроль / 20
Змістовий модуль 2.							
<i>Центрально-Східна Європа 1945–1989 років під залізною завісою СРСР</i>							
Тема 8	Післявоєнне мирне врегулювання у Центрально-Східній Європі. Народження Східної Європи	8,5	2	–	6	0,5	Опитування/ 12 балів
Тема 9	«Приборкання Східної Європи» ¹ : становлення гегемонії СРСР над Центрально-Східною Європою в 1945–1948 роках	7	2	2	2,5	0,5	Опитування/ 12 балів

¹ Ешплбом Е. Залізна завіса: приборкання Східної Європи. 1944–1956. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 622 с.

Продовження таблиці

	1	2	3	4	5	6	7
Тема 10	«Пік сталінізму»: сталінізація та тітоїзація Центрально-Східної Європи: 1948–1953 роки	8	2	2	3,5	0,5	Опитування/ 12 балів
Тема 11	Опір народних демократій: політичні та соціокультурні процеси в країнах Східної Європи в 1950-х – 1960-х роках	8	2	2	3,5	0,5	Опитування/ 12 балів
Тема 12	Комуністична еліта у пошуках виходу із кризи соціалізму на «східноєвропейській території застою»: 1970-ті – 1980-ті роки	8	2	2	3,5	0,5	Опитування/ 12 балів
Разом за змістовим модулем 2.		39,5	10	8	19	2,5	Поточний контроль / 12 Підсумковий контроль / 20
Змістовий модуль 3.							
<i>Центрально-Східна Європа 1989–2000-х років: транзит на Захід</i>							
Тема 13	Національні варіанти фіналу соціалістичних режимів. Розпад СРСР і відродження Центрально-Східної Європи	8	2	2	3,5	0,5	Опитування/ 12 балів
Тема 14	Югославські війни та конфлікти: 1992–2001 роки	8,5	2	–	6	0,5	Опитування/ 12 балів
Тема 15	Уроки посткомуністичного врядування: 1992–2000-і роки (Польща, Чехосло-	8	2	2	3,5	0,5	Опитування/ 12 балів

Закінчення таблиці

1		2	3	4	5	6	7
	ваччина, Естонія, Угорщина, Словаччина, Болгарія, Грузія, Росія, Україна)						
Разом за змістовим модулем 3.		24,5	6	4	13	1,5	Поточний контроль / 12 Підсумковий контроль / 20
Разом за змістові модулі 1,2,3		120	30	24	58	8	Поточний контроль / 36+4 ² =40. Підсумковий контроль / 60
Види підсумкових робіт							Екзамен/ 60
Модульна контрольна робота							МКР (1) / 20 МКР (2) / 20 МКР (3) / 20 / 60
ІНДЗ							—
Інше							—
Разом годин / балів		120	30 / 0	24 / 40	58 / 0	8 / 0	40+60=100

7. Самостійна робота

Самостійна робота здобувачів реалізується для засвоєння тем, ви-несених на лекційні, семінарські й самостійні заняття. Час самостійної роботи здобувача становить 67 годин і передбачає опрацювання кон-спекту лекцій та рекомендованої літератури. Результати самостійної підготовки перевіряються на семінарських заняттях, під час написання модульних контрольних робіт та складання екзамену. Питання, які виникають під час самостійної роботи, студент з'ясовує під час на-вчальних консультацій із викладачем.

² За зацікавленість, активність, інноваційність, індивідуальну траєкторію у вивченні предмету.

IV. Політика оцінювання

Політика викладача щодо здобувача. Здобувач зобов'язаний відвідувати лекційні та семінарські заняття. В аудиторії зберігається дружня, творча, відкрита до наполегливої праці й конструктивної критики атмосфера. Усі завдання, передбачені програмою, виконуються у встановлений термін.

Політика викладача щодо поточного оцінювання. Поточний контроль якості навчання застосовується під час проведення семінарських занять. Акцент робиться на глибину знань, на ясні, конкретні, логічно і самостійно збудовані відповіді, на знання змісту рекомендованої літератури, на вміння виділити головне з викладеного матеріалу.

Поточне оцінювання здійснюється за кожним завданням в межах змістового модуля. Оцінюється виступ на семінарському, чи практичному занятті.

Загальні критерії оцінювання:

«відмінно» – здобувач виявив всебічні систематичні та глибокі знання навчального матеріалу дисципліни, опрацював основну та додаткову літературу; виявив творчі здібності у розумінні, логічному, стислому та ясному трактуванні навчального матеріалу; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни, їх значення для подальшої професійної діяльності. Допускається 1–2 незначних неточностей;

«добре» – здобувач виявив у цілому добрі знання навчального матеріалу при виконанні завдань, але припустився низки незначних помилок; опрацював основну рекомендовану літературу; показав систематичні знання із дисципліни; здатний самостійно використовувати та поповнювати знання у процесі подальшого навчання та професійної діяльності;

«задовільно» – здобувач виявив знання навчального матеріалу дисципліни в обсязі, необхідному для подальшого навчання та майбутньої професійної діяльності; виконав завдання, передбачені програмою; ознайомився із основною рекомендованою літературою; припустив значну кількість помилок або недоліків під час відповіді на питання (чи виконання завдань), але може усунути їх самостійно;

«незадовільно» – здобувач має значні прогалини в знаннях основного навчального матеріалу дисципліни; припускається принципових помилок при відповідях чи виконанні завдань.

Під час виступу або повідомлення на семінарському занятті оцінюються такі компоненти:

- презентація (графічний матеріал до виступу);
- повнота і лаконічність розкриття теми;
- якість інформації;
- самостійність та креативність;
- дотримання часового критерію доповіді (виступу).

Модульний контроль (рубіжне оцінювання)

Модульне оцінювання здійснюється в межах блоків змістових модулів, що включають відповіді на семінарських заняттях і контрольну роботу модуля (перший і другий модульний контроль). Оцінка за блок змістових модулів виставляється як середньозважена за такими результатами:

- результати поточного оцінювання виступу на семінарському занятті;
- письмове опитування за блоками змістового модуля (перший, другий, третій модульний контроль);
- результати рубіжного контролю відбиваються у журналі обліку навчальних занять.

Правила зарахування пропущених занять. Здобувач зобов'язаний відвідувати лекційні та семінарські заняття. Усі завдання, передбачені програмою, мають бути виконані у встановлений термін. У разі вимушеної відсутності, здобувач зобов'язаний самостійно опрацювати тему пропущеного заняття і подати викладачеві конспект. Викладач оцінює рівень засвоєння самостійно опрацьованого матеріалу у відведений ним час (див. нижче). Отриманий бал зараховується до поточного оцінювання.

Підсумкове оцінювання. Процедура підсумкового оцінювання здійснюється згідно «Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки» https://ed.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022_Polozh_pro_otzin_Red_redMED.pdf

Політика щодо академічної доброчесності. Викладач і здобувач у навчальному процесі на взаємно дотримуються «Кодексу академічної доброчесності Волинського національного університету імені Лесі Українки», затвердженого 30 жовтня 2020 року (див. за посиланням: <https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/Kodeks-akademichnoyi-dobrochesnosti.pdf>).

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Рубіжний контроль здійснюється після завершення лекційних та семінарських занять, передбачених змістовим модулем (Змістовий модуль 1, 2, 3). Відпрацювання пропущених семінарських здійснюється до початку наступного семінарського заняття згідно розкладу. Здобувачі, чия відсутність пов'язана зі станом здоров'я і підтверджена відповідним документом, відпрацьовують пропущені заняття за домовленістю із викладачем.

Час написання модульної контрольної роботи повідомляється викладачем на початку вивчення змістового модуля (Змістовий модуль 1, 2, 3).

Складання екзамену, перескладання екзамену та складання екзамену комісії відбувається під час заліково-екзаменаційної сесії за розкладом, який оприлюднюється за місяць до її початку.

Політика щодо дотримання академічної доброчесності. Під час виконання завдань обов'язкове дотримання принципів академічної доброчесності, а саме: заборонено привласнювати результати інтелектуальної діяльності інших осіб. Отже, при оформленні рефератів, індивідуальних завдань, курсових робіт тощо, необхідно подавати покликання на джерело інформації. Жодна форма порушення академічної доброчесності (недбайливе цитування, плагіат, неповажне ставлення до учасників освітнього процесу тощо) недопустимі. У випадку таких дій будуть задіяні санкції відповідно до «Кодексу академічної доброчесності Волинського національного університету», ухваленому 30 жовтня 2020 року (текст Кодексу див. за посиланням: <http://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/03/Kodeks-akademichnoyi-dobrochesnosti.pdf>).

Політика щодо визнання результатів навчання в неформальній освіті. Починаючи з другого семестру, визнаються результати навчання, отримані в неформальній освіті (професійні курси, тренінги,

онлайн-освіта), які за тематикою відповідають освітньому компоненту. Інформація щодо процедури зарахування результатів неформальної освіти див. у «Положенні про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у Волинському національному університеті імені Лесі Українки» від 29 червня 2022 року за посиланням: https://ed.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022_pdf

V. Підсумкове оцінювання

Підсумкове оцінювання проводиться за результатами першого та другого рубіжних контролів та у формі екзамену. Екзамен є обов'язковим для здобувачів, які отримали менше 75 балів за результатами рубіжних контролів. Здобувачі, які отримали більше 75 балів, мають право скласти екзамен із метою підвищення підсумкового балу. Екзамен відбувається віч-на-віч із викладачем в аудиторії. Білети містять по три питання із списку «питань для контролю», з якими здобувач знайомиться на початку вивчення змістового модуля (Змістовий модуль 1 і 2).

VI. Шкала та критерії оцінювання

Оцінки			Критерії
за шкалою ECTS	за національною шкалою	за шкалою Університету	
1	2	3	4
A «Відмінно»	«Відмінно»	90–100 балів	Здобувач виявив всебічні, систематичні та глибокі знання навчального матеріалу дисципліни, передбаченого програмою; опрацював основну та додаткову літературу, рекомендовану програмою; проявив творчі здібності у розумінні, логічному, стислому

Продовження таблиці

1	2	3	4
			та ясному трактуванні навчального матеріалу; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни, їх значення для подальшої професійної діяльності.
В «Дуже добре»	«Добре»	82–89	Здобувач виявив систематичні та глибокі знання вище середнього рівня навчального матеріалу дисципліни; продемонстрував уміння легко виконувати завдання, передбачені програмою; опрацював літературу, рекомендовану програмою; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни, їх значення для подальшої професійної діяльності.
С «Добре»		75–81	Здобувач виявив у цілому добрі знання навчального матеріалу дисципліни при виконанні передбачених програмою завдань, але припустив низку незначних помилок; опрацював основну літературу, рекомендовану програмою; показав систематичні знання з дисципліни; здатний самостійно використовувати та поповнювати знання у процесі подальшого навчання та професійної діяльності.
Д «Задовільно»		66–74	Здобувач виявив знання навчального матеріалу дисципліни в обсязі, необхідному для подальшого навчання та майбутньої професійної діяльності; виконав завдання, передбачені програмою; ознайомився з основною літературою, що зазначена у програмі; припустив значну кількість

Закінчення таблиці

1	2	3	4
	«Задовільно»		помилки або недоліків у відповідях на запитання співбесіди, тестування, при виконанні завдань тощо, які може усунути самостійно.
Е «Достатньо»		60–65	Здобувач виявив мінімальні знання основного навчального матеріалу дисципліни в обсязі, необхідному для подальшого навчання та майбутньої професійної діяльності; в основному виконував завдання, передбачені програмою; ознайомився з основною літературою, що зазначена у програмі; припустив значні помилки у відповідях на запитання співбесіди, тестування, при виконанні завдань тощо, які може усунути лише під керівництвом та за допомогою викладача.
Ф «Незадовільно»	«Незадовільно»	1–59	Здобувач не має знань зі значної частини навчального матеріалу; припускає принципові помилки при виконанні більшості передбачених програмою завдань; не спроможний самостійно засвоїти програмний матеріал.

VII. Питання для підсумкового контролю

Змістовий модуль 1. Центрально-Східна Європа міжвоєнтя та воєнної доби (1939–1945): здобуття та втрата державності

1. Післявоєнний устрій Європи: проблема кордонів і Версальська система мирних договорів.
2. Поразка українських визвольних змагань та її наслідки.

3. Основні тенденції розвитку держав Центрально-Східної Європи.
4. Виникнення незалежних держав Балтії.
5. Білорусь у складі СРСР.
6. Формування устрою та кордонів міжвоєнної Польщі.
7. Парламентська демократія та режим санації в Польщі 1918–1935 роки.
8. Польща в міжнародних відносинах між двома світовими війнами.
9. Становлення Чехословацької держави: політична система та національна політика.
10. Зовнішня політика Чехословаччини. Мюнхенська угода та її наслідки.
11. Угорщина між двома світовими війнами.
12. Румунія між двома світовими війнами.
13. Повоєнна криза в Болгарії та правління Болгарського Землеробського Народного Союзу (1919–1923).
14. Державні перевороти в Болгарії та причини їх здійснення.
15. Зовнішня політика Болгарії між двома світовими війнами.
16. Формування території та державно-політичного устрою в Югославії.
17. Криза югославського парламентаризму.
18. Державний переворот в Югославії 1929 року та його наслідки.
19. Греція між двома світовими війнами.
20. Розвиток Албанії між двома світовими війнами.
21. Албано-італійські відносини.
22. Новий поділ Європи напередодні Другої світової війни.
23. Окупація і поділ польських земель.
24. Польський Рух Опору.
25. Включення країн Балтії до СРСР.
26. Протекторат Богемії та Моравії.
27. Словацька Республіка в роки війни.
28. Окупація і Рух Опору в Югославії.
29. Утворення та розвиток Незалежної Держави Хорватії.
30. Албанія в роки Другої світової війни.
31. Держави-сателіти Угорщина, Румунія, Болгарія в роки Другої світової війни.

Змістовий модуль 2. Центрально-Східна Європа 1945–1989 років під залізною завісою СРСР

32. Повоєнне мирне врегулювання в Європі.
33. Режими «народної демократії».
34. Радянсько-югославський конфлікт 1948–1949 років.
35. «Сталінізація» країн Східної Європи.
36. Криза сталінської моделі соціалізму 1956–1968 років.
37. Ерозія тоталітарних режимів.
38. Республіки Балтії та Білорусь у складі СРСР.
39. Польща в період правління комуністів.
40. Формування опозиції та суспільно-політична криза в Польщі 1980–1981 років.
41. Чехословацька Соціалістична Республіка між тоталітаризмом і демократією.
42. Комуністичний режим в Угорщині.
43. Румунія в період правління комуністів.
44. Болгарська Народна Республіка в період комуністичного урядування.
45. Специфіка югославської моделі соціалізму.
46. Народна Республіка Албанія: від проголошення до політико-економічних перетворень кінця 1980-х років.
47. Греція після Другої світової війни.

Змістовий модуль 3. Центрально-Східна Європа 1989–2000-х років: транзит на Захід

48. Демократичні революції і становлення незалежних держав. Міжнародні відносини в Європі наприкінці ХХ сторіччя.
49. Проблеми взаємин і сусідства на політичній карті ЦСЄ.
50. Демократичний вибір народів регіону та його альтернативи.
51. Рівень економічного розвитку і соціальна структура населення. Проблеми інтеграції.
52. Країни ЦСЄ в міжнародних стосунках.
53. Держави Балтії на сучасному етапі.
54. Республіка Білорусь на зламі ХХ і ХХІ сторіч.
55. Республіка Польща в роки будівництва демократії.

56. Чеська Республіка на шляху демократичних реформ.
57. Словацька Республіка на шляху до демократії.
58. Демократичні реформи в Угорській Республіці.
59. Румунія на сучасному етапі розвитку.
60. Молдова на сучасному етапі розвитку.
61. Республіка Словенія як самостійна держава.
62. Становлення і розвиток Хорватської Республіки.
63. Нова геополітична реальність: членство країн Центрально-Східної Європи в НАТО та ЄС.

VIII. Рекомендована література та інтернет-ресурси

Посібники

1. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.
2. Орлова Н. Історія нових незалежних держав. Київ: Знання, 2010. 487 с.

Дослідження, інтернет-джерела

3. Аслунд А. Дянков С. Велике переродження: уроки перемоги капіталізму над комунізмом. Львів: Вид-во Старого лева, 2015. 437 с.
4. Бівор Е. Друга світова війна. Київ: КМ Books, 2022. 824 с.
5. Боффа Дж. История Советского Союза: от революции до второй мировой войны. Москва: Международные отношения, 1990. Т. 1. 630 с.; Т. 2. 632 с.
6. Бумблаускас А., Ейдинтас А., Кулакаускас А., Томашайтис М. Історія Литви. Кожному. Київ: Балтія-Друк, 2018. 423 с.
7. Гоменюк І. Провісники другої світової. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі: Від розпаду імперій до Гляйвіцької революції. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 352 с.
8. Джадт Т. Після війни. Історія Європи після 1945 року. Київ: Наш формат, 2020. 928 с.

9. Applebaum A. Iron Curtain: The Crushing of Eastern Europe 1944–1956. Knopf Doubleday Publishing Group, 2013. 613 p.
також:
Еплбам А. Залізна завіса. Приборкання Східної Європи. 1944–1956. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2017. 623 с.
10. Новак А. Як постала «імперія зла»? Досвід Центрально-Східної Європи. Київ: Дух і Літера, 2021. 352 с.
11. Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу / пер. з англ. А. Саган, Я. Лебеденко. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2019. 512 с.
12. Почепцев Г. СРСР. Країна створена пропагандою. Харків: Преміум, 2019. 464 с.
13. Rothschild J., Wingfield N. Return to Diversity. A Political History of East Central Europe Since World War II. Oxford University Press, 2007. 288 p.
також:
Ротшильд Дж., Уїнгфілд Н. Повернення до різноманітності: Політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни / пер. із англ. В. Лапицького, С. Рябчук. Київ: Мегатайп, 2004. 384 с. (URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Rotshyld_Dzhozef/Povernennia_do_riznomanitnosti_Politychna_istoriia_Skhidno-Tsentralnoi_Yevropy_pislia_Druhoi_svitovo/)
14. Rothschild J. East Central Europe between the Two World Wars. Washington: University of Washington Press, 1974. 438 p.
також:
Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами / пер. з англ. В. Канаш. Київ: Генеза, 2001. 496 с. (URL: <http://194.106.216.224:8080/uploads/files/7380/.pdf>)
15. Снайдер Т. Шлях до несвободи. Росія. Європа. Америка. Київ: «Човен», 2020. 392 с.
16. Сулея Вл. Юзеф Пілсудський. Київ: Дух і Літера, 2018. 528 с.
17. Тисменяну Вл. Поворот у політиці. Східна Європа від Сталіна до Гавела. Київ: Мегатайп, 2003. 320 с. (У книзі: Албанія, Болгарія, Чехословаччина, Східна Німеччина, Угорщина, Польща, Румунія, Югославія).

18. Фрішке А. Пристосування і опір: Дослідження з історії Польщі. 1945–1980. Київ: Дух і Літера, 2017. 456 с.
19. Furet F. The Passing of an illusion : The Idea of Communism in the Twentieth Century, Chicago: University of Chicago Press, 2000. 600 p.
також: Фюре Фр. Минуле однієї ілюзії. Комуністична ідея у ХХ столітті. Київ: Дух і Літера, 2015. 814 с.
20. Шваб Л., Ткачик О. Державно-політичний розвиток Сербії в 1992–2006 роках. Луцьк: Волинські Старожитності, 2013. 255 с.

ЧАСТИНА 2
ПРОГРАМА НОРМАТИВНОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА
«СУЧАСНА ІСТОРІЯ КРАЇН
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ»
(лекції, семінари, теми самостійного вивчення)

Змістовий модуль 1. Центрально-Східна Європа міжвоєнтя
та воєнної доби (1918–1945): здобуття та втрата державності

Тема 1. Центрально-Східна Європа між Німеччиною й СРСР:
територіальне впорядкування й політики в Центрально-Східній
Європі між двома світовими війнами

Лекція

1. Актуальність вивчення предмету «Сучасна історія країн Центрально-Східної Європи». Мапа Центрально-Східної Європи: 1918–1938 роки.
2. Німеччина і Росія як основні загрози міжвоєнного часу.
3. Політико-демографічні, соціально-економічні слабкості та конфлікти у центрально-східному регіоні.
4. Етнічні й соціальні напруження.
5. Комуністичні рухи й партії.
6. Політичне керівництво.

Семінарське заняття

1. Післявоєнний устрій Центрально-Східної Європи: кордони і Версальська система мирних договорів.
2. Міждержавні взаємини та прикордонні суперечки між країнами Центрально-Східної Європи: польсько-чехословацький, польсько-литовський, угорсько-чехословацький та угорсько-словацьке протистояння.
3. Країни Центрально-Східної Європи в планах західних держав та СРСР.

Література

Основна:

1. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.
2. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Центрально-Східна Європа в 1914 році / URL: <http://likbez.org.ua/ua/karta-tsentralno-vostochnoy-evropyi-na-1914-god.html>
3. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Європа після Першої світової війни: територіальний поділ і політичний розвиток (1918–1939). URL: <http://ukrmap.su/uk-wh10/250.html>
4. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Радянський Союз 1945–1953. URL: <https://www.google.com.ua/search?q>
5. Криль М. Історія країн Центрально-Східної Європи. Київ: Знання, 2006. 284 с.
6. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-613-168-4/966-613-168-4.pdf>

Додаткова:

7. Гоменюк І. Провісники другої світової. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі: Від розпаду імперій до Гляйвіцької революції. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 352 с.
8. Європа після Першої світової війни: територіальні зміни й політичний розвиток (1918–1939). URL: <http://ukrmap.su/uk-wh10/250.html>
9. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ: Генеза, 2001. 496 с.
10. Секо Я. Словянський вимір Великої війни. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Seko_Yaroslav/Slovianskyi_vymir_Velykoi_viiny_19141918_rr.pdf

Тема 2. Утворення СРСР

Лекція

1. Основні економічні й політичні характеристики Російської імперії. Російські революції 1917 року.
2. Розпад Російської імперії.
3. Утворення СРСР.

Семінарське заняття

1. Революції 1917 року й розпад Російської імперії.
2. Національна політика РРФСР.
3. Політичний устрій та ідеологія СРСР.
4. Утворення й міжнародна діяльність Комінтерну.

Література

Основна:

1. Маля М. Радянська трагедія: історія соціалізму в Росії 1917–1991. Київ, 2000. 456 с.
2. Боффа Дж. История Советского Союза: от революции до второй мировой войны. Москва: Международные отношения, 1990. Т. 1. 630 с.
3. Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу / переклад з англ. А. Саган, Я. Лебеденко. Харків: Клуб сімейного дозвілля. 2019. 512 с.
4. Рагулін В. Історія Росії: навч. посіб. Миколаїв, 2000. 346 с.
5. Рибак І. Історія народів Росії нової доби (поч. ХІХ–ХХ ст.): комплексний навчальний посібник. Кам'янець-Подільський, 2006. 216 с.

Додаткова:

6. 100-річчя СРСР, якого не було. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/12/30/162234/>
7. Договір про утворення СРСР. URL: <https://ru.wikisource.org/wiki>
8. Конституційний проект договору про утворення СРСР у редакції УРСР, український проект конституції 1924. *Енциклопедія історії України* / редкол.: В. Смолій (голова). Київ: «Наукова думка»,

2008. 568 с. Також: URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=
9. Мартин Т. Імперія національного вирівнювання. Нації та націоналізм у Радянському Союзі (1923–1939 роки). Київ: Критика, 2013. 639 с.
 10. Усенко І. Конституційні протести УРСР. *Енциклопедія історії України* / редкол.: В. Смолій (голова). Київ: «Наукова думка», 2008. 568 с. Також: URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=
 11. Почепцев Г. СРСР. Страна созданная пропагандой. Харків: Преміум, 2019. 464 с.
 12. Фюре Фр. Минуле однієї ілюзії. Комуністична ідея у ХХ столітті. Київ: Дух і Літера. 814 с.
 13. Фельштинський Ю., Попов В. Від червоного терору до мафіозної держави. Спецслужби Росії в боротьбі за світове панування. 1917–2036. Київ: Наш Формат, 2021. 624 с.
 14. Шурхало Д. Сто років як вирішили створити СРСР: «опонентом Сталіна була українська сторона». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/sotnya-rokiv-yak-vyrishyly-stvoryty-srsr-oponentom-stalina-bula-ukrayins%CA%B9ka-storona/32197126.html?fbclid=IwAR3U6hfMgP-krqfDQO8eetA8TF7jsiFH4q2Q9cTLq36UopAT6dHI9pBWXLz0>

Тема 3. Дилеми здобуття та втрати незалежності: держави Балтії й Білорусь між двома світовими війнами

Лекція

1. Суверенні держави Латвія, Литва, Естонія: загальна характеристика.
2. Конституційний устрій і політика держав Балтії.
3. Змагання Білорусі за незалежність.

Семінарське заняття

1. Утворення й розвиток Естонської Республіки.
2. Розвиток Литви як незалежної держави.
3. Латвія у змаганні й утвердженні незалежності.
4. Утрачений шанс на незалежність держави: Білорусь у складі СРСР.

Література

Основна:

1. Гоменюк І. Провісники другої світової. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі: Від розпаду імперій до Гляйвіцької революції. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 352 с.
2. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с. [Оцифровано].
3. Сулея Вл. Юзеф Пілсудський. Київ: Дух і Літера, 2018. 528 с. (Значна частина книга присвячена польсько-литовському конфлікту за Вільно (Віленщину).
4. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ. Генеза, 2001. 496 с.

Додаткова:

5. Латвійський націоналізм у міжвоєнний період. URL: <http://molotoff.info/texts/27-2009-09-16-18-49-39/6666-latvijskij-nacionalizm-u-mizhvoennij-period.html>
6. Литва: Перша і Друга Республіка (рос.). *Литовський кур'єр*. URL: <http://www.kurier.lt/litva-pervaja-i-vtoraja-respubliki-2/>
7. Мир чи війна: від суперечностей між Польщею і Литвою у міжвоєнний період виграє червона Москва. Тиждень. URL: <http://tyzhden.ua/History/53482>
8. Остапенко А. Білоруський національний рух та формування білоруської національної ідеї в 1917–1918 роках. *Етнічна історія народів Європи (2018)*. URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2018/55/articles/15.pdf>

9. Попсуєнко Л, Капустіна Н. Історичний досвід конституційних засад становлення національної державності країн Балтії. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/13.pdf
10. Силтенова І., Дрозі Г. Естонія в лещатах другої світової війни. URL: https://books.google.com.ua/books?id=3gz_CwAAQBAJ&pg=PT38&lpg=PT38&dq=Естонія+між+двома+війнами
11. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569–1999 років / переклад Надтоки Олександра. Київ, 2012. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1037580>
12. Судоплатов П. Победа в тайной войне. 1941–1945 годы. URL: <https://avidreaders.ru/read-book/pobeda-v-taynou-voyne-1941-1945.html> (У цих спогадах один із керівників зовнішньої розвідки СРСР описує про залежність (головно матеріальну) балтійських політиків і державних діячів від Сталіна).
13. У незалежній Литві: 1918–1940 (рос.). URL: <https://ru.delfi.lt/vkl/pyl/v-nezavisimoj-litve-19181940-gody.d?id=63315906>

Тема 4. Змагання за суб'єктність в історії: Польща, Чехословаччина й Угорщина міжвоєнної доби

Лекція

1. Дилеми становлення нації, політика Другої Речі Посполитої.
2. Становлення першої Чехословацької Республіки: кордони, нації, політика.
3. Королівство Угорщина: становлення і розвиток держави.

Література

Основна:

1. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с. [Оцифровано].
2. Сулея Вл. Юзеф Пілсудський. Київ: Дух і Літера, 2018. 528 с. (Значна частина книга присвячена польсько-литовському конфлікту за Вільно (Віленщину).

3. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ. Генеза, 2001. 496 с.

Додаткова:

4. Джадт Т. Після війни. Історія Європи після 1945 року. Київ: Наш формат, 2020.
5. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ: Генеза, 2001. 496 с.
6. Снайдер Т. Боже ігрище: Історія Польщі. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. 1080 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Deivis_Norman/Bozhe_ihryshe_istoriia_Polschi.pdf
7. Снайдер Т. Перетворення націй: Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569–1999. Київ: Дух і Літера, 2012. 624 с. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1037580>

Семінарське заняття

Друга Річ Посполита: 1918–1939 роки

1. Формування устрою і кордонів другої Польської Республіки.
2. Парламентська демократія: 1921–1926 років та її криза.
3. Державний переворот 1926 року. Мета режиму санації.
4. Зовнішня політика.

Література

Основна:

1. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Друга Річ Посполита (1918–1939) <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: 1939: Польська кампанія Вермахта. URL: <http://ursa-tm.ru/forum/index.php?/gallery/image/11062-1939-g-polskaya-kampaniya-vermahta-i-osvoboditeln/>
3. Атлас всесвітньої історії (рос.). Видано в Італії Видавничим Домом Рідерз Дайжест, 2003. С. 262–265.
4. Гоменюк І. Провісники другої світової. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі: Від розпаду імперій до Гляйвіцької революції. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 352 с.

5. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-613-168-4/966-613-168-4.pdf>
6. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с. [Оцифровано].
7. Криль М. Історія країн Центрально-Східної Європи. Київ: Знання, 2006. 284 с.
8. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ: Генеза, 2001. 496 с. [Оцифровано].
9. Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн: підручник для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Додаткова:

10. Вандич П. Ціна свободи: історія Центрально-Східної Європи від середньовіччя до сьогодення. Київ: Критика, 2004. 463 с.
11. Восточна Европа после Версаля / отв. ред. И. И. Костюшко. СПб: Алтея, 2007. 244 с. URL: <http://inslav.ru/publication/vostochnaya-evropa-posle-versalya-spb-2007>
12. Між світовими війнами. Польща. *Територія терору*. URL: <http://territoryterror.org.ua/uk/history/1919-1939/poland/>
також ВІДЕОСЮЖЕТИ
13. Наленч Д, Наленч Г. Юзеф Пилсудский: легенды и факты. Мрсква: Политиздат, 1990. 398 с.
14. Снайдер Т. Криваві землі. Київ: Грані-Т, 2011. 448 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Timothy_David_Snyder/Kryvavi_zemli_Yevropa_pomizh_Hitlerom_ta_Stalinym.pdf
15. Снайдер Т. Перетворення націй: Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569–1999. Київ: Дух і Літера, 2012. 624 с. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1037580>
16. Сулея Вл. Юзеф Пілсудський. Київ: Дух і Літера, 2018. 528 с.
17. Снайдер Т. Боже ігрище: Історія Польщі. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. 1080 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Deivis_Norman/Bozhe_ihrysche_istoriia_Polschi.pdf

18. Сталін. Гітлер. Україна / Юрій Щербак. URL: <http://incognita.day.kyiv.ua/stalin-gitler-ukrayina.html>

Семінарське заняття

Перша Чехословацька Республіка: 1918–1938 роки

1. Становлення першої Чехословацької республіки.
2. Державний устрій і політика 1920-х – 1930-х років.
3. Проблема судетських німців. Парти́йний рух Генлейна.

Література

Основна:

1. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Землі Чехії в XIV–XV сторіччях. URL: <https://www.google.com.ua/search?q>
2. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Європа після Першої світової війни: територіальний поділ і політичний розвиток (1918–1939). URL: <http://ukrmap.su/uk-wh10/250.html>
3. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Центрально-Східна Європа: 1937 рік. URL: <https://www.google.com.ua/search?q>
4. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Поділ Чехословаччини (1938). URL: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Partition_of_Czechoslovakia_\(1938\).png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Partition_of_Czechoslovakia_(1938).png)
5. Атлас всесвітньої історії (рос.). Видано в Італії Видавничим Домом Рідерз Дайжест, 2003. С. 262–265.
6. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с. [Оцифровано].
7. Кріль М. Історія країн Центрально-Східної Європи. Київ: Знання, 2006. 284 с.
8. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ: Генеза, 2001. 496 с. [Оцифровано].
9. Рудько С. Історія Центрально-Східної Європи (кінець XVIII – початок XXI століття). Острог, 2010. 220 с. URL: http://lib.oa.edu.ua/files/funds/vudavnutstvo/Rudko_posibn_2010.pdf

10. Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн: підручник для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Додаткова:

11. Вандич П. Ціна свободи: історія Центрально-Східної Європи від середньовіччя до сьогодення. Київ: Критика, 2004. 463 с.
12. Гоменюк І. Провісники другої світової. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі: Від розпаду імперій до Гляйвіцької революції. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 352 с.
13. Документы по истории Мюнхенского сговора 1937–1939 гг. / МИД СССР и МИД ЧССР. Москва: Политиздат, 1979. 471 с. URL: http://www.pseudology.org/Pobeda/Munchen1937_1939.pdf
14. Залізняк Ю. «Гуманістичні ідеали» як принцип для регіональної інтеграції в публіцистиці Томаша Гаріґа Масарика. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2012. Вип. 33. С. 74–83. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/4294-8868-1-PB.pdf>
15. Карась Л. Людина, суспільство, демократія у поглядах Томаша Масарика. *Універсум: Журнал політології, футурології, економіки, науки та культури*. URL: <http://universum.lviv.ua/magazines/universum/2000/3/mas.html>
16. Краткая история Чехословакии. С древнейших времен до наших дней / отв. ред. А. Х. Клеванский, В. В. Марьина, И. И. Поп. Москва: Наука, 1988. 574 с. URL: <http://inslav.ru/publication/kratkaya-istoriya-chehoslovakii-s-drevneyshih-vremen-do-nashih-dney-m-1988>
17. Між світовими війнами. Чехословаччина. *Територія терору*. URL: <http://territoryterror.org.ua/uk/history/1919-1939/czechoslovakia/>
також ВІДЕОСЮЖЕТИ
18. Піковська Т. Національне питання в програмах Німецької соціал-демократичної партії в Першій Чехословацькій Республіці (1918–1939). URL: file:///C:/Users/Lesia/Downloads/Nzvdpu_ist_2010_18_56.pdf
19. Чехословаччина (Чехо-Словаччина, Чехо-Словацька Республіка). URL: https://osvita.ua/vnz/reports/world_history/5472

Самостійне вивчення

Королівство Угорщина: 1920–1946 роки

1. Революції в Угорщині 1918–1919 роки.
2. Контрреволюція і білий терор. Міклош Горті.
3. «Ера Бетлена» – найуспішніша формула реалізації політики.
4. Гьомбьош, Салаші й Горті – вимушений компроміс і зближення з Німеччиною.

Література

Основна:

1. Атлас всесвітньої історії. Видано в Італії Видавничим Домом Рідерз Дайжест, 2003. С. 262–265.
2. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с. [Оцифровано].
3. Кріль М. Історія країн Центрально-Східної Європи. Київ: Знання, 2006. 284 с.
4. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ: Генеза, 2001. 496 с.
5. Рудько С. Історія Центрально-Східної Європи (кінець XVIII – початок XXI століття). Острог, 2010. 220 с. URL: http://lib.oa.edu.ua/files/funds/vudavnutstvo/Rudko_posibn_2010.pdf
6. Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн: підручник для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Додаткова:

7. Вандич П. Ціна свободи: історія Центрально-Східної Європи від середньовіччя до сьогодення. Київ: Критика, 2004. 463 с.
8. Гоменюк І. Провісники другої світової. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі: Від розпаду імперій до Гляйвіцької революції. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 352 с.
9. Горті Міклош. Енциклопедія історії України. Т. 2. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CN

R=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0
&S21STR=Gorti_M

10. Міклош Горті – контр-адмірал угорської історії. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/miklosh_horti__kontr-admiral_ugorskoyi_istoriyi.html
11. Міклош Горті де Над'банья. URL: <http://www.aus-ugr.narod.ru/p1.html>
12. Пушкаш А. И. Внешняя политика Венгрии: Апрель 1927 – февраль 1934 г. Москва: Институт славяноведения и балканистики РАН, 1995. 317 с. URL: http://inslav.ru/images/stories/pdf/1995_Pushkash_Vneshnjaja_politika_Vengrii_1927-1934.pdf

Тема 5. Королівство Югославія: 1918/1929–1941 роки

Лекція

1. Формування території та устрою.
2. Національне питання.
3. Політика в 1920-х роках. Криза парламентаризму.
4. Державний переворот 1929 року. Політика й економіка у 1930-х роках.

Самостійне вивчення

1. Утворення Королівства сербів, хорватів і словенців.
2. Державний переворот 1929 року й виникнення Королівства Югославії
3. Політика й економіка у 1930-х роках.
4. Зовнішня політика королівської диктатури.

Література

Основна:

1. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с. [Оцифровано].
2. Кріль М. Історія країн Центрально-Східної Європи. Київ: Знання, 2006. 284 с.

3. Кріль М. Слов'янські країни на зламі епох: трансформація суспільства наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Дрогобич: РВВ ДДПУ, 2008. 180 с.
4. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ: Генеза, 2001. 496 с.
5. Рудько С. Історія Центрально-Східної Європи (кінець ХVІІІ – початок ХХІ століття). Острог, 2010. 220 с. URL: http://lib.oa.edu.ua/files/funds/vudavnutstvo/Rudko_posibn_2010.pdf
6. Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн: підручник для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Додаткова:

7. Дейвіс Н. Європа. Історія. Київ: Основи, 2000. 1464 с.
8. Єславч Б. Історія Балкан ХХ століття. Київ: Вид-во «Свенас», 2004. Т. ІІ. 600 с.

**Тема 6. Балканські держави між двома світовими війнами:
Румунське королівство, Болгарське царство, Албанія, Греція**

Лекція

1. Утілення ідеї «Великої Румунії».
2. Політика Болгарського царства.
3. Конституційний устрій і політика Албанії.
4. Реалізація «Мегалі ідеї» в Греції.

Семінарське заняття

«Велика Румунія» як ідея і практика політики: 1918–1940 роки

1. Особливості становлення держави.
2. Економіка й соціальні класи.
3. Політика й урядування.
4. Праворадикальний рух «Залізна гвардія». Корнеліу Кодряну.

Література

Основна:

1. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Королівства Румунії 1939 року. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Межі Румунії 1941 року. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Атлас всесвітньої історії. Видано в Італії Видавничим Домом Рідерз Дайжест, 2003. С. 262–265.
4. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с. [Оцифровано].
5. Кріль М. Історія країн Центрально-Східної Європи. Київ: Знання, 2006. 284 с.
6. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ: Генеза, 2001. 496 с. [Оцифровано].
7. Рудько С. Історія Центрально-Східної Європи (кінець XVIII – початок XXI століття). Острог, 2010. 220 с. URL: http://lib.oa.edu.ua/files/funds/vudavnutstvo/Rudko_posibn_2010.pdf
8. Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн: підручник для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Додаткова:

9. Вандич П. Ціна свободи: історія Центрально-Східної Європи від середньовіччя до сьогодення. Київ: Критика, 2004. 463 с.
10. Єлавич Б. Історія Балкан ХХ століття. Київ: Вид-во «Свенас», 2004. Т. II. 600 с.
11. Залізна Гвардія. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
12. Історія Румунії у ХХ столітті. Політика. URL: <http://ua-referat.com>
13. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.
14. Корнеліу Кодряну. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
15. Кодряну К. Моїм Легіонерам (рос.). URL: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbXxwcmF2YWp>

hc3l6cmFuMjAxM3xneDo0Y2NkYWUzYmE5Y2Q5ODQ0 (Твір Кодряну у повному обсязі).

16. Містичний націоналізм Корнеліу Зеля Кодряну. URL: <http://sichovyk.com.ua/svitovid/1110-mysterious-nationalism-of-codreanu> (Офіційне видання «Руху за Гетьманат»).
17. Між двома світовими війнами. Румунія. *Територія терору*. URL: <http://territoryterror.org.ua/uk/history/1919-1939/romania/>
також ВІДЕОСЮЖЕТИ

Семінарське заняття

Албанія між двома світовими війнами

1. Національне відродження Албанії в кінці XIX століття.
2. Соціальна, політична, економічна модель міжвоєнної Албанії.
3. Зовнішня політика короля усіх албанців Зогу I.

Література

Основна:

1. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с. [Оцифровано].
2. Кріль М. Історія країн Центрально-Східної Європи. Київ: Знання, 2006. 284 с.
3. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ: Генеза, 2001. 496 с.
4. Рудько С. Історія Центрально-Східної Європи (кінець XVIII – початок XXI століття). Острог, 2010. 220 с. URL: http://lib.oa.edu.ua/files/funds/vudavnutstvo/Rudko_posibn_2010.pdf
5. Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн : підручник для вищих навч. закл. Київ : Генеза, 2005. 816 с.

Додаткова:

6. Єславіч Б. Історія Балкан XX століття. Київ: Вид-во «Свенас», 2004. Т. II. 600 с.

7. Про «нордичних албанців», «іллїрійських арійців» та джерелах албанського націоналізму (рос.). URL: <https://balkanist.ru/o-nordicheskih-albantsah-illirijskih-arijtsah-i-istokah-albanskogo-natsionalizma/>
8. Фішер Б. Дж. Фашистські режими в Албанії в період Першої світової війни. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/fashistskie-rezhimu-v-albanii-v-period-vtoroy-mirovoy-voyny>
9. Фрасте Ф. История Албании. Тирана: [б. и.], 1964. 323 с.
10. Інформація зі сайту «Балканіст».

Самостійне вивчення

Болгарське царство в 1918–1943 роках

1. Підсумки Першої світової війни для Болгарії. Делімітація кордонів (листопад 1919 року).
2. Правління Землеробського Національного Союзу (1920–1923). Александр Стамболійський.
3. Політика й економіка Болгарії між диктатурами: 1923–1934 роки.
4. Військовий переворот 1934 року. Правління й політика Бориса III.

Література

Основна:

1. Атлас всесвітньої історії. Видано в Італії Видавничим Домом Рідерз Дайжест, 2003. С. 262–265.
2. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с. [Оцифровано].
3. Кріль М. Історія країн Центрально-Східної Європи. Київ: Знання, 2006. 284 с.
4. Кріль М. Слов'янські країни на зламі епох: трансформація суспільства наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Дрогобич: РВВ ДДПУ, 2008. 180 с.
5. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ: Генеза, 2001. 496 с. [Оцифровано].
6. Рудько С. Історія Центрально-Східної Європи (кінець ХVІІІ – початок ХХІ століття). Острог, 2010. 220 с. URL : http://lib.oa.edu.ua/files/funds/vudavnutstvo/Rudko_posibn_2010.pdf

7. Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн: підручник для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Додаткова:

8. Гоменюк І. Провісники другої світової. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі: Від розпаду імперій до Гляйвіцької революції. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 352 с.
9. Славіч Б. Історія Балкан ХХ століття. Київ: Вид-во «Свенас», 2004. Т. II. 600 с.
10. Чорній В. Історія Болгарії. Львів: ПАІС, 2007. 404 с. [Оцифровано].
11. Інформація зі сайту «Балканіст».

**Тема 7. Країни Центрально-Східної Європи
в Другій світовій війні**

Лекція

1. Польський рух Опору як зразок організованої боротьби проти нацистської Німеччини.
2. Воєнний досвід чехословаків.
3. Угорщина у Другій світовій війні: політика і практика сателіта Німеччина.
4. Практика «уникнення відповідальності» в Болгарії.
5. Румунська політика подвійних стандартів.
6. Албанська політика компромісів.

Література

Основна:

1. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.
2. Ротшильд Дж., Уїнгфілд Н. Повернення до різноманітності: політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни / пер. із англ. В. Лапицького, С. Рябчук. Київ: Мегатайп,

2004. 384 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Rotshyld_Dzhozef/Povernennia_do_riznomanitnosti_Politychna_istoriia_Skhidno-Tsentralno-i_Yevropy_pislia_Druhoi_svitovo/

Додаткова:

3. Єславіч Б. Історія Балкан ХХ століття. Київ: Вид-во «Свенас», 2004. Т. II. 600 с.
4. Плохій С. Забуті покидьки східного фронту / переклад з англ. Н. Коваль. Харків: Книжковий клуб «сімейного дозвілля». 2020. 320 с.
5. Чорній В. Історія Болгарії. Львів: ПАІС, 2007. 404 с.

Семінарське заняття

1. Країни Балтії та Білорусь без можливості вибору.
2. Рух Опору в Польщі. Радянські репресії проти керівництва польського підпілля («Процес шістнадцяти»).
3. Окупація й рух Опору в Югославії. Міжнаціональні конфлікти й етнічні чистки.

Література

Основна:

1. Атлас всесвітньої історії. Видано в Італії Видавничим Домом Рідерз Дайжест, 2003. С. 266–267.
2. Варшавське повстання (2014). *Документальний фільм* / Сценаристи: Я. Олдаковський, П. Слівовський, Й. Павлюскевич та ін. URL: http://favoritemovies.at.ua/load/2014/varshavske_povstannja_2014/30-1-0-4059
3. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Новий порядок у Європі. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/media/File:World_War_II_in_Europe,_1942.svg
4. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Центрально-Східна Європа 1942 рік. URL: <https://www.google.com.ua/search?biw=1273&bih=726&tbm=isch&sa=1&ei=iv2cWoSqDJDYwALxmQ-4BA&q>
5. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Воєнні дії в Європі на початку Другої світової війни. URL: <http://www.gdz-history.ru/atlas-9kl-drofa-2015-p19.html>

6. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Поділ Чехословаччини (1938). URL: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Partition_of_Czechoslovakia_\(1938\).png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Partition_of_Czechoslovakia_(1938).png)
7. ГЕОГРАФІЧНА КАРТА: Центрально-Східна Європа 1937 рік. URL: <https://www.google.com.ua/search?biw=1273&bih=726&tbm=isch&sa=1&ei=iv2cWoSqDJDYwALxmQ-4BA&q>
8. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с. [Оцифровано].
9. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ: Генеза, 2001. 496 с.
10. Ротшильд Дж., Уїнгфілд Н. Повернення до різноманітності: політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни / пер. із англ. В. Лапицького, С. Рябчук. Київ: Мегатайп, 2004. 384 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Rotshyld_Dzhozef/Povernennia_do_riznomanitnosti_Politychna_istoriia_Skhidno-Tsentrальноi_Yevropy_pislia_Druhoi_svitovo/
11. Рудько С. Історія Центрально-Східної Європи (кінець XVIII – початок XXI століття). Острог, 2010. 220 с. URL: http://lib.oa.edu.ua/files/funds/vudavnutstvo/Rudko_posibn_2010.pdf
12. Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн: підручник для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Додаткова:

13. Джадт Т. Після війни. Історія Європи після 1945 року. Київ: Наш формат, 2020. 928 с.
14. Варшавське повстання 1944 року: причини поразки. *Військова панорама*. URL: <https://wartime.org.ua/350-varshavske-povstannya-1944-roku-prichini-porazki.html>
15. Мельник І. Варшавське повстання 1944 року. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/25161>
16. Плохій С. Забуті покидьки східного фронту / переклад з англ. Н. Коваль. Харків: Книжковий клуб «сімейного дозвілля». 2020. 320 с.

17. Снайдер Т. Криваві землі. Київ: Грані-Т, 2011. 448 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Timothy_David_Snyder/Kryvavi_zemli_Yevropa_pomizh_Hitlerom_ta_Stalinym.pdf
18. Снайдер Т. Перетворення націй: Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569–1999. Київ: Дух і Літера, 2012. 624 с. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1037580>
19. Снайдер Т. Боже ігрище: Історія Польщі. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. 1080 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Deivis_Norman/Bozhe_ihrysche_istoriia_Polschi.pdf

Змістовий модуль 2. Центрально-Східна Європа 1945–1989 років **під залізною завісою ССРСР**

Тема 8. Післявоєнне мирне врегулювання у Центрально-Східній Європі. Народження Східної Європи

Лекція

1. «Час нуль»: переддень закінчення Другої світової війни.
2. Хід Ялтинської конференції.
3. Розподіл Балкан.
4. Доля Угорщини.
5. Вирішення польського питання. Кордони і уряд Республіки Польща.
6. Підсумки Потсдамської конференції.
7. Народження Східної Європи.

Семінарське заняття

1. Післявоєнне мирне врегулювання:
 - 1.1. Тегеранська конференція: 28 листопада – 1 грудня 1943 року.
 - 1.2. Московські рішення в жовтні 1944 року.
 - 1.3. Ялтинська конференція: 4–11 лютого 1945 року.
 - 1.4. Потсдамська конференція 17 липня – 2 серпня 1945 року й остаточний поділ Східної Європи.
2. Мапа Східної Європи: 1945–1991 роки.

Література

Основна:

1. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.
2. Ротшильд Дж., Уїнгфілд Н. Повернення до різноманітності: політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни / пер. із англ. В. Лапицького, С. Рябчук. Київ: Мегатайп, 2004. 384 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Rotshyld_Dzhozef/Povernennia_do_riznomanitnosti_Politychna_istoriia_Skhidno-Tsentralno-i_Yevropy_pislia_Druhoi_svitovo/

Додаткова:

3. Джадт Т. Після війни. Історія Європи після 1945 року. Київ: Наш формат, 2020. 928 с.
4. Друга світова війна і початок холодної війни. URL: http://stud.com.ua/77809/politologiya/istoriya_novitnogo_chasu
5. Кульчицький С. Українсько-польський кордон: тридцять років протистояння. URL: <http://incognita.day.kyiv.ua/ukrayinsko-polskij-kordon-tridczyat-rokiv-protistoyannya.html>
6. Плохій С. Ялта. Ціна миру. Клуб сімейного дозвілля, 2019. 414 с.
7. Плохій С. Забуті покидьки східного фронту / переклад з англ. Н. Коваль. Харків: Книжковий клуб «сімейного дозвілля». 2020. 320 с.
8. Крушельницька Л. Рубали ліс... (Спогади галичанки). Львів: Астролябія, 2008. 352 с.
9. Снайдер Т. Криваві землі. Київ: Грані-Т, 2011. 448 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Timothy_David_Snyder/Kryvavi_zemli_Yevropa_pomizh_Hitlerom_ta_Stalinyum.pdf
10. Снайдер Т. Перетворення націй: Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569–1999. Київ: Дух і Літера, 2012. 624 с. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1037580>
11. Снайдер Т. Боже ігрище: Історія Польщі. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. 1080 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Deivis_Norman/Bozhe_ihrysche_istoriia_Polschi.pdf

12. Тисменяну Вл. Поворот у політиці. Східна Європа від Сталіна до Гавела. Київ: Мегатайп, 2003. 320 с. (У книзі: Албанія, Болгарія, Чехословаччина, Східна Німеччина, Угорщина, Польща, Румунія, Югославія).
13. Фрішке А. Пристосування і опір: Дослідження з історії Польщі. 1945–1980. Київ: Дух і Літера, 2017. 456 с.

Тема 9. «Приборкання Східної Європи»³: становлення гегемонії СРСР над Центрально-Східною Європою в 1945–1948 роках

Лекція

1. «Народна демократія»: суть питання.
2. Національні варіанти становлення «народних демократій»: Польща, Чехословаччина, Угорщина.
3. Спецслужби країн Центрально-Східної Європи в утвердженні комуністичного врядування.
4. Комінформ.

Семінарське заняття

1. Національні варіанти становлення «народних демократій»:
 - 1.1. Югославія, Румунія, Болгарія, Албанія.
 - 1.2. Румунія.
 - 1.3. Болгарія.
 - 1.4. Албанія.

Література

Основна:

1. Ротшильд Дж., Уїнгфілд Н. М. Повернення до різноманітності: політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни. Київ: Вид-во «Мегатайп», 2004. 384 с.
2. Страшнюк С. Політичні кризи та антитоталітарні рухи в країнах Східної Європи (50–80-ті роки ХХ ст.). Харків: Бізнес-Інформ, 1998. 391 с.

³ Цитується Еплблом Е. Залізна завіса: приборкання Східної Європи. 1944–1956. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 622 с.

3. Тисменяну Вл. Поворот у політиці: Східна Європа від Сталіна до Гавела. Київ: Вид-во «Мегатайп», 2003. 336 с. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Tysmenianu_Vladimir/Povorot_u_politytsi_Skhidna_Yevropa_vid_Stalina_do_Havela/

Додаткова:

4. Еплблом Е. Залізна завіса. Приборкання Східної Європи. 1944–1956. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2017. 623 с.
5. Щоб не забули. Пам'ять про тоталітаризм в Європі: Читанка для учнів старших класів середньої школи в усіх європейських країнах / ред. Джиліан Певез, Вікторія Яременко. URL: <http://www.memory.gov.ua/sites/default/files/lestweforgetukr.pdf>

**Тема 10. Пік сталінізму:
сталінізація й тітоїзація Східної Європи: 1948–1953 роки**

Лекція

1. Сталінізація Східної Європи: Польща, Чехословаччина, Угорщина, Югославія, Болгарія, Румунія, Албанія.
2. Тітоїзація Східної Європи.
3. Радянсько-югославський конфлікт.

Самостійне вивчення

1. Сталінізація Східної Європи: Югославія, Болгарія, Румунія, Албанія.
2. Радянсько-югославський конфлікт.

Література

Основна:

1. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.
2. Ротшильд Дж., Уїнгфілд Н. Повернення до різноманітності: політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світо-

вої війни / пер. із англ. В. Лапицького, С. Рябчук. Київ: Мегатайп, 2004. 384 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Rotshyld_Dzhozef/Povernennia_do_riznomanitnosti_Politychna_istoriia_Skhidno-Tsentralno-i_Yevropy_pislia_Druhoi_svitovo/

3. Тисменяну Вл. Поворот у політиці: Східна Європа від Сталіна до Гавела. Київ: Вид-во «Мегатайп», 2003. 336 с. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Tysmenianu_Vladimir/Povorot_u_politytsi_Skhidna_Yevropa_vid_Stalina_do_Havela/

Додаткова:

4. Джадт Т. Після війни. Історія Європи після 1945 року. Київ: Наш формат, 2020. 928 с.
5. Джилас М. Бесіди зі Сталіном. URL: https://gartua.io.ua/s2642454/milovan_djilas_besidi_zi_stalinim
6. Джилас М. Джилас М. Новий клас (рос.). URL: ignissimo.ru/books/235.pdf
7. Еплблом Е. Залізна завіса. Приборкання Східної Європи. 1944–1956. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2017. 623 с.
8. Конквест Р. Великий терор. Луцьк: Вежа, 2009. 880 с.
9. Лютнева драма президента Бенеша / Радомир Мокрик. *Історична правда*. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2020/02/13/157027/>
10. Основні тенденції розвитку провідних країн Європи та Америки в перші повоєнні роки. URL: https://stud.com.ua/77824/politologiya/osnovni_tendentsiyi_rozvitku_providnih_krayin_yevropi_ameriki_pershi_povoyenni_roki#95
11. Падіння «богів». Перші «єретики» / І. Лосєв. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/padinnya-bogiv-pershi-ieretiki>
12. Рубрика «Cztch-in» (співпраця «Української правди» з Чеським центром у Києві) – щомісяця публікує статті про чеське двадцяте століття.
13. Французький історик – про «Чорну книгу комунізму». *Газета «День»*. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/tema-dnya-istoriya-i-ya/francuzkyu-istoryk-pro-chornu-knygu-komunizmu>
14. Фюре Фр. Минуле однієї ілюзії. Комуністична ідея у ХХ столітті. Київ: Дух і Літера. 814 с.

15. Чорна книга комунізму. Злочин, терор і репресії / С. Куртуа, Ж.-Л. Марголін, К. Бартосек, Н. Верт, А. Пачковський та ін. Київ: Афіша, 1997. 712 с. (Книга про репресії у комуністичних державах, разом із переслідуваннями, депортаціями та штучним голодом).
16. Щоб не забули. Пам'ять про тоталітаризм в Європі: Читанка для учнів старших класів середньої школи в усіх європейських країнах / ред. Дж. Певез, В. Яременко. URL: <http://www.memory.gov.ua/sites/default/files/lestweforgetukr.pdf>

Тема 11. Опір народних демократій: політичні та соціокультурні процеси в країнах Східної Європи в 1950-х – 1960-х роках

Лекція

1. Політичні та соціокультурні процеси:
 - 1.1. Польща.
 - 1.2. Угорщина.
 - 1.3. Чехословаччина.
 - 1.4. Румунія.
 - 1.5. Югославія.

Семінарське заняття

1. Деформації народно-демократичних режиму в Польщі: 1953–1956 роки. Познань/56 Владислав Гомулка.
2. «Новий курс» в Угорщині: 1953–1956 роки. Угорська революція. Імре Надь.
3. Пошуки економічних важелів розвитку в Чехословаччині. «Празька весна» 1968 року та її наслідки. Александр Дубчек.

Література

Основна:

1. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.

2. Ротшильд Дж., Уїнгфілд Н. Повернення до різноманітності: політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни / пер. із англ. В. Лапицького, С. Рябчук. Київ: Мегатайп, 2004. 384 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Rotshyld_Dzhozef/Povernennia_do_riznomanitnosti_Politychna_istoriia_Skhidno-Tsentralno-i_Yevropy_pislia_Druhoi_svitovo/
3. Вандич П. Ціна свободи: історія Центрально-Східної Європи від середньовіччя до сьогодення. Київ: Критика, 2004. 463 с.

Додаткова:

4. Джадт Т. Після війни. Історія Європи після 1945 року. Київ: Наш формат, 2020. 928 с.
5. «Празька весна» у документах Галузевого державного архіву Служби безпеки України / упорядник О. Бажан. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. Науковий і документальний журнал*. Київ, 2008. № 1/2 (30/31). С. 54–137. [Оцифровано].
6. Бажан О. Суспільні настрої в Україні у ході чехословацької кризи 1968 року за донесеннями радянських спецслужб. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. Науковий і документальний журнал*. Київ, 2008. № 1/2 (30/31). С. 37–54. [Оцифровано].
7. Гавел В. Заочный вопрос: Разговор с К. Гвиджялой / пер. з чес. Москва: Новости, 1991. 214 с.
8. Гавел В. Листи до Ольги / пер. з чеської І. Мельниченка і Т. Окопної. Київ: Лаурис, 2015. 386 с.
9. Гавел В. Промови та есеї. Київ: Комора, 2017. 144 с.
10. Дейвіс Н. Європа. Історія / пер. з англ. Київ: Основи, 2001. С. 1124–1176.
11. Дмитрук В. «Празька весна» і Україна. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. Науковий і документальний журнал*. Київ, 2008. № 1/2 (30/31). С. 7–36.
12. Дмитрук В. Нелегальна інформаційна мережа в Чехословаччині та її вплив на формування опозиційних настроїв в Україні (кінець 60-х – початок 70-х рр.).
13. Дмитрук В. Празька весна 1968 р. Енциклопедія історії України: в 10 т. / редкол. В. Смолій (голова); Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2011. Т. 8: Па-Прик. С. 484.

14. Епплбом Е. Залізна завіса. Приборкання Східної Європи. 1944–1956. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2017. 623 с.
15. Журналіст-международник Милан Сиручик: «У нас, чехов, еще надолго в подсознании останется 68-год. URL: <https://www.crimea.kp.ru/daily/26246.5/3126504/>
16. Зарицький О. Вацлав Гавел: політичний портрет. Київ: Основи, 2009. 144 с.
17. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.
18. К событиям в Чехословакии: факты, документы, свидетельства прессы и очевидцев. Вып. 1. Москва: Пресс-группа советских журналистов, 1968. 191 с.
19. Кайзер Д. Дисидент. Вацлав Гавел. Київ: Темпора, 2012. 424 с.
20. Коротка історія Чехії і Словаччини / за ред. проф. П. Федорчака. Івано-Франківськ, Плай, 1999. 170 с.
21. Кундера М. Нестерпна легкість буття / переклала з чеської Воліна Пасічна. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Milan_Kundera/Nesterpna_lehkist_buttia.pdf
22. Плохій С. Забуті покидьки східного фронту / переклад з англ. Н. Коваль. Харків: Книжковий клуб «сімейного дозвілля». 2020. 320 с.
23. Поворотна адреса: Країна нібито (десять празьких листів). URL: <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/20/41/>
24. Празька весна та глобальні революційні процеси 1968 року. URL: <https://commons.com.ua/ru/prazka-vesna-ta-globalni-revoljutsij/>
25. Радянська окупація 1968. *Тиждень*. URL: <http://tyzhden.ua/Publication/1136>
26. Ротшильд Дж., Уїнгфілд Н. М. Повернення до різноманітності: політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни. Київ: Вид-во «Мегатайп», 2004. 384 с. [Оцифровано].
27. Фрішке А. Пристосування і опір: Дослідження з історії Польщі. 1945–1980. Київ: Дух і Літера, 2017. 456 с.

Тема 12. Комуністична еліта у пошуках виходу із кризи соціалізму на «східноєвропейській території застою»: 1970-ті – 1980-ті роки

Лекція

1. Польща: від Едварда Ґерека до Леха Валенси.
2. Чехословаччина на шляху до демонтажу соціалізму.
3. Угорська політика в 1970–1980-х роках.
4. Румунія після «румунської весни».
5. Болгарська політика в 1970–1980-х роках.

Семінарське заняття

1. «Елегантний соціалізм» Едварда Ґерека в Польщі: 1970–1980-ті роки. Народження опозиції.
2. Політика Яноша Кадара в Угорщині.
3. Стагнація і занепад режиму Густава Гусака в Чехословаччині. Народження «культури друкарських машин»: 1970–1980-ті роки.
4. Специфіка болгарського соціалізму: 1970–1980-х роках.

Література

Основна:

1. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.
2. Ротшильд Дж., Уїнгфілд Н. Повернення до різноманітності: політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни / пер. із англ. В. Лапицького, С. Рябчук. Київ: Мегатайп, 2004. 384 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Rotshyld_Dzhozef/Povernennia_do_riznomanitnosti_Politychna_istoriia_Skhidno-Tsentralno-i_Yevropy_pislia_Druhoi_svitovo/

Додаткова:

3. Вандич П. Ціна свободи: історія Центрально-Східної Європи від середньовіччя до сьогодення. Київ: Критика, 2004. 463 с.
4. Дейвіс Н. Європа. Історія / пер. з англ. Київ: Основи, 2001. С. 1124–1176.

5. Джадт Т. Після війни. Історія Європи після 1945 року. Київ: Наш формат, 2020.
6. Єславіч Б. Історія Балкан ХХ століття. Київ: Вид-во «Свенас», 2004. Т. II. 600 с.
7. Історія Румунії у ХХ столітті. Політика Чаушеску. URL: <http://ua-referat.com>
8. Каплан Ж. Р. На Схід до Тартарії. Подорожі Балканами, Близьким Сходом і Кавказом. Київ: Темпора, 2017. 442 с.
9. Румунія (підручник). URL: <http://ukrmap.su/uk-wh11/1314.html>
10. Фрішке А. Пристосування і опір: дослідження з історії Польщі. 1945–1980. Київ: Дух і Літера, 2017. 456 с.

Змістовий модуль 3. Центрально-Східна Європа **1989–2000-х років: транзит на Захід**

Тема 13. Національні варіанти фіналу соціалістичних режимів. Розпад СРСР і відродження Центрально-Східної Європи

Лекція

1. Розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія.
2. Демонтаж тоталітарних систем: Польща, Угорщина, Чехословаччина.
3. Розпад СРСР.
4. Відновлення суверенітету держав Балтії.
5. Специфіка білоруського набуття суверенітету.
6. Відродження Центрально-Східної Європи.

Семінарське заняття

1. Республіки Балтії: здобуття незалежності Латвії, Естонії, Литви.
2. Білорусь: ретростратегія Олександра Лукашенка.
3. Молдова: стратегія здобуття незалежності.

Самостійне вивчення

1. Демонтаж тоталітарних систем: Болгарія, Румунія, Албанія.

Література

Основна:

1. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.
2. Ротшильд Дж., Уїнгфілд Н. Повернення до різноманітності: політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни / пер. із англ. В. Лапицького, С. Рябчук. Київ: Мегатайп, 2004. 384 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Rotshyld_Dzhozef/Povernennia_do_riznomanitnosti_Politychna_istoriia_Skhidno-Tsentralno-i_Yevropy_pislia_Druhoi_svitovo/
3. Орлова Н. Історія нових незалежних держав. Київ: Знання, 2010. 487 с.

Додаткова:

4. Молдова. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-10918.html>
5. Білорусь. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-10914.html>
6. Країни Балтії. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-10924.html>
7. Литва. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-10928.html>
8. Естонія. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-10939.html>
9. Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2019. 512 с.
10. Саттер Д. Доба безумства. Занепад і кінець Радянського Союзу. Київ: Дух і Літера, 2018. 528 с.
11. Білорусь, Молдова. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattyu-koruptsiyi-2018/>

Тема 14. Югославські війни та конфлікти: 1992–2001 роки

Лекція

1. Причини та історичні передумови югославських війн.
2. Війна Словенії за незалежність у 1991 році. Десятиденна війна.
3. Війна Хорватії за незалежність у 1991–1995 роках. Вітчизняна війна.

Семінарське заняття

1. Боснійська війна 1992–1995 років.
2. Конфлікти в регіонах населених албанцями: війна в Косові в 1998–1999 роках, конфлікти у південній Сербії в 2000–2001 роках та Македонії у 2001 році.
3. Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії та його ви-роки.

Література

Основна:

1. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.
2. Ротшильд Дж., Уїнгфілд Н. Повернення до різноманітності: політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни / пер. із англ. В. Лапицького, С. Рябчук. Київ: Мегатайп, 2004. 384 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Rotshyld_Dzhozef/Po-vernennia_do_riznomanitnosti_Politychna_istoriia_Skhidno-Tsentrалno-i_Yevropy_pislia_Druhoi_svitovo/
3. Орлова Н. Історія нових незалежних держав. Київ: Знання, 2010. 487 с.

Додаткова:

4. 25 років різанини у Сребрениці. Історія, про яку не варто забувати Україні / Георгій Ерман. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53367876>
5. Балканська криза. URL: https://vue.gov.ua/%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0_1991%E2%80%932002
6. Войнович Г. Югославія, моя батьківщина. Львів: Вид-во Старого лева, 2020. 304 с.
7. Дракуліч С. Вони б і мухи не скривдили. Воєнні злочинці на суді в Гаазі. Київ: Комора, 2018. 192 с.
8. Дракуліч С. Ніби мене немає (є). Київ: Комора, 2020. 240 с.

9. Єргович М. Жертвам сниться велика перемога. Київ: Комора, 2019. 432 с.
10. Жмирич З. Блокбастер. Київ: Комора, 2018. 224 с.
11. Каранович З. Три картини перемоги. Київ: Комора, 2016. 224 с.
12. Качіч Х. Хорватський прорив. Київ: Темпора, 2012. 560 с.
13. Кебо О. Сараєво для початківців. Київ: Комора, 2017. 144 с.
14. Рудяков П. «Балканська криза» (1991–2001 рр.): характер, особливості, наслідки. *Політична думка*. 2001. № 1–2. С. 77–88.
15. Рудяков П. М. Конфліктні вузли цивілізаційної «карти» Європи у ХХ ст.: характер і витоки Балканської кризи. *Діалог. Історія, політика, економіка*. 2004. № 5: Сучасна цивілізація: гуманітарний аспект. С. 216–229.
16. Руда В. Основні аспекти участі України в розв’язанні Балканської кризи к. ХХ ст. *Грані історії*. 2011. Вип. 2011. С. 209–221. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/grist_2011_2011_22.
17. Шимкевич К. Основні напрямки діяльності міжурядових та громадських організацій щодо подолання наслідків воєнних злочинів на теренах колишньої Югославії (1991–2008 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 44 (2). С. 136–139. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2015_44\(2\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2015_44(2)_27)
18. Срдич С. Саторі. Київ: Комора, 2015. 144 с.
19. Шваб Л., Ткачик О. Державно-політичний розвиток Сербії в 1992–2006 роках. Луцьк: Волинські Старожитності, 2013. 255 с.
20. Югославські війни на Open Directory Project.
21. Хроніка неоголошеної війни. URL: https://www.youtube.com/watch?v=IhlcY6YbA&ab_channel=24%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB

**Тема 15. Уроки посткомуністичного врядування:
1992–2000-ні роки (Польща, Чехословаччина, Естонія,
Угорщина, Росія, Словаччина, Болгарія, Грузія, Україна)**

Лекція

1. Країни – ранні реформатори / прогрес – Польща, Чехословаччина, Естонія; регрес – Угорщина, Росія:
 - 1.1. Зміст трансформаційних реформ в Польщі.
– регрес:
 - 1.2. Угорщина: відкочування до авторитаризму й занепад стратегії реформ.
 - 1.3. Напруження і непрогнозованість: політика і реформи в Росії.
 - 1.4. Україна – «країна найбільших надій і розчарувань» (Олег Гаврилишин).

Самостійне вивчення

1. Країни – ранні реформатори / прогрес – Чехословаччина, Естонія.
 - 1.1. Чехословацька специфіка реформ.
 - 1.2. Естонія: демонстрація успіху політико-економічних стратегій.
2. Країни – пізні реформатори: Словаччина, Болгарія, Грузія.
 - 2.1. Хід реформ в Словаччині 1990–2000-ні роки.
 - 2.2. Болгарія: хитання і перспективи посткомуністичного реформування.
 - 2.3. Трансформаційні реформи в Грузії.

Література

Основна:

1. Аслунд А. Дянков С. Велике переродження: уроки перемоги капіталізму над комунізмом. Львів: Вид-во Старого лева, 2015. 437 с.
2. Орлова Н. Історія нових незалежних держав. Київ: Знання, 2010. 487 с.

Додаткова:

3. Аналіз результатів індексу сприйняття корупції – 2019. Україна та ін. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>

4. Економічні огляди ОЕСР. Російська Федерація. 2011–2019. URL: https://books.google.com.ua/books?id=Unn8D1anWkQC&pg=PA82&pg=PA82&dq=1.%09%D0%90%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%BD%D0%B4+%D0%90.+%D0%92%D0%B8+%D0%B4%D0%BE+%D1%81%D0%B8%D1%85+%D0%BF%D1%96%D1%80+%D1%83&source=bl&ots=5yIWkwy6BC&sig=ACfU3U2r475nd_1SPz6auZFUzNRDIzvaGw&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwijmPzc197pAhWGposKHQnHCNwQ6AE
5. ЕСТОНІЯ. Матеріали за темою. *Європейська правда*. URL: https://www.eurointegration.com.ua/tags/estonia/view_pubs/
6. Інтерв'ю з Мартом Лаатом. BBC Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/indepth/story/2005/05/050526_estonia_laar_ie.shtml
7. Ліберальні реформи: з чого складається економічне диво Грузії, Словаччини, Естонії, Великої Британії, Польщі: чого довелося позбутися, а чого досягти. *Спецпроект: ліберальні реформи – найкоротший шлях до добробуту*. URL: <https://mind.ua/publications/20209677-liberalni-reformi-z-chogo-skladaetsya-ekonomichne-divo-gruziyi-slovachchini-estoniyi-velikoyi-britan>
8. Лідер, який залишав країну майбутнього. Майк Майкоф – про Росію і Путіна. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.svoboda.org/a/usa-today-putin-mcfaul/30161226.html>
9. Локомотив дерадянізації. Досвід Естонії. *Український тиждень*. URL: <https://tyzhden.ua/World/76468>
10. ОРБАН. Матеріали за темою. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/tags/orban/>
11. Перемога вічного Орбана: як угорський прем'єр зберіг абсолютну владу в країні. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/04/9/7080095/>
12. План «Моргентау» від Бальцеровича і Міклоша для України. URL: https://sensor.net.ua/blogs/1103262/quotplan_morgentauquot_vd_baltsеровича_mklosha_dlya_ukrani
13. ПОЛЬЩА. Матеріали за темою. *Європейська правда*. URL: https://www.eurointegration.com.ua/tags/poland/view_pubs/
14. Реформи онлайн: як Естонія зробила стрибок у цифру. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/04/17/7108861/>

15. Саттер Д. Доба безумства. Занепад і кінець Радянського Союзу. Київ: Дух і Літера, 2018. 528 с.
16. Снайдер Т., Джат Т. Роздуми про ХХ століття. Київ: Човен, 2019. 384 с.
17. Україна серед лузерів в індексі сприйняття корупції. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2011/12/1/6803417/>
18. Чеська республіка: неоліберальна реформа та економічна криза (2014). *Спільне 7: Другий світ*. URL: <https://commons.com.ua/uk/cheska-respublika-neoliberalna-reforma-ta-ekonomichna-kriza/>
19. ЧЕХІЯ. Матеріали за темою. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/tags/czechia/>
20. Як подолати кризу: досвід Чехії. URL: <https://gurt.org.ua/news/recent/22488/>

ЧАСТИНА 3
ЗМІСТ НОРМАТИВНОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА
«СУЧАСНА ІСТОРІЯ КРАЇН
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ»
(лекції, семінари, теми самостійного вивчення)

**Тема 1. Центральньо-Східна Європа між Німеччиною та СРСР:
територіальне впорядкування й політики між двома світовими
війнами. Народження Центральньо-Східної Європи**

1. *Актуальність вивчення предмету «Сучасна історія країн Центральньо-Східної Європи». Мапа Центральньо-Східної Європи: 1918–1939 роки.*
2. *Німеччина і Росія як основні загрози міжвоєнного часу.*
3. *Політико-демографічні, соціально-економічні слабкості та конфлікти у центральньо-східному регіоні.*
4. *Етнічні й соціальні напруження.*
5. *Комуністичні рухи й партії.*
6. *Політичне керівництво.*

Актуальність вивчення предмету «Сучасна історія країн Центральньо-Східної Європи». Мапа Центральньо-Східної Європи: 1918–1939 роки. Історичний досвід країн Центральньо-Східної Європи у відродженні суверенних держав і будування політичних націй. Стратегії політичних еліт та їх аналіз. Виявлення причин неуспішної реалізації національних проєктів. Сторіччя між Віденським конгресом 1815 року і Паризькою конференцією 1919 року й утворення 80 % незалежних держав.

Німеччина і Росія як основні загрози міжвоєнного часу. Післявоєнний устрій Європи: проблема кордонів і Версальська система мирних договорів. Територіальні, політичні, економічні, соціальні наслідки Великої війни. Крах державно-політичного устрою Австро-Угорської, Російської, Османської імперій та Пруського Королівства. Постання нових політичних держав – Польської Республіки, Чехословацької Республіки, Королівства Сербів, Хорватів, Словенців (Юго-

славії – 1929), Австрії, Угорщини, Фінляндії, Литви, Латвії, Естонії тощо. Паризька мирна конференція (1919–1920) та її рішення. «14 пунктів президента Вільсона» та визначення кордонів післявоєнної Європи. Версальський мирний договір країн Антанти й Німеччини (28 червня 1919). Права й зобов'язання Німеччини та її союзників – Австрії, Болгарії, Угорщини, Туреччини: Сен-Жерменський (1919), Нейнський (1919), Тріанонський (1920), Севрський (1920), а також Ризький (1919) мирні договори. Підсумки Паризької мирної конференції. Мета та форми діяльності Ліги Націй (1919–1946). Етапи світового розвитку міжвоєнної: 1918–1923 роки – становлення держав, нестабільність; 1924–1929 роки – стабілізація; 1929–1933 роки – криза і депресія; 1933–1939 роки – назрівання Другої світової війни. Визначальні ідейно-політичні течії міжвоєнної – консерватизм, лібералізм, соціал-демократизм, комунізм (ліві радикали), правий радикалізм (фашизм і нацизм). Народження й загроза тоталітарних диктатур СРСР і Німеччини. Характерні риси розвитку державної влади у країнах ЦСЄ. Соціальна активність й внутрішньополітична боротьба в регіоні. Розвиток конституційних процесів. Національні суперечності. Висновки щодо основних тенденцій розвитку держав ЦСЄ. Поява нових одинадцяти суб'єктів міжнародної політики після Великої війни. Зовнішньополітичний вектор національних держав. Роль Франції як дієвої протипаги Німеччині. Проблема блокуутворення для малих країн – Югославії, Румунії, Чехословаччини. Утворення Малої Антанти (1920–1921). Становлення нової системи європейської безпеки на Локарненській конференції в жовтні 1925 року. Рейнський гарантійний пакт як основна система європейської безпеки. Прийняття Німеччини у Лігу Націй (1926). Зростання військово-політичної агресії Німеччини (1932–1935). Укладання міжнародних договорів як гарантій збереження миру. ЦСЄ у переддень Другої світової війни. Версальська договірна система та Росія. Більшовицький переворот в Росії, іноземна інтервенція (1918–1922) та її поразка. Доля словаків та українців у рішеннях Паризької конференції. Боротьба УНР та ЗУНР за українську державність. Польська агресія проти України: наступ армії Галлера 15 травня 1929 року; Варшавський договір 22 квітня 1920 року та територіальні втрати України; угода між Польщею та Радянською Росією 18 березня

1921 року; захоплення Польщею Східної Галичини та Західної Волині. Рішення Паризької мирної конференції 8 травня 1919 року про передачу Закарпатської України Чехословаччині. Висновки щодо поразки українських визвольних змагань.

Політико-демографічні, соціально-економічні слабкості та конфлікти у центрально-східному регіоні. Взаємини Німеччини та Чехословаччини в міжвоєнний період. Відродження та становлення Чехословацької державності: діяльність Томаша Масарика (1850–1937) та Едварда Бенеша (1884–1948). Проголошення незалежності Чехословацької республіки (1918). Формування кордонів згідно Версальської системи договорів (1919). Чехословаччина як одна з найстабільніших держав міжвоєнного часу. Ідеологія «чехословакізму» як «гарант» чехо-словацької єдності. Судетська проблема. Сен-Жерменське вирішення питання судетських німців. Погіршення політико-економічної ситуації 1930-х років і проблема судейських німців. Генлейнівці та їх опоненти: Конрад Генлейн (1898–1945) і Судетонімецький Патріотичний Фронт (Судетонімецька Партія, 1935). Наростання напруженості, інспірованої Берліном. Чехословацька армія та реформа армії та ВПК 1932–1933 років. Міжнародне становище ЧСР. Суперечки навколо статусу Судейської області: гарячі весна та літо 1938 року. Зацікавленість і участь поляків у поділі Чехословаччини. Мюнхенська угода 30 вересня 1938 року. Форум Другої Республіки: Рейх і Чехословаччина у 1938–1939 роках. Окупація Судетів. Становище мюнхенської Чехословаччини. Доля Словаччини. *Польсько-чехословацька міжвоєнний конфлікт.* Коріння розбрату (Тешинська Сілезія в часи імперії): прагнення національної незалежності і суперечність стратегічних цілей; Тешинська Сілезія і Тешин – історична довідка від правління П'ястів (до 1635 року) до володіння Габсбургами (1635–1918); Слов'янський конгрес у Празі (1848) і питання належності Тешинської Сілезії; національний склад Тешинської Сілезії. Тешинська Сілезія у 1918–1920 роках. Чеська позиція щодо Тешинської Сілезії; Підготовка Варшавою плебісциту 26 січня 1919 року. Початок чеської військової операції та угода Шнейдарек–Латніков. Поділ Тешина по річці Ользі. Воєнний стан і польське повстання 19 травня 1920 року. Проект німецької громади про незалежність Тешина.

Вирішення питання Тешина на Паризькій мирній конференції (1919). Поділ Тешина. Чеський Тешин як економічний і культурний центр. Криза польсько-чехословацьких відносин у 1930-х роках. Домовленості між міністром закордонних справ Юзефом Беком і Гітлером про «неможливе збереження Чехословаччини у її теперішньому стані». Загострення ситуації в лютому 1938 року. Польське керівництво про намір розділити Чехословаччину як «штучну й потворно створену». Таємна робота польського II Відділу. Зосередження польських диверсійних сил. Формування органів адміністрації для управління анексованих територій. Військові маневри на Волині й 7-годинний парад у Луцьку. Польський ультиматум 27–29 вересня 1938 року. Чеська капітуляція 1 жовтня 1938 року. Польський прапор на Тешині. Підготовка Польщі до нової війни з Німеччиною; Тешинська Сілезія у вирі Другої світової війни. Інші грані конфлікту. Польсько-чехословацькі взаємини в 1940-х роках. *Польсько-литовські взаємини: 1918–1940*. Польсько-литовські взаємини в 1918–1920-х роках. Відродження Литви 18–23 вересня 1920 року. Проголошення радянським урядом в Москві Литовської радянської соціалістичної республіки й об'єднання її Радянською соціалістичною республікою Білорусією (ЛітБіл) (16 грудня 1918 й 16 січня 1919 року). Бої за Вільнюс і звернення Юзефа Пілсудського. Війна 1920 року: польсько-литовські домовленості в Сувалках (1920) та встановлення кордону між Польщею та Литвою. Створення фантома-держави Центральної Литви. Литва й Польща в міжвоєнний період. Вирішення питання Клайпеди–Мемеля й клайпедське «повстання» (1922). Бої за Клайпеду. Передача Клайпеди Литві (1924). Клайпеда в міжвоєнний період. Співпраця на антипольському ґрунті. Прогітлерівська пропаганда. Угода про передачу Клайпеди Німеччині (1938). Урбшис vs Ріббентроп. Директива Гітлера з планом оволодіння територією Литовської Республіки. Договір між Радянським Союзом і Литвою (1939). Проголошення Литовської радянської соціалістичної республіки. Криваве литовсько-польське протистояння в роки Другої світової війни. *Угорсько-чехословацькі територіальні суперечки*. Нові кордони Східної Європи (Париж, Сен-Жермен і Тріанон). Наслідки розпаду Австро-Угорської імперії для Угорщини. Угорсько-чехословацькі взаємини в міжвоєнний період. Установлення

угорсько-чехословацького кордону (1919). Тріанонський договір (1920). Створення Малої Антанти Військові конвенції Малої Антанти (1923; 1931). Розпад Антанти й визнання права Угорщини на власну армію (1938). Захоплення території Словаччини та Закарпаття (1919). Угорська радянська республіка (1919) й Директоріум у Закарпатті (1919). Військова диктатура на Закарпатті (1919–1923). Чеський оборонний план «bolševismus». Стратегічне значення Закарпаття. Переговори в Комарно між Чехословаччиною та Угорщиною (1938). Перший Віденський арбітраж і передача Угорщині частини Словацьких та Закарпатських земель (1938). Дії угорських терористичних груп та польських диверсантів у Закарпатті. Угорський тероризм на Закарпатті. Польський тероризм на Закарпатті. Угорська атака на Карпатську Україну (1939). Проголошення незалежності Карпатської України в Хусті. Боротьба членів Організації Народної Оборони «Карпатська січ». Придушення українських ініціатив. Винищення євреїв у Аушвіц-Біркенау тощо. *Угорсько-словацьке протистояння*. Автономістські прагнення Словаччини в міжвоєнний період. Наслідки перебування Словаччини у складі Транслейтанії. Автономістські прагнення словаків у роки Великої війни. Пітсбурзька угода (1918). Утворення словацького Тимчасового уряду. Смерть Мілана Штефаніка (1919) й перспективи словацької політики. Підривна діяльність угорців у Словаччині; «слов'яки», «мадярони», «угророси», «карпатороси». Діяльність Віктора Дворчака та Комітету Верхньої Угорщини. Посилення автономістських прагнень й торування автономістського шляху Словаччини (1938). Словаччина після Віденського арбітражу й проголошення незалежності Словаччини (1938). Угода з Берліном (1940). Військовий конфлікт Угорщини й Словаччини – Мала війна. Підсумки Малої війни й перемир'я між Угорщиною та Словаччиною (1939). Угорщина й Словаччина під час Другої світової війни. Гляйвіцька провокація (1939).

Тема 2. Утворення СРСР

- 1. Основні економічні й політичні характеристики Російської імперії. Російська революція 1917 року.*

2. *Розпад Російської імперії.*
3. *Утворення СРСР.*
4. *Політичний устрій та ідеологія СРСР.*
5. *Утворення та міжнародна діяльність Комінтерну.*

Основні економічні й політичні характеристики Російської імперії. Російська революція 1917 року. Економіка Російської імперії напередодні Першої світової війни. Специфіка російського капіталізму: широке втручання держави та залучення іноземного капіталу. Пришвидшений розвиток російської економіки від середини 1850-х до 1905 року. Частка російського виробництва в сумарному виробництві Німеччини, Франції, Великої Британії та США – 4,2 %. Російська імперія – аграрно-індустріальна країна (70–75 % населення – селяни, 16 відсотків – міські жителі). Іноземний капітал в економіці імперії. Нерівномірність регіонального розвитку. Інвестиції у вугледобувну галузь Донбасу. Специфіка російського колоніалізму. Економічна експлуатація колоній. Столипінська реформа і революція в аграрному господарстві після 1905 року. Класова структура населення імперії: робітничий клас – 14,8 %, у тому числі сільськогосподарські робітники – 3,5 %, селяни і ремісники – 66,7 %, буржуазія і поміщики – 16,3 %, у тому числі куркулі – 11,4 %, інтелігенція – 2,2 %. Російські правлячі класи та протиріччя між ними. Специфіка російського православ'я. Російська модель самоуправління (земства і міські думи). Російська армія, державна поліція й боротьба з революційним рухом. «Найбільш реакційна і варварська монархія в Європі» (Ленін). *Російська революція 1917 року*: Лютнева революція, Двовладдя, жовтневий переворот (Велика Жовтнева Соціалістична Революція – рад. історіографія). Причини революції: соціально-економічні й політичні суперечності в країні; невдоволення війною тощо. Масові революційні виступи (Путиловський завод 17 лютого 1917 року). Початок революції: 27 лютого (10 березня) – загальний страйк петроградських робітників та Волинського, Преображенського та Литовського полків. Створення Тимчасового комітету Державної Думи (голова Міхаїл Родзянко). Перехід влади до Тимчасового уряду (3 лютого 1917 року; очолив князь Георгій Львов). Зречення престолу царем Ніколаєм II (3 лютого

1917 року). Створення Центральної Ради в Україні (17 березня 1917 року). *Двовладдя*. Урядування Тимчасового уряду: продовження війни, демонстрації проти Тимчасового уряду – «липневі події». Участь Леніна і втеча у Фінляндію. Корніловський заколот кінця серпня 1917 року. Повернення Леніна в Росію у квітні 1917 року. Виголошення квітневих тез. Вибори у Петроградську Раду в серпні 1917 року (більшовики – 22 % голосів). Обрання головою Петроградської Ради Льва Троцького. *Жовтневий переворот*. Посилення впливу Ради. Обрання головою Петроградської Ради Льва Троцького. Роль Петроградського гарнізону у жовтневому перевороті. Хронологія перевороту: 16 жовтня – створення Військово-революційного комітету Петроградської Ради (ВРК); 21 жовтня – ухвалення резолюції про підтримку ВРК гарнізоном; історичне засідання вождів більшовиків і ухвалення рішення про виступ 25 жовтня у день відкриття II з'їзду Рад; 24 жовтня – виступ матросів із Крондштадту; 25 жовтня – арешт Тимчасового уряду. Проголошення радянської влади II Всеросійським з'їздом Рад. Ухвалення декретів: Декрет про мир, Декрет про Землю, Декларация прав народів Росії, Декрет про скасування смертної кари. Розгін Установчих Зборів (5–6 січня 1918 року). Початок громадянської війни: похід Керенського-Краснова на Петроград і повстання юнкерів. Громадянська війна в Росії – 1918–1921 (1923) роки. Значення Російської революції 1917–1918 років.

Розпад Російської імперії. Розпад Російської імперії – процеси системної дезінтеграції в економіці, соціальній структурі, громадській і політичній сфері Російської імперії. Проголошення Російської Республіки 1 вересня 1917 року. Причини розпаду Російської імперії: національні протиріччя, дезінтеграція соціальних структур, дезінтеграція економіки, дезінтеграція політичної системи. Історичний контекст розпаду Російської імперії: Перша світова війна, Лютнева революція 1917 року, Жовтневий переворот, розпад Австро-Угорської та Османської імперії. Процес розпаду Російської імперії: втрата Польського царства, втрата Фінляндії, втрата України, втрата Білорусі та країн Балтії, втрата Закавказзя та ін. Протидія розпаду імперії: спроби більшовицького уряду повернути контроль над західними окраїнами імперії – Фінляндією, Україною, Естонією та ін. Німецький наступ

1918 року. Брестський мирний договір (3 березня 1918 року). Утворення незалежних держав Польщі, Литви, Латвії, Естонії (листопад 1918 року). Денонсація Брестського договору Росією й заява на території новоутворених держав. Відновлення контролю над втраченими територіями шляхом утворення СРСР. Історичні наслідки розпаду Російської імперії.

Утворення СРСР. Імпульси до об'єднання. Підписання Союзного робітничо-селянського договору між РРФСР і УРСР в грудні 1920 року й створення військово-політичного союзу. Створення об'єднаних комісаріатів військових і військово-морських сил, зовнішньої торгівлі, фінансів, праці, транспорту, пошти і телеграфів, підпорядкованих Раді Народних Комісарів РРФСР. Завершення громадянської війни (1921–1922 роки). Підкорення тюркських народів Заволжя (татари, башкири, казахи). Нав'язування більшовизму народам Середньої Азії, визнання Туркестанської автономної республіки (1918). Народи Кавказу в протистоянні більшовикам, проголошення Закавказьких республік (Вірменія, Грузія, Азербайджан) (1921). Підпорядкування Москві комуністичних партій національних регіонів. Конфлікт на Кавказі щодо майбутніх форм співіснування кавказьких республік і «центру». Проект союзного договору Леніна. Конфлікт Леніна і Сталіна. Підготовка до створення СРСР. Українська (Християн Раковський, Григорій Гринько, Микола Скрипник) й грузинська опозиція Сталінському проекту союзного договору. Ухвалення Декларації про створення СРСР 30 грудня 1922 року I з'їздом Рад СРСР. Основні пункти союзного договору: 1) незалежні республіки добровільно і на рівних правах вступають до державного союзу; 2) під контроль союзного уряду потрапляли: зовнішня торгівля, армія і флот, зовнішня політика, фінанси, транспорт і зв'язок; 3) республіканські органи відали: внутрішніми справами (в тому числі спеціальними службами), освітою (тому була можливість «українізації» в Україні), юстицією, землеробством і соціальним забезпеченням; 4) право на вихід з СРСР (зафіксовано в Конституції 1924 року); 5) комуністична партія республіки як регулятор пунктів союзного договору. СРСР – унітарна, централізована держава «диктатури пролетаріату» (фактично диктатури більшовицького центру). Створення СРСР у складі РРФСР, УРСР, БРСР, Закавказької

Федерації. Приєднання Далекого Сходу до СРСР. Проєкт національно-культурної автономії українців на Далекому Сході. Утворення Української Далекосхідної Республіки у 1905 році. Поразка українського національного руху на Далекому Сході. Столиця СРСР – Москва. Столиця України – Харків. Продовження дискусій навколо договору в 1923–1924 роках. Ухвалення конституції СРСР 31 січня 1924 року. Розширення території СРСР: 1925 – Туркменська РСР і Узбецька РСР, 1929 – Таджикицька РСР, 1936 – Казахська РСР і Киргизька РСР. 1936 – входження до СРСР Грузії, Вірменії та Азербайджану як окремих республік. Утворення і приєднання до СРСР Молдавської РСР. Встановлення кордонів СРСР у 1956 році: входження до СРСР Карело-Фінської РСР. У складі СРСР перебували 15 союзних, 20 автономних республік, 8 автономних областей, 10 автономних округів, 129 країв та областей.

Політичний устрій та ідеологія СРСР. Конституції СРСР – 1924, 1936, 1977 років. Проголошення диктатури пролетаріату та соціалізму – конституція 1936 року. Відсутність принципу поділу й незалежності влади. Верховенство законодавчої влади над виконавчою. Джерело права – Верховна рада СРСР. Законотворча діяльність – Президія Верховної ради СРСР. Обрання Верховної ради раз на 4 роки. Обрання Президії Верховної ради СРСР, суддів Верховного суду СРСР і генерального прокурора СРСР Верховною Радою СРСР. Колективний глава держави в 1923–1937 роках – Всесоюзний з'їзд рад; у проміжках між з'їздами – Президія Центрального виконавчого комітету СРСР; у 1937–1989 років – Верховна рада СРСР, у проміжках між з'їздами Президія Верховної ради СРСР; в 1989–1990 роках – одноосібний глава держави – Голова Верховної ради СРСР, в 1990–1991 – президент СРСР. Комуністична партія Радянського Союзу (КПРС) – фактична влада в СРСР (конституція 1977 року). Структура управління союзної республіки – аналог структури СРСР – з'їзд рад, ЦВК і РНК союзної республіки (6 республіканських наркоматів: землеробства, внутрішніх справ, юстиції, освіти, охорони здоров'я і соціального забезпечення). Конституції СРСР – 1924, 1936, 1977 років. Ідеологія СРСР – марксизм-ленінізм – «соціалістична марксистсько-ленінська ідеологія». Соціалістична держава – «політична частина

надбудови над економічним базисом соціалізму, новий тип держави, що приходить на зміну буржуазній державі в результаті соціалістичної революції». У західних дослідників – у СРСР – національна, етатична (орієнтована на інтереси держави) ідеологія.

Утворення та міжнародна діяльність Комінтерну. Комуністичний інтернаціонал або Третій інтернаціонал (скорочено Комінтерн) – міжнародна організація комуністичних партій під керівництвом Кремля й контролем Іноземного Відділу НКВС (Статут Комінтерну, параграф 1). Заснування Комінтерну Леніним (1919). Мета Комінтерну – пролетарська комуністична революція. Чисельна структура Комінтерну – 66, 40, 61 комуністична партія у 1922, 1928, 1935 роках відповідно. Очільники Комінтерну – Григорій Зіновієв, Микола Бухарін, Георгій Дімітров (болгарин). Організаційна структура Комінтерну: Виконавчий комітет Комуністичного інтернаціоналу, Політсекретаріат Виконавчого комітету, Лендерсекретаріати (середньо-європейський, англо-американський, скандинавський, балканський, польсько-прибалтійський, романський, латино-американський та східний у 1928 році), Західно-європейське бюро Комінтерну, Інтернаціональна контрольна комісія, Бюджетна комісія, навчальні заклади Комінтерну (Комуністичний університет трудящих Сходу та Комуністичний університет національних меншин Заходу (1921), Університет імені Сунь Ятсена (1925), Міжнародні Ленінські курси та Міжнародна ленінська школа (1926)), видання Комінтерну (Інтернаціональна прес-кореспонденція» (скорочено «Інпрекор») – інформаційний орган Комінтерну, що виходив щотижня, починаючи від вересня 1921 року, німецькою, англійською та французькою мовами). Фінансування діяльності Комінтерну. Конспіративна діяльність Комінтерну. Завдання Комінтерну перед Другою світовою війною. Репресії керівництва СРСР проти Комінтерну та компартій «братніх» країн. Спроби експорту революції (Угорщина, Бухарське царство, Польща, Закавказзя, Німеччина, Болгарія, Естонія). Діяльність Комінтерну щодо України. Розпуск Комінтерну (1943).

Тема 3. Дилеми здобуття та втрати незалежності: держави Балтії й Білорусь між двома світовими війнами

1. Утворення і розвиток Естонської Республіки.

2. *Розвиток Литви як незалежної держави.*
3. *Латвія у змаганні за незалежність.*
4. *Утрачений шанс на незалежність держави: Білорусь у складі СРСР.*

Утворення і розвиток Естонської Республіки. Проголошення маніфесту про незалежність Естонії 24 лютого 1918 року. Перший незалежний уряд Костянтина Пятса (1918). Опір онімеченню й «Балтійському герцогству». Підписання угоди про передачу влади й утворення Тимчасового уряду. Утворення «Кайтселіт» (армії). Утворення Естляндського Тимчасового Революційного Комітету й наступ радянських військ. Проголошення Естляндської Трудової Комуні 29 листопада 1918 року в Нарві. «Самостійні» республіки в Латвії і Литві. Перемога національних сил у січні 1918 року. Вибори до Установчих зборів (1919). Підписання Тартуського мирного договору з Росією (2 січня 1920 рік). Ухвалення Конституції (1920). Економічні, соціальні та політичні реформи в незалежній Естонії: аграрна реформа (1919); грошова реформа (1927) тощо. Партії: заборонена Комуністична Партія Естонії, Об'єднання Аграріїв (Костянтин Пятс), Християнська Народна Партія, Естонська Соціалістична Робітничка Партія (1927), радикально-націоналістичний Естонський Центральний Союз Учасників Визвольної Війни (або партія «вапсів»; Артур Сірк, Андреас Ларка). Перемога вапсів на парламентських виборах 1933 року й ухвалення поправок до Конституції. Загострення політичної боротьби навколо виборів Державного Старійшини (Президента) (1934). Державний переворот 12 березня 1934 року. Припинення діяльності парламенту (1934–1938). Заборона всіх політичних партій (1935) і створення офіційної правлячої партії «Ізамаалійт» («Вітчизняний союз»). Стабілізація політичної ситуації, вибори до Законодавчих зборів й ухвалення нової Конституції (1937). Подальший демократичний розвиток республіки. Зовнішня політика: орієнтування на Великобританію; створення Балтійського оборонного союзу (1921); зближення з Німеччиною (1934) й підписання договору про ненапад (1939). Культурне процвітання Естонії: діяльність Тартуського й відкриття Таллінського університету; уніфікація норм естонської мови

(«Естонський ортологічний словник» (І. Вескі); розквіт естонської літератури (Евальд Аава, Костянтин Мярск) тощо.

Розвиток Литви як незалежної держави. Акт про незалежність Литви 16 лютого 1918 року. Визнання Литовської держави кайзером Вільгельмом II на основі Декларації 11 грудня 1917 року. Обрання литовським королем Вільгельма фон Ураха (Міндаугас II) королем Литви. Ухвалення Тимчасової Конституції 2 листопада 1918 року. Ухвалення другої Тимчасової Конституції у квітні 1919 року й запровадження посади Президента. Обрання Тимчасового уряду Литви Аугустінаса Вальдемараса (1918). Перший Президент Антанас Смятона (1919). Боротьба комуністів за встановлення радянської влади. Створення про радянського уряду Вінцаса Міцькявічюса-Капсукаса (1918). Проголошення утворення ЛітБіл РСР 27 лютого 1919 року. Підписання литовсько-радянського мирного договору й визнання незалежності Литви (1920). Територіальні претензії Польщі. Захоплення Вільнюса 9 жовтня 1920 року й утворення «Серединної Литви». Вибори і включення Серединної Литви до складу Польщі в січні 1922 року. Внутрішній розвиток Литовської Республіки. Ухвалення Конституції 1922 року. Приєднання Клайпедського краю (1923). Партії Литви: Християнсько-Демократична Партія, Землеробський Союз, Федерація Праці (1919), «Союз Литовських Таутінінків» («Пажанга» і Землеробський Союз). Державний переворот 1926 року. Проголошення Президентом Антанаса Смятани (1926–1929). Підписання договору про ненапад з СРСР. Ухвалення нової Конституції (1928). Закриття Сейму (1927–1936). Ухвалення Конституції 12 травня 1938 року й посилення президентської влади. Президент – «глава нації» відповідальний перед «Богом і історією». Стабілізація економічного життя міжвоєнтя: земельна й грошова реформа (1922), освітня реформа (1922–1936), розвиток харчової, легкої, металообробної та машинобудівної промисловості тощо. Зовнішня політика: орієнтування на Францію і Великобританію; участь у Балтійській Антанті (1934), встановлення дипломатичних відносин з Польщею (1938), підписання договору про ненапад з Німеччиною й приєднання Клайпедської (Мемельської) області до Німеччині (1939).

Латвія у змаганні за незалежність. Окупація Латвії кайзерівською Німеччиною (1918). Проголошення незалежності Латвійської Республіки 18 листопада 1918 року. Створення коаліційного Тимчасового уряду Карліса Ульманіса (1918). Поширення радянської влади («латиські стрільці»; 1918–1920). Створення Тимчасового радянського уряду Петера Стучка (1918). Проголошення й розвиток Радянської Республіки Латвії (17 грудня 1918 – 13 січня 1920 року). Встановлення радянської влади в Латвії (1919). Схвалення Конституції Радянської Республіки Латвія (1919). Контрнаступ латвійської армії й створення Північнолатвійської дивізії (командувач – Фон дер Гольц). Утворення і діяльність про німецького (третього) уряду Андрівса Нієдра (1919). Поразка Червоної Армії в Латвії: підписання радянсько-латвійського мирного договору 11 серпня 1920 року. Вибори до Установчих зборів й ухвалення Конституції (1922). Перший Президент республіки Яніс Чаксте (1922–1927). Державний переворот 16 травня 1934 року. Авторитарний режим Карліса Ульманіса. Зовнішня політика: орієнтування на Великобританію та Францію; участь у Балтійській Антанті (1934); нейтралітет (1938, 1939); договір про ненапад з Німеччиною. Латвія у сфері інтересів СРСР (Пакт Ріббентропа і Молотова; 1939). Культурний розквіт: реформи в освіті; закон про державну мову (1935); відкриття латвійського університету в Ризі тощо.

Утрачений шанс на незалежність держави: Білорусь у складі СРСР. Ухвалення Тимчасовим робітничо-селянським урядом Білорусі Маніфесту про створення Радянської Соціалістичної Республіки Білорусь (РСРБ) 1 січня 1919 року. «Декларація про встановлення федеративного союзу між РСРБ і РРФСР» (1919). Територія РСРБ: Мінська, Гродненська губернії. Приєднання Смоленської, Вітебської, Могильовської області до РРФСР. Звернення Олександра Червякова і Дмитра Жилуновича про несправедливий територіальний поділ Білорусі. Ухвалення Всебілоруського з'їзду Рад рішення про приєднання до Литовської РСР. Утворення Радянської Соціалістичної Республіки Литви і Білорусі – РСРЛіБ (1919). Територія ЛітБілу: Мінська, Гродненська, Віленська, Ковенська та частина Сувалкської губернії. Розпуск ЛітБілу. Наступ польської армії й захоплення Вільна й Мінська (8 серпня 1919 рік). Наступ радянських військ і відновлення радянської влади (1920). Активізація антирадянських сил: Слуцька рада; боротьба

за «незалежні Білорусь у її етнографічних кордонах»; формування білоруського війська під командуванням Станіслава Булака-Балаховича; роззброєння армії в Польщі. Поділ Білорусі за Ризьким мирним договором (1921). Перехід сучасної Гродненської, Брестської, західних районів Вітебської та Мінської областей (без Мінська) до Польщі. Входження РСРБ до складу СРСР (1922). Повернення Білорусі 15 повітів (Всесоюзний ЦВК; 1924). Розширення території 1926 року. Економічні й культурні перетворення в Білорусі. Політичні партії: Білоруська Партія Соціалістів-Революціонерів. Припинення діяльності Білоруської Партії Соціалістів-Революціонерів (1924). Ліквідація партійної опозиції. Політика «білорусизації» (1924–1928). Військова реформа (1923–1925). Розплата за національну політику: самогубство наркома освіти Олександра Черв'якова, розстріл голови РНК РСРБ І. Адамловича й організатора Академії Наук РСРБ А. Баліцького (1937) тощо. Ухвалення Конституції (1927). Централізація, державний терор, масові репресії в 1920-х роках. Утвердження тоталітарної сталінської системи в 1930-х роках. Конституція 1937 року. *Білоруські землі в складі Польщі*. Узурпація влади польськими чиновниками в Поліському, Новогрудському, Віленському, Білостоцькому воєводствах. Полонізація білоруських земель. Розселення військових колоністів – осадників (9 тисяч у 1934 році). Еміграція з краю в 1925–1938 роках. Обмеження освітніх прав білорусів. Відмінність цілей і розкол у національно-визвольному русі: угодовська політика Ради БНР на чолі з Я. Льосіком; протести проти польського панування есерів та соціал-федералістів тощо. Білоруські національні партії та організації в Речі Посполитій: Білоруська Християнська Демократія (Білоруське національне об'єднання в 1936 році), Білоруська Селянсько-робітнича громада (1925–1927), культурно-освітнє Товариство Білоруської Школи тощо.

Тема 4. Змагання за суб'єктність в історії:

Польща, Чехословаччина й Угорщина міжвоєнної доби

1. *Дилеми становлення держави, нації, політики Другої Речі Посполитої.*
2. *Становлення першої Чехословацької Республіки.*
3. *Королівство Угорщина: становлення і розвиток держави.*

Дилеми становлення держави, нації, політики Другої Речі Посполитої. Особлива форма суспільної організації (społeczeństwo) та ціннісна однорідність соціальних зв'язків. Роль інтелігенції у керівництві державним апаратом. Розвиток трьох типів економічної та політичної моделі. Індустріальність, ефективність, ощадливість – поляки у Пруссії. Високий рівень національної свіжості й підприємливості поляків у Сілезії. Поляки австрійської Галичини. Поляки «Конгресувки» й східного прикордоння. *Політичні партії незалежної Польщі.* Розмаїтість політичних партій. Національно-демократичний рух (Народна Демократія) і її очільник Роман Дмовський та її перманентні союзники християнські демократи (Християнська Демократія). Народно-трудова партія та її завдання. Селянська партія «П'яст» (Вінсентій Вітос). Селянська партія «Визволення» (1931 – об'єднана Селянська партія). Соціалістична партія і рух Юзефа Пілсудського. Політичне становище найвищої аристократії та їх союз з Юзефом Пілсудським. *Етнічна, соціальна та демографічна характеристика Польщі.* Національний склад за переписами населення 1921 і 1931 років. Приріст людності та його вплив на чисельність національних меншин. Стосунки польського суспільства з національними меншинами. Соціальні та міжнаціональні напруження міжвоєнної Польщі. Становище українців і білорусів. Польська зверхність над слов'янськими меншинами. Становище євреїв у міжвоєнній Польщі. Економічний та соціальний контекст нелояльності до євреїв. Німецька меншина міжвоєнної Польщі. Труднощі соціальної консолідації в міжвоєнній Польщі. *Хронологічний аналіз внутрішньої політики міжвоєнної Польщі.* Парламентська демократія. Ухвалення Конституції Польської Республіки (1921). Вибори до парламенту (1922). Убивство першого Президента Габріеля Нарutowича (1922). Обрання Станіслава Войцеховського новим Президентом (1922). Формування уряду Вінсенти Вітоса (1923). Новий уряд Владислава Грабського (1923). Схвалення закону про земельну реформу (1920) та її проведення (1925). Розвиток промисловості. Боротьба за владу та державний переворот 1926 року. Завершення періоду парламентського врядування. Обрання Юзефа Пілсудського главою держави. Обрання третього Президента Республіки Ігнація Мосціцького (1926). Утворення опозиційного блоку «Центролів» («Союз захисту прав і свободи

народу») (1929). Відставка «уряду полковників» (Казимир Світальський) (1929). Уряд Юзефа Пілсудського (1930). «Брестські» парламентські вибори (1930). Ухвалення проекту нової Конституції (1934). Ухвалення нової Конституції (1935). Смерть Юзефа Пілсудського (1935). Політична стабілізація та рівновага за урядування Феліціян Славой-Складовського (1936–1939). Спроби інтеграції санаційного табору й утворення Табору Національної Єдності (1937). Тоталітарні й великодержавні риси правлячого табору. Ухвалення плану прискореної колонізації східних земель (кресів) (1938). Розпуск Комуністичної Партії Польщі Й. Сталіном (1938). Вибори до парламенту 1939 року. Припинення політичної боротьби в Польщі в 1939 році. *Польща в міжнародних відносинах*. Актуалізація оборонних питань. Суперечності між Францією, Німеччиною та СРСР і їх вплив на зовнішню політику Польщі. Дилеми двох сусідів – Німеччини та СРСР. Три напрямки зовнішньої політики: налагодження взаємин з Францією та Великобританією; створення системи союзів з Румунією, Чехословаччиною та Югославією; нормалізація відносин з Німеччиною та СРСР. Польсько-радянський договір про ненапад (1932). Відмова від приєднання до «Антикомінтернівського пакту». Денансування Малого Версальського договору (1934). Загострення польсько-німецьких відносин (1939). Підписання німецько-радянського Договору про ненапад (1939). Таємний протокол про розчленування Польщі (1939). 1 вересня 1939 року – напад.

Становлення першої Чехословацької Республіки. Проголошення незалежності чехів і словаків (1918). Утворення Чехословацької Республіки. Три політичні гравці міжвоєнтя: Карл Томаш Масарик, Едуард Бенеш, Карел Крамарж. Ухвалення Декларації словацької нації. Конституційне обґрунтування державності й проголошення Тимчасової конституції (1918). Визначення кордонів Чехословаччини Версальським, Сен-Жерменським і Тріанонським договорами. Зовнішньополітичні успіхи чеської політики. Приєднання Словаччини й Закарпаття. Площа, національний склад суверенної держави. *Політична система та суспільство*. Успіхи парламентської демократії. Ідейні положення розбудови держави: «чехословакізм», парламентська демократія та непорушність Версальської системи мирних договорів.

Мета державності – становлення демократичної, соціально орієнтованої, правової держави (1920–1921). Ухвалення Конституції (1920). Розвиток демократичної конституційної системи Чехословацької Республіки. Політичні партії: Республіканська Партія Чехословацьких Землевласників і Дрібних Селян, Чехословацька Національно-Демократична Партія, Чехословацька Народна Партія, Комуністична Партія Чехословаччини (1921). Клемент Готвальд. Неформальні організації. Згортання парламентської демократії в 1920–1930-х роках. Переобрання Президентом Томаша Масарика 1920, 1927, 1934 років. Обрання Президентом держави Бенеша (1935). Соціальна структура чехословацького суспільства. *Національна політика та культурне життя*. Національна політика влади. Чесько-словацьке об'єднання. Політика щодо словаків. Адміністративна реформа 1927 року й створення Крайового уряду в Братиславі. Боротьба проти чехословакізму та централізму словацьких Народної та Національної партій. Політична й національно-культурна ситуація в Закарпатті. Складність і суперечливість політики щодо Карпатської Русі. «Конституційний закон про автономію Підкарпатської Русі» (1938) як запізнілий акт лібералізації політики. Вибори до Сойму Карпатської України (1939). Економічне сприяння розвитку Закарпаття. Культурний розвиток Закарпаття. Боротьба між різними національно-культурними орієнтаціями – українська ідея vs русофільська. Політика влади щодо угорців та німців. Угорський та німецький сепаратизми та проблема судейських німців. *Зовнішня політика*. Мюнхенська угода та її наслідки. Зовнішньополітичні орієнтири чехословацької політики. Участь Чехословаччини в Малій Антанті. Участь у діяльності Ліги Націй. Міждержавні договори: визнання де факто СРСР (1922; юридично – 1934). Чехословацька концепція колективної безпеки. Зростання зовнішньополітичної ізоляції країни. Західноєвропейська політика потурання Німеччині. Мюнхенська конференція (1938). Німецька окупація Судетської області (1938). Польська окупація Тешинської Сілезії (1938), угорська окупація південної Словаччини та найрозвиненіших районів Закарпаття (1938). Відставка Президента Бенеша (1938). Припинення існування Першої Чехословацької Республіки. Період Другої Республіки. Оголошення незалежності Словаччини і Підкарпатської Русі (1939).

Акти про ліквідацію республіки й встановлення протекторату Німеччини над Богемією та Моравією.

Королівство Угорщина: становлення і розвиток держави.

Приведення до влади Міхая Карої (1918) і спроба порятунку Угорщини. Проголошення Угорської республіки та анулювання законодавства воєнного часу (1918). Реформи Міхая Карої (1918). Поразка політики Карої. Посилення комуністичного руху. Угорська соціалістична революція (1919). Бела Кун (1886–1938). Військові дії проти Словаччини (травень 1919 року). Падіння радянського режиму в Угорщині (1919). Зосередження влади в руках Міклоша Горті. Міклош Горті (1868–1957) – регент Королівства Угорщини 1920–1944 років. Вибори до Національних зборів (1920). Дискусії навколо форм державного ладу. Проблема Тріанонського договору (1920). Спроби захоплення влади Габсбургами (1921). Питання політичної консолідації суспільства. Урядування графа Іштвана Бетлена (1921–1931). Період короткого врядування 1931–1939 років. Світова економічна криза й економіка Угорщини (1929–1933). Впровадження праворадикальної ідеології. Активізування націонал-соціалістичних угруповань. Утворення партії «Схрещених стріл» (1937). Ференц Салаші. Досягнення в культурній царині 1920–1930-х років. *Міжнародне становище Угорщини в 1920–1930-ті роки*. Участь в Лізі Націй (1924–1939). Перший Віденський арбітраж (1938) і приєднання південної Словаччини й Закарпаття до Угорщини. Приєднання до Антикомінтернівського пакту (1939). Встановлення угорсько-радянських дипломатичних відносин (1934). Розірвання угорсько-радянських дипвідносин (1939). Проблема кордонів тріанонської Угорщини. Досягнення в культурній царині в 1920–1930-х роках. *Наука і культура*. Несприятливі умови розвитку науки і культури в Угорщині Міклоша Горті. Історична наука та її напрям «історія духу». 5-ти томна «Історія Угорщини» Дюли Секорю та Балінтона Гомана. Дван напрямки угорської літератури: консервативний та ліберально-демократичний. Жигмонд Моріц (1879–1942) та Ференц Мора (1879–1934) – чільні представники ліберально-демократичного літературного напрямку. «Народники» в літературі – Деже Сабо, Петер Вереш, Дюла Іеш тощо. Майстер угорського експресіонізму Йозеф Еґрі та скульптор Жигмонт Кішфалуді-Штреболь – чільні

представники угорського міжвоєнного мистецтва. Угорська музика: Бела Барток (1881–1945), Імре Кальман (1882–1953) тощо.

Тема 5. Королівство Югославія: 1918/1929–1941 роки

1. *Формування території та устрою.*
2. *Національне питання.*
3. *Політика 1920-х років. Криза парламентаризму.*
4. *Державний переворот 1929 року. Політика й економіка в 1930-х роках.*
5. *Зовнішня політика й німецька окупація.*

Формування території та устрою. Об'єднання південнослов'янських земель у Королівство Сербів, хорватів і словенців (1918). Формування першого уряду Степана Пашича (1918). Склад Королівства СХС: Сербія з Вардарською Македонією, Чорногорія, Хорватія, Словенія, Далмація, Боснія, Герцеговина, Воєводина. Соціальний, релігійний склад та лінгвістична ситуація Королівства СХС. Особливість етнокультурної структури та життя об'єднаних земель: стан письменності. Урядування коаліції Степана Протича. Оприлюднення «Попереднього розпорядження про земельну реформу» (1919). Грошова реформа (1919). Демократичні та соціальні реформи (1919). Стабілізація внутрішнього становища 1919 року. Перегрупування політичних сил. Провідна роль Радикальної Партії Сербії та її ідеологічна платформа «єдиного три іменного сербо-хорвато-словенського народу». Створення Демократичної Партії (1919) на чолі з Ладиславом Давидовичем і Светозаром Прібічевичем. Обстоювання ідей федералізму Хорватською Республіканською Селянською Партією на чолі зі Степаном Радичем та Хорватським Об'єднанням Анте Трумбича. Автономістські вимоги Словенської Народної (Католицької) Партії на чолі з Анте Корошицем. «Зеленаші» та «білаші» в Чорногорії. Впливи Внутрішньої Македонської Революційної Організації у Вардарській Македонії. Слов'яно-мусульманська партія Югославська Мусульманська Організація у Боснії та Герцоговині. Створення Комуністичної Партії Югославії (1919) та її орієнтування на Комінтерн. Стабілізація дер-

жави та зміцнення династії Карагеоргійовичів. Визання Королівства СХС Антантою (1919). Означення кордонів з Австрією Сен-Жерменським договором, Болгарією – Нейїнськом договором, Угорщиною – Тріанонським договором, Італією – Раппальським договором. Вирішення спірних прикордонних питань з Румунією та Грецією. Проблеми державного устрою Королівства. Вибори до Установчої Скупщини (1920). Ухвалення Відовданської Конституції Королівства СХС (1921). Ухвалення Закону про захист громадської безпеки й порядку в державі (1921) як акт стабілізації в державі.

Національне питання. Етнічна строкатість міжвоєнної Югославії. Офіційні переписи населення 31 січня 1921 і 31 березня 1931 років. Населення за етнічністю (рідна мова): сербохорватська (серби, хорвати, боснійці) – 74,36 % (77,01%), словенська – 8,51 % (8,15 %), німецька – 4,22 % (3,59 %), мадярська – 3,90 % (3,36 %), румунська та валаська – 1,39 % (0,98 %), албанська – 3,67 % (3,65 %), турецька – 3,67 % (3,63 %) та ін. Населення за релігією: православні – 46,67 % (48,70 %), римо-католицька – 39,29 % (37,45 %), греко-католицька (уніати) – 0,34 % (0,32 %), мусульманська – 11,22 % (11,20 %), ізраелітська – 0,54 % (0,40 %) та ін. Населення за історичними одиницями (категорія скасована в 1929 році): Сербія та Македонія – 34,50 %, Чорногорія – 1,66 %, Боснія-Герцеговина – 15,77 %, Далмація – 5,18 %, Хорватія – Славонія – 22,05 %. Словенія – 8,03 %, Воєводина (та райони Мур) – 12,21 %. Етнічні напруження як основний фактор кризи в міжвоєнній Югославії.

Політика 1920-х років. Криза парламентаризму. Політичні партії: Радикальна партія (лідер – Нікола Пашич) – урядова партія в старій і новій Сербії; Демократична партія (лідер – Любомир Давідович) – партія старої Сербії з унітаристською ідеологією; Аграрна партія (лідер – Йован йованович) – партія з електоральною підтримкою в Сербії, Боснії-Герцеговині, Далмації, Славонії, опозиційна до сербських радикалів; Хорватська Селянська Партія (лідер Степан Радич) – головна політична сила хорватського народу; Словенська Народна Партія (лідер Антон Корошец) – партія послідовної підтримки економічних і культурних потреб словенців Югославії; Югославська Мусульманська Організація (лідер – Махмед Спаго) і «Джамійет» –

партія македонських та албанських мусульман; Комуністична Партія Югославії – всеюгославська, третя найбільша парламентська партія в Югославії. Економічний розвиток країни в 1920-х роках. Елементи господарського поступу та політична дестабілізація суспільства. Загострення політичної боротьби. Парламентські вибори що два роки продовж 1918–1928 років. Урядування 24 урядів (1918–1928). Унітаризм офіційного Белграду та його доктрина «інтегрального югослов'янства». Створення Хорватського Блоку та вимога федералізації Королівства СХС (1921). Формування хорватської опозиції (1927) й утворення Селянсько-Демократичної Коаліції зі Светозаром Прібічевичем (1927). Розгортання протиборства між урядовою коаліцією та Селянсько-Демократичною Коаліцією (1927–1928). Драма в парламенті та вбивство хорватських депутатів сербським лідером Степаном Пашичем. Смерть хорватського лідера Нікола Пашича. Апогей політичної кризи 1928 року.

Державний переворот 1929 року. Політика й економіка в 1930-х роках. Державний переворот короля Олександра Карагеоргійовича в січні 1929 року. «Маніфест короля до сербо-хорвато-словенського народу» (1929). Скасування Видовданської конституції та створення монархо-поліцейської держави. Перейменування на Королівство Югославія (1929). Протести радикальних хорватських націоналістів. Повстання Повстанської Хорватської Революційної Організації («усташі») на чолі з Анте Павеличем. Запровадження нової Конституції (1931). Постання Югославської Національної Партії («барбаші») (1931) як опори режиму. Ускладнення світової економічної кризи (1931–1933). Внутрішньополітичне становище в другій половині 1930-х років. Згуртування сербських та хорватських опозиційних сил. Вибори 1938 року й перемога опозиційного блоку. Збереження політичного статус-кво. Формування уряду Югославським Радикальним Союзом на чолі з Драгішем Цветковичем (1938). Посилення «хорватської проблеми». Підписання угоди про надання Хорватії автономії у складі Югославії (1939). Урядування Мачека (1939). Формування «Хорватської бановани».

Зовнішня політика й німецька окупація. Зовнішньополітичне орієнтування на Францію. Підписання Організаційного пакту Малої

Антанти (1933). Створення Балканського Союзу зі Грецією, Румунією, Туреччиною (1934). Убивство короля Олександра (1934). Створення Регентської ради на чолі з принцем Павлом. Ослаблення правлячого табору. Вибори до Установчої Скупщини (1935) й перемога опозиційних партій на чолі з Влатком Мачеком. Збереження політичного статус-кво й нове посилення політичного протистояння. Піднесення національного й демократичного рухів у країні. Створення коаліційного уряду Мілана Стоядиновича та Югославського Радикального Союзу (1935). Консолідація опозиції в опозиційному Блоці Народної Згоди (1937). Нормалізація економічної ситуації в 1935–1937 роках. Зовнішньополітичне переорієнтування на Великобританію. Розпад Малої Антанти та погіршення становища Югославії. Ведення політики лавірування між Німеччиною та Італією. Проголошення нейтралітету на початку Другої світової війни. Югославія у центрі протиборства між Великобританією та фашистськими державами на Балканах (1940). Підписання протоколу про приєднання до Антикомінтернівського пакту (1941). Антифашистські протести. Військовий державний переворот 1941 року.

Тема 6. Балканські держави між двома світовими війнами:

Румунське королівство, Болгарське царство, Албанія, Греція

1. *Утілення ідеї «Великої Румунії».*
2. *Політика Болгарського царства.*
3. *Конституційний устрій і політика Албанії.*
4. *Реалізація «Мегалі ідеї» в Греції.*

Румунське королівство

Утілення ідеї «Великої Румунії». Кордони й післявоєнний устрій.

Румунські перспективи після Великої війни. Участь Румунії у Великій війні на боці Антанти. Загроза повної окупації Румунії. Укладення перемир'я з Німеччиною урядом Йонела Братіану (1917). Окупація Бессарабії та включення її до складу Румунії (1918). Сепаратний мирний договір між державами Четверного союзу і Румунією (1918). Втрата Добруджі й санкціонування приєднання Бессарабії. Денансу-

вання Бухарестського мирного договору й співпраця з Антантою (1918). Окупація Буковини (1918). Сен-Жерменський, Тріанонський та Нейїнські договори та закріплення за Румунією Трансильванії, Західного Банату, усієї Добруджи, Буковини (1919–1920). Народження та пропаганда ідеї «Великої Румунії». Соціальні наслідки Великої війни: стан сільського господарства, зростання робітництва тощо. Стабілізація економіки від 1922 року. Ухвалення Конституції Румунії (1923). Збереження конституційної монархії. Вирішення національного питання. Національні меншини Угорщини: угорці, німці, українці, болгари, євреї тощо та їх дискримінація. Посилення опозиції до курсу національних лібералів у 1920-х роках. Утворення Національно-Цараністської Партії (Національно-селянська партія) (1926). Утворення регентства з прихильників лібералів. Створення цараністського уряду Юліу Маніу (1928). Повернення Кароля II. *Світова економічна криза та її наслідки*. Початок економічної кризи в Румунії (1927–1928). Виникнення право радикальних груп – «Залізна гвардія» (1931). Корнеліу Кодряну. Усунення цараністів. Прихід до влади «молодих лібералів» – уряду Георге Татареску (1934–1937). Активізування проведення аграрної реформи (1934). Вибори до парламенту 1938 року. Встановлення одноосібного «королівської диктатури» Кароля II. Розпуск парламенту. Запровадження дії нової Конституції (1938). Розпуск і заборона діяльності політичних партій. Заснування Фронту Національного Відродження (1938). Заборона «Залізної гвардії». Розстріл Кодріану та його соратників. *Завдання зовнішньополітичного курсу*. Орієнтування на Франції й гарантів збереження Версальської системи. Участь у створенні Малої Антанти. Військово-політичні договори з Польщею (1921), Італією, Францією (1926). Встановлення дипломатичних відносин з СРСР (1934). Зближення з Німеччиною. Економічна угода з Німеччиною (1939).

Культурна царина міжвоєнної Румунії. Розвиток науки, культури, мистецтв. Досягнення в медичній науці Константина Пархона. Розвиток неолібералістичної думки Штефаном Зелетіном. Цараністська доктрина Віргіла Маджару. Формування історичної свідомості істориком Ніколасом Йоргу («Історія Румунії»). Творча письменницька діяльність Міхаїла Садовяну, Лівіу Ребряну, Каміла Петреску, Чезара

Петреску, поетів Тудора Аргезі, Лучеана Благи та інших. Найяскравіший представник музичної культури – Джордж Енеску.

Болгарське царство

Політика Болгарського царства. Повоєнна криза. Плекання національного ідеалу «Сан-Стефанської Болгарії». Участь Болгарії на боці Німеччини і Австро-Угорщини у Великій війні. Салонінське перемир'я, Владавське повстання та окупація Болгарії військами Антанти (1918). Політичні та економічні наслідки Великої війни. Проблема біженців з Фракії, Македонії та Добруджі. Посилення лівого спектру політичних партій. Болгарський Землеробський Національний Союз (тісні соціалісти) та їх політичні перспективи. Створення Болгарської Комуністичної Партії (1919) та підготовка до пролетарської революції. Парламентські вибори (1919). Перемога лівих партій. Створення коаліційного уряду Александра Стамболійського (1919). Нейінська «національна катастрофа» (1919). Репараційні й обмежувальні зобов'язання Болгарії. Соціальна нестабільність перших повоєнних років. Придушення страйкового руху. Терор «оранжевої гвардії». Референдум про покарання винуватців у поразці у війнах 1913 і 1915 – 1918 років і розправа з буржуазними партіями. Дострокові вибори до Народних Зборів і перемога Болгарського Землеробського Національного Союзу та Комуністичної Партії Болгарії (1920). *Правління Болгарського Землеробського Національного Союзу в 1920–1923 роках.* *Александр Стамболійський.* «Аграристська» теорія Стамболійського й ідея «селянської демократії». Реформи 1920–1923 років. Аграрна реформа. Закони про трудову повинність, відчуження приватних будинків, запровадження диференційного оподаткування тощо. Обмежувальні функції законів Стамболійського. Шлях до авторитаризму: підзвітність уряду перед Верховною Радою Землеробської Спілки. Відкриття «кривавого» фронту проти буржуазної опозиції. Мандат на введення «селянської диктатури». Буржуазні партії міжвоєнтя: Народно-Прогресивна, Демократична і Радикальна та утворення Конституційного Блоку (1922). Обмеження впливу царя Бориса III. Правоконсервативна інтелектуальна еліта та створення Народного Зговору (1921). Воєнна правоконсервативна еліта Болгарії та створення Воєнної Ліги (1921). Опозиційно-терористична діяльність Внутрішньої Македонської Рево-

люційної Організації. Вибори до Народних зборів (1923), махінації та перемога «землеробів». Підготовка до державного перевороту. *Болгарія на межі громадянської війни*. Державний переворот 9 червня 1923 року. Створення уряду Александра Цанкова (1923–1926). Звір'яче вбивство Стамболійського (1923). Створення проурядової організації Демократичний Зговор (1923). Комуністичне збройне повстання й урядова розправа над «антидержавними елементами». Заборона Комуністичної Партії Болгарії. Червоний тероризм. Парламентські вибори 1923 року й перемога Демократичного Зговору. Сепаратистсько-терористичні рухи Внутрішньої Фракійської Революційної Організації та Внутрішньої Добруджанської революційної організацій на південному-сході Болгарії. Введення надзвичайного стану та хвиля «білого терору». Вбивство поетів Гео Мілева та Христо Ясенова. *Болгарія у роки стабілізації та світової економічної кризи*. Формування кабінету Александра Ляпчева. Курс на «смирнення і милосердя». Стабілізація 1926–1931 років. Дозвіл на заснування й легальну діяльність Робітничої Партії (1927). Внутрішнє переформатування партій Демократичного Зговору. Криза 1929–1933 років та втрата влади Демократичним Зговором. Парламентські вибори (1931) і перемога Народного Блоку. Уряд Александра Малінова (1931–1934). Активізування крайніх правих сил (1932–1933). Створення профашистського Національного Соціального Руху на чолі з Александром Цанковим (1932). «Похід на Софію» 20 травня 1934 року. Заколот Воєнної Ліги (1934) та політичної організації «Звено» (1927). Становлення військової диктатури. *Від диктатури військових до диктатури царя*. Військовий державний переворот на чолі з Кімоном Георгієвим та Димітром Велчевим (1934). Зупинення дії Тирнавської Конституції, розпуск Народних зборів, політичних партій та громадських організацій тощо. Урядування Кімона Георгієва (1934–1935). Тихий «контрпереворот» і становлення «монархічної диктатури» Бориса III (1935). Урядування уряду Георгія Кесеїванова (1939–1940). Період «контрольованої демократії» (1937–1940). *Зовнішня політика*. Головна мета міжвоєнної політики Болгарії – подолання міжнародної ізоляції та пом'якшення умов Нейїнського договору. Участь у Лізі Націй. Грецька агресія 1925 року. Ідея «Балканського Локарно» (1925).

Добросусідство з Туреччиною й підписання договору про дружбу (1925). Встановлення дипломатичних стосунків з СРСР (1934). Утворення Балканського Союзу (1934). Відмова в участі в Балканській Антанті. Політика неприєднання Бориса III. Підписання болгаро-югославського «Договору про вічну дружбу» (1937). Заключення Салонікської угоди між Болгарією та державами Балканського союзу (1938). Відновлення партнерства з Німеччиною в другій половині 1930-х років. Принцип нейтралітету у Другій світовій війні та його поразка.

Албанія

Конституційний устрій та політика Албанії. Відновлення незалежності Албанії. Формування світової думки щодо необхідності незалежності Албанії. Загроза поділу Албанії за таємним Лондонським договором (1917). США як союзник Албанії. Обговорення албанського питання на Паризькій мирній конференції (1919). Британсько-французька-італійська позиція щодо поділу Албанії. Виступ Вудро Вільсона в підтримку незалежності Албанії. Національний конгрес Албанії в підтримці незалежності держави (1920). Перенесення столиці до Тірани. Звільнення країни від італійських окупантів. Виведення військ Італією (1920). Вступ до Ліги Націй (1920). Військова присутність Греції та Королівства СХС до 1922 року. Напруженість стосунків з Грецією та КСХС, не визнання кордонів Албанії (до 1926 року). «Боротьба довкола стратегії національного розвитку». Політична нестабільність у 1921–1924 роках. Протистояння «популістів» і «прогресистів». Прогресивна політика Фана Нолі (1892–1965). Прогресивна політика прем'єр-міністра Ахмета Зога (1895–1961). Ліберальний уряд Фан Нолі (1924) та його програма економічних, соціальних та правових реформ. Встановлення дипломатичних відносин з СРСР. Переворот Ахмета Зога та встановлення монархії (1928). «Зог I, король албанців». Політика Зога I. Вирішення релігійного питання. «Приборкання» албанців-сунітів і встановлення контролю держави. Боротьба за автокефальний статус Албанської православної церкви (1922–1934). *Влада і суспільство в роки правління Зога I.* Збереження традиційного характеру албанського суспільства в 1930-х роках. Зрушення в соціальній структурі населення. Незначні зміни в системі освіти, охорони

здоров'я тощо. Проблема неписьменності населення (80 %). Відсутність організованих політичних партій, проблема маніпуляцій і соціальної апатії. Суперечності між тосками і гегами. Еволюція до авторитарного правління у 1930-х роках. Поширення корупції, практик терору, зневаги до людських прав громадян. Опозиція політиці Зога I і повстання 1925, 1926, 1935, 1936, 1937 років. Прихильня до фашистської чи комуністичної альтернативи прогресивніших албанців. Діяльність Національно-Визвольного Комітету Нолі за кордоном (1925–1930). *Економічне становище Албанії*. Албанія як найвідсталіша країна Європи. Низька продуктивність сільського господарства. Залежність від імпортування продуктів харчування. Виникнення хронічного торгівельного дефіциту. Торгівельні договори з Італією (1925–1938). Домінування італійців у албанській економіці й використання її природних ресурсів. Внесок італійців у розвиток албанської інфраструктури. Загальний відсталий характер албанської економіки. *Албано-італійські відносини*. Обрання партнера між Італією та Югославією. Встановлення тісних політичних відносин між Італією та Албанією. Ініціювання Зогом I підписання першого Тріанського італо-албанського пакту (1926). Другий Тріанський пакт (1927). Відповідальність за навчання та спорядження албанської армії. Спроба послаблення залежності Албанії від Італії в 1930-х роках. Італійське вторгнення в Албанію (1939). Втеча Зога I в Англію (1939). Відміна Конституції 1928 року й пропозиція албанської корони Вікторові Еммануїлу III. Управління Віктора Еммануїла III в Італії та Албанії на правах особистої унії.

Греція

Реалізація «Мегалі ідей» в Греції. Спроба реалізації «Мегалі ідей». Політичні й військові ігрища навколо міста Смирна. Окупація Смирни греками (1919). Консолідація національних сил в Туреччині навколо Мустафи Кемалю й початок партизанської боротьби у Смирні. Сервський мирний договір і передача Смирни під управління грекам (1920). Греція «двох континентів і п'яти морів». Невизнання договору турками. *Війна в Малій Азії та грецька національна криза*. Смерть короля Олександра й парламентські вибори 1920 року. Поразка Елефтеріуса Венізелоса. Прихід до влади роялістів та продовження військової кампанії в Малій Азії. Повернення короля Константина II та

відновлення монархії (1920). Грецькі війська в Малій Азії продовж 1921–1922 років. Наступ на Смирну турецьких військ Мустафа Кемалю (1921). Різанина турецької армією християнського населення – греків і вірмен. Кінець грецької «цивілізаційної місії» на Близькому Сході. Лозаннський мирний договір (1923) й територіальні втрати Греції. *Грецьке суспільство та його культура*. Обмін населення між Туреччиною та Грецією за Лозаннським договором на віро сповідальній основі. Наплив біженців у Грецію. Збільшення населення грецької національності в Грецькій Македонії. Збільшення грецького населення у Західній Фракії. Греція як одна з найбільш гомогенних держав Балканського півострова. Мусульманська (турецька), слов'яно-македонська, волоська й албанська меншини в Греції. Грецькі меншини в Туреччині й Албанії. Культурні відмінності між біженцями у Греції й утруднення культурного змішання. Нова «нація» «охрещені в йогурті». Праця Комісії з облаштування біженців. Політична згуртованість грецьких біженців і їх плебісцитна активність (1924). Створення Комуністичної Партії Греції (1918) та її підтримання її революційної доктрини незаможними біженцями. Успіхи греків у культурній царині. Творчі набутки Гергіоса Теотокаса і Гергіоса Сеферіса, художника Фотіса Контоглу. Чільні постаті культури Греції Костас Паламас, Ангелос Сікеліанос, Гергіос Сеферіс та Константінос Кавафі. *Військовий переворот та проголошення республіки*. Державний переворот 1922 року. Прихід революційного уряду на чолі з Ніколаосом Пластірасом. Зречення трону королем на користь старшого сина Георга II. Засудження до страти керівників армії та держави – «процес шести». Посилення боротьби між монархістами й республіканцями. Парламентські вибори 1923 року. Формування уряду Елефтеріосом Венізелосом і розпуск Революційного комітету (1924). Проголошення Греції республікою (1924). Позитивне рішення плебісциту. *Політична боротьба в роки республіки*. Обрання Президентом Павлоса Кундуріолтіса. Запровадження республіканської конституції (1927). Військовий переворот Теодороса Пангалоса (1925). Безкровний переворот генерала Гергіоса Кондиліса. Перші пропорційні вибори у Греції й перемога республіканців. Створення «екуменічного» уряду Александром Заїмісом. Уплив світової економічної кризи на економіку Греції. Оголошення дефолту (1933). Нова спроба військового перевороту. Кінець відносної

стабільності внутрішньополітичного життя (1933–1935). Нова спроба державного перевороту 1935 року й відновлення монархії. Плебісцит і повернення короля Георга II (1935). Прихід до влади ультраправих сил в особі Іоанніса Метаксаса (1936). Королівський декрет про запровадження надзвичайного стану (1936). Метаксас – необмежений правитель Греції. Запровадження «Режиму четвертого серпня» (1936) як тенденція до королівських диктатур на Балканах. «Фашистська» диктатура Метаксаса. Проповідування «Третьої еллінської цивілізації» як спадкоємниці Великої Греції. Авторитарний режим 4 серпня 1936 року як патерналістична диктатура. *Відносини з балканськими державами в 1924–1934 роках.* Укладення договорів про дружбу з Італією (1928), Югославією (1929). Поліпшення відносин з Болгарією та Албанією. Активна участь у підготовці Балканського пакту та його укладення (1934). Об'єднання «анти ревізіоністських» держав Південно-Східної Європи – Греції, Югославії, Румунії й Туреччини. Досягнення в налагодженні стосунків з Туреччиною. Анкарські домовленості 1930 року. Візит Венізелоса до Туреччини й відвідання резиденції Вселенського патріарха у Фанарі. Висунення Венізелосом Президента Ататюрка на Нобелівську премію.

Тема 7. Країни Центрально-Східної Європи в Другій світовій війні

1. *Причини Другої світової війни.*
2. *Польський рух Опору як зразок організованої боротьби проти нацистської Німеччини.*
3. *Воєнний досвід чехословаків.*
4. *Угорщина у Другій світовій війні: політика і практика сателіта Німеччина.*
5. *Практика «уникнення відповідальності» в Болгарії.*
6. *Румунська політика подвійних стандартів.*
7. *Албанська політика компромісів.*
8. *Країни Балтії та Білорусь без можливості вибору.*
9. *Окупація й рух Опору в Югославії. Міжнародні конфлікти й етнічні чистки.*

Причини Другої світової війни. Новий поділ Європи. Ліквідація Польщі (1939). Фіктивні гарантії безпеки для країн ЦСЄ. Підписання Троїстого пакту між Німеччиною та Італією та територіальний перерозподіл на користь країн-сателітів Угорщини, Болгарії, Румунії (1940). Гарантії для незалежності Словаччини (1940). Встановлення «нового порядку». Територіальний набуток СРСР і терор НКВД на цих землях. Початок формування «антигітлерівської коаліції»: угода між СРСР і Великобританією (1941). Приєднання урядів Польщі та Чехословаччини до антигітлерівської коаліції (1941). Декларація Об'єднаних Націй (1942). Розгортання Руху Опору на окупованих землях. Створення антифашистських фронтів. Військово-політичні зміни в Європі в 1944 році. Вступ радянських військ на територію країн ЦСЄ. Ялтинська конференція та «Декларація про звільнену Європу» (1945). Захоплення влади комуністами в країнах ЦСЄ. Повоєнне розмежування на Західну і Східну Європу.

Польський рух Опору як зразок організованої боротьби проти нацистської Німеччини. Окупація і поділ польських земель. Захоплення Польщі німецькою та радянською армією. Розподіл земель між Німеччиною та СРСР. Приєднання Сілезії та Помор'я до Райху (1939). Створення «Генерал Губернаторства для окупованих польських земель» (1939). «Генеральний план Ост» (1942) і доля поляків Генерал Губернаторства. Репресивні акції проти поляків і євреїв. Гетто і перші концентраційні табори на території Польщі (1940). Німецька національна політика на окупованих територіях. Посилення польсько-українського антагонізму. Політика СРСР на окупованих землях Західної України. Репресії проти поляків та українців (1939–1941). Специфіка польського Руху Опору. Рух Опору в підпорядкуванні польському еміграційному урядові. Формування еміграційного уряду Владислава Сікорського (1939). Розбудова підпільних структур Союзу Збройної Боротьби (1939 – 1942). Створення Армії Крайової (1942). Розбудова «підпільної держави» в підпорядкуванні Делегатурі польського еміграційного уряду (1941–1943). План «Буря» (1943). Цивільні форми опору окупантам (1942–1943). Варшавське повстання 1 серпня 1944 року під командуванням генерала Тадеуша Бур-Комаровського. Розпуск Армії Крайової і створення конспіративних структур «Не» й «ВіН» (1945).

Ухвалення «Декларації до польської нації» та «Заповіт Польщі, що бореться» (1945) і розв'язування підпільних структур. Рух Опору в підпорядкуванні Радянському Союзові. Угода «Сікорського – Майського» (1941) і розбудова Польської Армії в СРСР. Загострення польсько-радянських відносин і розірвання дипломатичних відносин (1943). Утворення Союзу Польських Патріотів в Москві (1943). Заснування Польської Робітничої Партії у Варшаві (1942). Владислав Гомулка (1905–1982). Створення нової Польської армії Зигмунта Берлінга (1943). Постанова Крайової Ради Народової (1943). Болеслав Берут (1892–1956). Створення Армії Людової під командуванням Міхала Роля-Жимерського (1943). Формування загонів Української Повстанської Армії (1942). Створення тимчасового уряду Польщі – Польського Комітету Національного Визволення (1944). «Маніфест ПКНВ до польського народу» (1944). Створення Тимчасового Уряду Національної Єдності (1945). Рішення Потсдамської та Ялтинської міжнародних конференцій (1945) і доля Польщі.

Воєнний досвід чехословаків. Встановлення протекторату Німеччини над Богемією та Моравією (1939). Стихійні прояви національного руху й відсутність єдиного центру керівництва опором. Створення чехословацького еміграційного уряду в Лондоні (1940). Підписання чехословацько-радянської угоди про спільну боротьбу (1941). Дозвіл на створення чехословацьких збройних формувань в СРСР (1941). Приєднання чехословаків до антигітлерівської коаліції (1941). Призначення протектором Гайнгарда Гейдріха (1941) і початок жорстоких репресій проти чеського народу. Терористичний акт проти Гайнгарда Гейдріха. Діяльність московської чехословацької еміграції та підпільної Комуністичної Партії Чехословаччини. Створення партизанських загонів у Моравії (1943). Батальйон Людвіга Свободи (1943). Підписання договору про дружбу з СРСР президентом на еміграції Едвардом Бенешем (1943). Невдача партизанського руху на чехословацьких землях. *Словацька Республіка.* Створення незалежної Словацької Республіки (1939). Політика Йозефа Тісо. Приєднання Словаччини до Троїстого союзу (1940). Антифашистська позиція Словаччини (1940–1943). Створення Словацької Національної Ради (1943). Словацьке Національне Повстання (1944). Звільнення Словаччини радянською

армією (1945). Створення уряду Чехословаччини (1945). Нова сторінка спільного існування чехів і словаків у Чехословаччині.

Угорщина в Другій світовій війні: політика і практика сателітів Німеччини. Зовнішньополітичний курс Угорщини в роки війни: три табори. Зближення Угорщини з державами «осі» (Угорська Партія Оновлення, 1940). Наступ Угорщини на Югославію (1941). Самогубство прем'єр-міністра Телекі (1941). Відновлення дипломатичних відносин з СРСР (1940–1941). Оголошення війни Сполученим Штатам Америки (1941). Пом'якшення політики пронимецької орієнтації й призначення прем'єр-міністром Міклоша Каллаї. Воронезька катастрофа угорської армії (1943). Окупація Угорщини Німеччиною (1944). Захоплення влади Ференцом Салаші (1944). Вступ радянської армії в Угорщину й підписання перемир'я в Москві 11 жовтня 1944 року. Створення Угорського Національного Фронту Незалежності (1944) на визволених територіях. Створення Тимчасового національного уряду Бела Міклоша (1944) й перехід на бік радянської армії. Підписання перемир'я в Москві (1945). Радянська армія на території Угорщини (квітень 1945 рік).

Практика уникнення відповідальності в Болгарії. Оголошення нейтралітету Болгарії на початку Другої світової війни. Приєднання Болгарії до Троїстого пакту (1941). Болгарська окупація Вардарської Македонії та Західної Фракії (1941). Борис III – «цар-об'єднувач». Придушення грецького повстання в Західній Фракії (1941). Відсутність окупаційних військ в Болгарії. Антифашистський проанглійський болгарський рух з доктором Георгієм Димитровим (1940–1941). Комуністичне підпілля. Московський цент Опору на чолі з очільником Болгарської Робітничої Партії Георгієм Димитровим. Програма Вітчизняного Фронту з Москви (1942). Створення Національно-Визвольної Повстанської Армії (1943). Легальна опозиція в Болгарії та її промосковська позиція. Загострення внутрішньополітичної кризи (1943). Створення комуністичного Національного Комітету Вітчизняного Фронту (1943). Консолідація фашистської опозиції (1943). Македонська криза (1943). Радянська армія як основний військовий чинник на Балканах (1944). Оголошення Радянським союзом війни Болгарії (1944). Перемога «народного повстання» і утворення уряду

Вітчизняного Фронту на чолі з Кімоном Георгієвим (1944). Оголошення війни Німеччині (1944). Заслуги болгарської армії в боротьбі з фашизмом 1944–1945 років.

Румунська політика уникнення подвійних стандартів. Оголошення нейтралітету на початку Другої світової війни. «Залізна гвардія» у внутрішній політиці Румунії. Остаточне зближення з Німеччиною (1940). Вимога СРСР про повернення Бессарабії й Північної Буковини (1940). Окупація Червоною Армією Бессарабії та Буковини 28 червня 1940 року. Утворення Молдовської РСР (1940). Територіальну претензії до Румунії Болгарії (Південна Добруджа), Угорщини (Трансильванія). Другий Віденський арбітраж (1940) та його рішення. Падіння режиму «королівської диктатури». Зречення Кароля II престолу. Проголошення королем Міхая. Йон Антонеску – «вождь» Румунської держави. Фашистський характер диктатури Йон Антонеску. Приєднання Румунії до Берлінського пакту (1941). Повернення Бессарабії та Північної Буковини (1941). Створення адміністративно-територіальної одиниці «Транстрія» з центром в Одесі (1941). Поразка румунської армії на Східному фронті (1944). Вступ радянської армії в Румунію (1944). Угода старих ліберальної та цараністської партії з Комуністичною партією Румунії та Створення Національно-демократичного блоку (1944). Повалення Йона Антонеску (1944). Умови московського перемир'я з Румунією (1944). Створення комуністичними силами Національно-Демократичного Фронту (1944). Створення прокомуністичного уряду Петру Гроза (1945). Перехід влади до рук комуністів.

Албанська політика компромісів. Албанія як політичний та економічний клієнт Італії. Опір зазіханням Італії в 1930-х роках. Пошук підтримки у західних держав Франції, Великобританії, Німеччині. Встановлення протекторату Італії над Албанією (1939). Окупація Албанії Італією (1939). Окупація Греції з території Албанії (1940). Перемога греків над італійцями і проблеми територіальної цілісності Албанії: проблема Північного Епіру. Завершення правління Зогу I (1939). Зародження північно-центральної кланів – Абаз Купі. Початок партизанського руху Абаз Купі і комуністичного осередку Албанії (1941). Організація Руху Опору республіканців-націоналістів антикомуністичного спрямування (1942). Утворення двох Рухів Опору. Вихід

Італії з війни та суперництво між таборами Опору (1943). Наслідки національного визволення в Албанії: внутрішня поляризація; посилення почуття національної свідомості; радикальні зрушення серед еліти; зміцнення співпраці албанських і югославських комуністів. Вихід на політичну сцену Дзодзе Енверу Ходжі.

Країни Балтії та Білорусь без можливості вибору. Включення держав Балтії до СРСР. Укладення таємного Договору про неагресію (1939), Договору про дружбу та кордони між СРСР і Німеччиною (1939) і доля країн Балтії. Договори про взаємодопомогу між країнами Балтії та СРСР. Розміщення військових баз на території країн Балтії. Активізування діяльності в напрямку створення Балтійського воєнного союзу (1939–1940). Радянський ультиматум. Окупація Литви, Латвії та Естонії Червоною армією (1940). Створення прокомуністичних урядів у країнах Балтії (1940). Включення країн Балтії до складу СРСР. *Народи Балтії 1941–1945 років.* Окупація території Естонії, Латвії та Литви німецькою армією (1941). Створення національних урядів. Заперечення державницьких прагнень народів Балтії з боку Німеччини й СРСР. Німецьке адміністрування в Естонії, Латвії та Литви («Ostland», «Generalbezigt»). Партизанська боротьба під керівництвом комуністичних сил (1943–1944). Звільнення Червоною армією країн Балтії від німецької окупації (1944). *Білорусь у роки війни.* Окупація СРСР західної Білорусі (1939). Проголошення радянської влади на всій території Білорусі (1939). Ухвалення закону Верховною Радою СРСР про приєднання Білорусі до БРСР та СРСР (1939). Окупація Білорусі німецькою армією (1941). Адміністративний поділ Білорусі. Створення Білоруської Національної Самопомочі і плани відновлення незалежності держави. Діяльність Івана Єрмаченка. Утворення Білоруської Центральної Ради (керівник Р. Островський) (1943) та Білоруської Крайової Оборони (1944) під протекторатом Німеччини. Проголошення Білоруської Центральної Ради єдиним законним представником білоруського народу (1944). Антифашистський рух у Білорусі: утворення Білоруського відділу Центрального штабу партизанського руху (1942) та і білоруського національного підпілля під керівництвом Партії Білоруських Націоналістів (Євген Станкович, В. Іванковський). Діяльність Армії крайової в Білорусі. Табір смерті в Малому Тростенці та

знищення мирних жителів, військовополонених СРСР, громадян Польщі, Німеччини, Австрії, Чехословаччини. Звільнення території Білорусі Червоною армією (1943–1944).

Окупація й рух Опору в Югославії. Міжнаціональні конфлікти й етнічні чистки. Окупація і поділ Югославії. Напад Німеччини на Югославію (1941) та поділ на зони окупації. Створення «уряду національного порятунку» на чолі з Міланом Недичем (1941). Особливості «нового порядку» в Югославії. Незалежна Держава Хорватія (1941–1945). Проголошення Незалежної Держави Хорватії (1941). Створення уряду на чолі з Анте Павеличем. Приєднання до Троїстого пакту (1941). Здійснення ідеї «Великої Хорватії». Етнічні чистки в Сербській Країні, Східній Боснії та Славонії. Розпуск загонів «диких усташів» (1941). Рух Опору в Югославії. Створення військово-четницьких загонів Дража Михайловича (1941). Організація збройного опору Комуністичною Партією Югославії (1941). Йосип Броз Тіто (1892–1980). Створення Головного штабу народно-визвольних загонів (1941) та його Фочинські положення. Проголошення «Ужицької Республіки» (1941) у Західній Сербії. Розпад югославського Руху Опору на два табори (1941). «Біхацька республіка» (1942) й утворення Антифашистського Віча Народного Визволення Югославії та його Народно-Визвольної Армії (1942). Утворення Югославського Демократичного Об'єднання (1944). Угода Тіто-Шубашич (1944) й визнання Тіто єдиним керівником на території країни. Утворення Тимчасового уряду Демократичної Федеративної Югославії (1945). Визволення Югославії Югославською Народною Армією (1945).

Тема 8. Післявоєнне мирне врегулювання у Центрально-Східній Європі. Народження Східної Європи

1. *Післявоєнне мирне врегулювання.*
2. *Рішення Ялтинської конференції (1945). Чи відбувся новий поділ світу?*
3. *Підсумки Потсдамської конференції (1945).*
4. *Народження Східної Європи.*

Післявоєнне мирне врегулювання. Політичні наслідки Другої світової війни. Територіальний розподіл у Європі. Рішення Ялтинської і Потсдамської конференцій (1945). Перетворення Центрально-Східної Європи у підконтрольну СРСР територію. Підтвердження кордонів СРСР: Північна Буковина, Бессарабія, Балтика, західні Україна та Білорусь. Розмежування серед союзників щодо територіальних та політичних питань. «Довга телеграма» Джорджа Кенана (1946). Фултонська промова Вінстона Черчилля (1946). Початок холодної війни. Втручання Сталіна у формування урядів країн Центрально-Східної Європи. Підсумки з територіальних питань, ухвалені Паризькою мирною конференцією (1945). Мирні договори із Румунією, Болгарією, Угорщиною, Італією, Фінляндією. (Нью-Йорк, 1946; Париж, 1947). Зміни довоєнних кордонів країн Центрально-Східної Європи. Посилення протистояння між СРСР та США.

Рішення Ялтинської конференції (1945). Чи відбувся новий поділ світу? Перебіг Ялтинської конференції 4–11 лютого 1945 року. Учасники конференції: голова РНК СРСР і генеральний секретар ЦК ВКП(б) Йосип Сталін, президент США Франклін Рузвельт, прем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчилль; міністри закордонних справ та начальників вищих штабів союзних держав, радників країн «Великої Трійки» тощо. Блоки розглянутих питань: про утворення ООН; про повоєнну долю Німеччини та принцип розмежування окупаційних зон та репарації; про утворення єдиного уряду та майбутню територію польської держави (питання Львова); про продовження бойових дій на Далекому Сході за участю СРСР. *Вирішення питання представництва в ООН.* Надання права УРСР і БРСР прилучитися до країн-засновниць ООН: дискусії навколо цього питання. Ухвалення «Декларації Об'єднаних Націй». Проголошення складу держав-засновниць («Велика Трійка» і Китай). Конференція у Сан-Франциско і участь у ній представників УРСР та БРСР. *Розмежування окупаційних зон у Німеччині.* Боротьба довкола питання про участь Франції. Місце Франції в Міжсоюзницькій Контрольній Комісії та право вето. Окупаційна зона для Франції. Оголошення мети щодо Німеччини – роззброєння, ліквідування військ, покарання воєнних злочинців, відшкодування збитків постраждалим, заборона нацистської партії, демілітаризація,

денацифікація Німеччини, повна капітуляція Третього Рейху. *Питання про майбутнє польської держави*. Розв'язання польського питання на користь СРСР. Визнання етнічного принципу східних кордонів Польщі. Вхідження західної України та західної Білорусі до СРСР, як фактор визнання чинним Пакт Молотова-Ріббентропа (1939). Боротьба за уряд Польщі. Вимоги СРСР щодо розпуску Армії Крайової. Визнання «люблінського» уряду і трансформація його у Тимчасовий Уряд Національної Єдності. Накреслення планів щодо виборів у парламент і уникнення їх виконання Сталіном. Вирішення польського питання як символ початку радянзації Центрально-Східної Європи. Ухвалення «Декларації про політику на визволених територіях» (або «Декларація про визволену Європу»). Досягнення угоди про створення постійного механізму для регулювання консультацій між трьома міністрами закордонних справ. Узгодження конфігурацій сфер впливу над Угорщиною, Югославією, Грецією, Болгарією. Визнання комуністичного режиму Броз Тіто в Югославії. Узгодження позицій про примусову репатріацію осіб, які співпрацювали з гітлерівцями. Справи західноукраїнських, латвійських службовців військ СС, видача Козацького стану та їх примусова депортація в СРСР. Доля вояків першої дивізії Російської національної армії тощо. *Висновки*. Ялтинська система взаємостосунків і сфер впливу. Рішення Ялтинської конференції як тріумф радянської дипломатії й один із пікових моментів радянської історії. Розширення територій і сфер впливу СРСР та перетворення його на одну із світових наддержав. Значення Ялтинської конференції для західних держав: Ялта як «другий Мюнхен» та відмова від впливу у Центрально-Східній Європі на користь СРСР. Значення Ялтинської конференції для України.

Підсумки Потсдамської конференції (1945). Берлінська (Потсдамська) конференція року – переговори голови РНК СРСР Йосипа Сталіна, президента США Гарі Трумена, прем'єр-міністра Великої Британії Вінстона Черчилля (замінений в ході конференції Клементом Еттли) про перехід Європи від війни до миру. Центральне питання Потсдамської конференції – Німеччина. Мета конференції – побудова у Німеччині демократичної держави. Репарації як засоби економічного впливу на роззброєння і демілітаризацію Німеччини. Створення Ради

міністрів закордонних справ і праця над проектами мирних договорів із Італією, Румунією, Болгарією, Угорщиною, Фінляндією, Німеччиною. Територіальні рішення щодо Польщі: поділ Східної Пруссії між СРСР та Польщею; передача Польщі східних земель Німеччини до річок Одер та його притоки Нейсе. Рішення про вільні вибори в країнах Центрально-Східної Європи. Порухення СРСР домовленостей щодо німецького питання: створення народної поліції, де-факто армії Східної Німеччини (1946).

Народження Східної Європи. «Від Штеттіна на Балтиці до Трієста на Адриатиці через увесь континент опустилася залізна завіса. По інший бік завіси залишилися столиці стародавніх держав Центральної та Східної Європи. ВАРШАВА, БЕРЛІН, ПРАГА, ВІДЕНЬ, БУДАПЕШТ, БЕЛГРАД, БУХАРЕСТ І СОФІЯ – усі ці знамениті міста й колишнє населення опинилося в тому, що я мушу назвати радянською сферою, і всі вони у тій чи іншій формі підпадають не лише під радянський вплив, а й дуже потужний, подекуди зростаючий контроль Москви» (Вінстон Черчилль 5 березня 1946 року). «Комунізація» Східної Європи. Східна Європа як політичне та історико-географічне поняття. *Країни Східної Європи в 1945–1989/1991 роках:* Україна, Польща, Чехія, Білорусь, Болгарія, Сербія, Косово, Словаччина, Хорватія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Словенія, Чорногорія, Румунія, Греція, Угорщина, Азербайджан, Грузія, Албанія, Молдова, Вірменія, Литва, Латвія, Естонія, Росія. *Сучасне поняття Центрально-Східна Європа:* Естонія, Латвія, Литва, Німеччина (Східна частина), Чехія, Словаччина, Угорщина, Польща, Румунія, Болгарія, Словенія, Хорватія, Албанія, Чорногорія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Сербія, Косово, Україна. «Соціалістичний табір» – країни, які проголосили курс на побудову суспільства на основі комуністичної ідеї, поділяються на перехідні та комуністичні країни. Варшавський договір (Варшавський пакт; повна офіційна назва: Варшавський договір про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу, Соціалістичний блок, Соціалістичний табір) – угода соціалістичних країн (14 травня 1955 рік).

Тема 9. «Приборкання Східної Європи»⁴: становлення гегемонії СРСР над Центрально-Східною Європою в 1945–1948 роках

1. *«Народна демократія»*: суть питання.
2. *Національні варіанти становлення «народних демократій»*: Польща, Чехословаччина, Угорщина, Югославія, Румунія, Болгарія, Албанія.
3. *Спецслужби країн Центрально-Східної Європи в утвердженні комуністичного врядування*.
4. *Комінформ*.

«Народна демократія»: суть питання. Остаточне вирішення питання гегемонії СРСР у Центрально-Східній Європі на Ялтинській (1945) та Потсдамській конференціях (1945). Міркування Сталіна про три політичні альтернативи можливого сценарію відносин Москви із Союзниками (із тверджень Гарримана): 1) продовження союзницьких відносин воєнного часу зі Сполученими Штатами і Сполученим Королівством («Велика телеграма» Гарримана (1945)); 2) створення суцільної радянської зони безпеки в СЦЄ, яка б захистила від нападів на Росію; 3) проникнення в західноєвропейські (та інші суспільства) і повалення їхніх урядів за допомогою місцевих комуністичних партій. Концептуальна позиція Сталіна і його зорієнтованість на СРСР: 1) виступати лише проти загарбання цього регіону Німеччиною або іншими потенційним ворогом СРСР було би недостатньо, бо Радянський Союз надто слабкий, щоб чинити опір загарбницькій державі; 2) режими регіону повинні позитивно ставитися до СРСР і підтримувати його відповідно до взятих зобов'язань, а не бути лише дружніми, що могли гарантувати двосторонні договори; 3) позитивні відносини з СРСР можуть бути надійно забезпечені лиш через певну структурну трансформацію «буржуазних» і «феодальних» суспільств в регіоні (йдеться про різні рівні розвитку, наприклад, Албанії і Чехословаччини; чи Македонії і Хорватії у складі Югославії; Болгарії і Польщі), а не тільки обіцянки щодо прихильної політики щодо СРСР, яку, наприклад, демонстрував Едвард Бенеш; 4) початковою формою цієї структурної

⁴ Цитується Епллбом Е. Залізна завеса: приборкання Східної Європи. 1944–1956. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 622 с.

трансформації буде «народна демократія» як суспільно-політична перехідна форма між буржуазною демократією на Заході і зрілим соціалізмом у СРСР; 5) «народні демократії» в Центрально-Східній Європі (за парадигмою радянської ідеології) перебувають на нижчій стадії історичного розвитку, ніж СРСР, то їхню субординацію стосовно СРСР можна виправдати ідеологічними причинами, а не тільки посиленнями на грубу силу, а покарання за відхилення від цієї ідеології, теж можна пояснити ідеологічними причинами (у Польщі неохвалена в СРСР політика першого секретаря ЦК Польської Робітничої Партії Владислава Гомулки так і називалася «право-націоналістичне відхилення» від лінії партії (1948); 6) народні демократії в Центрально-Східній Європі, хоч вони й морфологічно менш розвинуті, ніж СРСР, мають виконувати функції постачальників капіталу для відновлення зруйнованої війною радянської економіки. *Особливі характеристики періоду «народної демократії».* Усунення від влади «старої» політичної еліти та вихід на авансцену антифашистських сил. Створення низки тимчасових (визнаних) урядів (1944–1945). Соціальна база, ідеологічні засади та зовнішньополітичні пріоритети нових політичних сил. Платформа національно-державного відродження (1944–1947). Основні напрямки реформ і жорстка боротьба комуністів за владу. Причини перемоги маргінальних комуністичних партій (Югославія, Албанія в 1946 році; інші – 1947–1948 роках). Радянська військова та політична присутність та ідеологічна експансія СРСР в країнах ЦСЄ як доконаний фактор комуністичного домінування.

Національні варіанти становлення «народних демократій»: Польща, Чехословаччина, Угорщина, Югославія, Румунія, Болгарія, Албанія.

Польща. Розстановка політичних сил та соціально-економічні перетворення: 1945–1947 роки. Внутрішньополітичні основи повоєнної Польщі. Участь радянських радників у розбудові апарату влади, міліції та органів безпеки. Створення коаліційного Тимчасового Уряду Національної Єдності (Осубка Моравський, 1945). Повернення Станіслава Миколайчика (1945). Відродження політичних партій – Польського Стронніцтва Людового (Селянська Партія), Стронніцтва Народового (Національна партія), Стронніцтва Праці (Партія Праці), заснування

організації «Вольность і Незавісність», діяльність нацистських груп «Вервольф» та Української Повстанської Армії. Обрання першим секретарем Центрального Комітету Польської Робітничої Партії Владислава Гомулку. Концепція «польського шляху до соціалізму». Референдум 30 червня 1946 року та його результати. Вибори до Законодавчого сейму 19 січня 1947 року та його результати. Обрання Президентом Болеслава Берута (1947). Ухвалення «Малої Конституції» (1947). Закон про амністію (1947). Боротьба проти українського підпілля й акція «Вісла» (1947). Розгром УПА та ліквідація легальної опозиції.

Чехословаччина. Чехословаччина між демократією і тоталітаризмом. Відновлення Чехословацької Держави після Другої світової війни. Виселення німців і включення Закарпаття до складу радянської України. Підписання радянсько-чехословацького договору 29 червня 1945 року. Створення уряду Національного фронту й відміна законів часів Протекторату й Словацької республіки (1945). Завдання Кошицької програми в економічній сфері. Вибори до центральних і місцевих органів влади (1946). Політичний успіх комуністів. Обрання прем'єр-міністром комуніста Климента Готвальда (1945). Зовнішній тиск на Чехословаччину. Відмова від «плану Маршала» (1947). Штучна криза в Словаччині. Встановлення диктатури Комуністичної Партії Чехословаччини (листопадовий пленум ЦК КПЧ 1947 року). Перехід комуністів до повного опанування влади (1948). Державний переворот лютий 1948 року): скликання одногодинного загальнодержавного страйку й озброєння робітників празьких заводів. Створення «комітетів дій» Національного Фронту. Припинення існування Національного Фронту (1948). Ухвалення Конституції ЧСР 9 травня 1948 року. Відставка Едварда Бенеша з поста Президента Чехословаччини. Обрання Президентом Климента Готвальда (1948).

Угорщина. Становлення комуністичної диктатури. Створення Угорського Національного Фронту Незалежності у місті Сегед 2 грудня 1944 року. Зміцнення позицій Угорської компартії наприкінці війни. Поспішні вибори до парламенту й перемога Партії Дрібних Сільських Господарів (1945). Функціонування коаліції чотирьох партій – Партії Сільських Дрібних Господарів, Угорської Комуністичної Партії,

Соціал-Демократичної Партії, Національної Селянської Партії. Обрання Ференца Надя прем'єр-міністром (1945). Проголошення Угорщини республікою 1 лютого 1946 року. Комуністична змова проти Угорського Національного Фронту Незалежності. Втеча Ференца Надя на Захід. Розгромлення Національного Фронту. Підписання мирного договору з Угорщиною (1947, Париж). Вибори до Національних зборів (1947) і їх фальсифікація на користь комуністів. Перемога опозиційних партій. Об'єднання Соціал-Демократичної та Комуністичної партій (1948). Утворення Угорської Партії Трудящих (1948). Проведення реформ і наступ на приватну власність і право. Оголошення про встановлення «диктатури пролетаріату» (1948). Обрання Державних зборів (1949). Ухвалення нової Конституції (1949).

Югославія. Формування режиму Броз Тіто. Руйнівні наслідки Другої світової війни. Приєднання «історичних» партій до Народно-Визвольного Фронту (угода «Тіто-Шубич»). Діяльність противників нової влади: четники і монархісти в Сербії, «крижарі» та усташі в Хорватії. Створення таємної поліції та надзвичайних судів. Загострення внутріполітичної боротьби. Спроби трансформації Антифашистського Віча Народного Визволення Югославії на Тимчасову Народну Скупщину (1945). Створення Народного Фронту Югославії (1945). Вибори до Установчої Скупщини та перемога НФЮ (1945). Проголошення Федеративної Народної Республіки Югославії (ФНРЮ) 29 листопада 1945 року. Впровадження радянської моделі устрою. «Декрет про аграрну реформу і колонізацію» (1945) та створення приватновласницького товарного виробництва на селі. Ухвалення Конституції ФНРЮ 31 січня 1946 року. Затвердження федеративного устрою держави як форми запобігання сербському гегемонізму. Виділення автономій в Сербії – Воєводина, Косово, Метохія. Створення Республіки Чорногорії. Схвалення закону про націоналізацію (1946). Тотальне одержавлення промислового виробництва (90 %). Закріплення ведучої ролі Комуністичної Партії Югославії. Ініціювання створення Комінформбюро. Плани створення Балканської федерації (1947). Загострення радянсько-югославських відносин (1947–1949). Денансування Договору про дружбу, співробітництво та взаємодопомогу Югославії (1949). Апогей конфлікту 1949–1953 років.

Румунія. Консолідація влади в руках комуністів. Специфіка румунської повоєнної історії. Повернення Трансильванії (1941). Формування анклавів угорської та німецької меншин. Угорська ідея федерації Угорщини, Румунії та Югославії (1946–1947). Пропозиції щодо митної унії Петру Гроза. Опротестування СРСР. Початок комуністичного врядування: земельна реформа, репресії – страта генерала Йона Антонеску (червень 1946 року), усунення конкуруючих політичних партій – Національної Цараністської Партії і Національної Ліберальної Партії тощо. «Перемога» Народного Демократичного Фронту на виборах у парламент (1946). Ліквідація монархії та проголошення Румунії Народною Республікою (1947). «Злука» соціалістичної й соціал-демократичної партій та утворення Румунської Робітничої Партії (1948). Генеральний секретар Георгія Георгіу Деж (1901–1965). Утворення Фронту Народної Демократії на чолі з Петром Грозу (1948). Лист Сталіна до Броз Тіто (1948) і початок сталінізації Румунії. Ухвалення Конституції Румунії (1952).

Болгарія. Влада Вітчизняного Фронту. Державний переворот в Софії й прихід до влади Вітчизняного Фронту (1944). Кімон Георгієв (1882–1969). Оприлюднення «Програми Народного Фронту» (1944). Підписання перемир'я з «Великою Трійкою» 28 жовтня 1944 року. Розташування Союзної Контрольної Комісії на чолі з маршалом Федором Толбухіним (1944). Присутність радянських військ. Спроба державного перевороту Болгарської Робітничої Партії (комуністів) (1944). Відмова Народного Фронту від опозиційної діяльності. Комуністичне свавілля (1944–1945). Захист парламентської демократії «історичними» партіями – Болгарський Землеробський Народний Союз «Пладне» (Георгій Димитров). Утворення «лояльної опозиції» (1945). Парламентські вибори 18 листопада 1945 року. Утворення уряду Кімона Георгієва (1946). Референдум 1946 року. Завершення монархії. Вибори до Великих Народних Зборів (1946). Економічні перетворення 1944–1947 років: створення Трудових кооперативних землеробських господарств; індустріалізація. Брутальна розправа з опозицією. Страта Нікола Петкова (1947). Ідея болгаро-югославської федерації та спроба її втілення (1944–1945). *Встановлення тоталітарного режиму.* Пленум правлячої партії та курс на прискорення революційних перетворень

(1947). Схвалення «Димитровської Конституції» (1947). Проголошення Болгарії Народною Республікою (1947). Формування уряду Георгієм Димитровим (1948). Обрання Георгія Димитрова генеральним секретарем комуністичної партії (1948). Курс на «будівництво соціалізму». Липневий (1948) пленум ЦК і розверчення до сталінізму. Перейменування Болгарської Робітничої Партії (комуністів) у Болгарську Комуністичну Партію (1948). Смерть Георгія Димитрова (1949). *Албанія*. Комунізм в Албанії та його падіння. Комунізм в Албанії: перші комуністичні гуртки 1930-х років. Утворення Комуністичної партії Албанії (1941; Енвер Ходжа; 1948 – Албанська Партія Праці). Створення Народно-визвольного фронту (комуністи vs націоналісти). Бали Комбтар – некомуністичний фронт (1942; мета – приєднання косівських земель до Албанії; підтримка нацистів у питанні Косова). Утворення законодавчого й виконавчого органів – Антифашистська рада і Комітет національного визволення, Тимчасового демократичного уряду 20 жовтня 1944 року. Енвер Ходжа (1908–1985). Соціалістичний курс: вибори до Установчих зборів (1945). Проголошення Королівства Албанії Народною Республікою (1946). Соціально-економічні перетворення 1944–1946 років. Визнання Албанії: Югославія 29 квітня 1946 року, СРСР 10 листопада 1946 року. Плани інтеграції з Югославією (тристороння балканська федерація) тощо.

Спецслужби країн Центрально-Східної Європи в утвердженні комуністичного врядування. Звільнення країн Центрально-Східної Європи з-під німецької окупації і засилля московських комуністів на звільнених територіях. Діяльність генерала Східної Європи з-під німецької окупації і засилля московських комуністів на звільнених територіях. Організація, метод та ментальність створених нових таємних підрозділів поліції у Східній Європі. *Польща*. Діяльність Польської служби безпеки, Угорської Державної Служби Безпеки, Міністерства Державної Безпеки Східної Німеччини або Штазі, Чехословацької державної безпеки. Копіювання досвіду СРСР у створенні служб безпеки у Східній Європі. Формування спецслужб у Польщі – 1939 рік: Конрад Шветлік, Юзеф Чаплицький, Мечислав Мочар, Юзеф Лобатюк, Чеслав Кіщик, *Угорщина*. Радянський вплив на створення Угорської Державної Служби Безпеки: роль Ференца Ердея, Андраша Тампе,

Габора Петера, Яноша Ковача, Рудольфа Гарашина «Консультант Орлов» в угорських спецслужбах. «Імпортування» технології радянського ГУЛАГу до Угорщини. Угорські трудові табори. *Німеччина*. Специфіка створення спеціальних служб у Берліні Іваном Серовим. Участь Вольфганга Шваніца, Гюнтера Чиршвіца, Отто Гротеволла, Вільгельма Піка у створенні спецслужб. Проникнення східноєвропейських комуністів у західноєвропейські структури та їх завдання.

Комінформ. Створення Комінформбюро (Інформаційне бюро комуністичних і робітничих партій країн Європи; 27 вересня 1947 – 17 квітня 1956 роки; Шклярська Поремба, Польща). Члени: СРСР, Польща, Чехословаччина, Угорщина, Болгарія, Румунія, Югославія, Франція, Італія, згодом – Албанія. Штаб-квартира – Белград (Югославія). Конфлікти в соціалістичному блоці з приводу створення Комінформу (1947–1948). Виключення Союзу комуністів Югославії з Комінформу (1948). Перенесення штаб-квартири в Бухарест (Румунія). Мета діяльності: офіційна – координація та інформаційна діяльність компартій; дійсна: пропаганда комуністичних ідей у світі; сприяння створенню та діяльності комуністичних партій в Європі, проникнення комуністів у діючі європейські уряди тощо; проведення чисток у комуністичних партіях; протистояння доктрині Трумена та плану Маршалла. Друкований орган – «За прочный мир, за народную демократию!» (1947–1956; з 1949 року – щотижневик; видавався на 19 мовах). Розпуск 17 квітня 1956 року. Форма співпраці після розпуску – проведення нерегулярних нарад. Новий друкований орган – «Проблемы мира и социализма» (1958–1990; видавався на 26–34 мовах; поширення в 145 країнах, штаб-квартира – Прага).

Тема 10. Пік сталінізму: сталінізація й тітоїзація Східної Європи: 1948–1953 роки

1. *Сталінізація Східної Європи: Польща, Чехословаччина, Угорщина, Югославія, Болгарія, Румунія, Албанія.*
2. *Тітоїзація Східної Європи.*
3. *Радянсько-югославський конфлікт.*

Сталінізація Східної Європи: Польща, Чехословаччина, Угорщина, Югославія, Болгарія, Румунія, Албанія. Ревізія концепції «народної демократій» Йосипом Сталіном. Суперечки навколо «плану Маршалла» та особлива позиція югославського керівництва. Цілі сталінізації: 1) подолання внутрішніх суперечок між країнами соціалістичного блоку, зокрема претензій до Сталіна; 2) «дисциплінування» комуністичних еліт; 3) уникнення національних варіантів будівництва соціалізму; 4) розладнання політичних та економічних зав'язків між країнами соціалістичного блоку тощо. Заходи типологізації за радянським зразком: ЕКОНОМІЧНІ заходи: 1) індустріалізація – командна модель управління економікою; пріоритети капіталовкладення у важку економіку; 2) ліквідація приватної власності на селі і колективної власності – колгоспів; ПОЛІТИЧНІ заходи: 1) знищення політичної опозиції; 2) уніфікування конституцій; 3) ліквідація громадянського суспільства; 4) підпорядкування духовного життя і культури; 5) формування нової системи цінностей. Владімір Тисменяну: «Ці люди дивилися на народ, як на тупий натовп, який мають вести одиниці освічених. ТАК ПОЧИНАЄТЬСЯ ФАШИСТСЬКА СИСТЕМА: ЕЛІТА САМОВИСУВАНЦІВ НАВ'ЯЗУЄ РЕШТІ СВОЄ БАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО»; 6) уніфікування міжнародної політики (Комінформбюро) тощо. Міжнародні наслідки ревізії «народних демократій: холодна війна: промова Вінстона Черчилля у Фултоні (1946), «Доктрина Трумена (1947). Утворення НАТО (1949). Утворення Німецької Демократичної Республіки (1949). Симптоми поразки СРСР на пікові сталінізації Східної Європи: 1) надшвидке відновлення повоєнної Європи завдяки «планові Маршалла»; 2) поразка блокади Західного Берліна; 3) перша криза соціалістичного табору у зв'язку із виходом Югославії.

Польща. Специфіка польського шляху до соціалізму. Польща як найважливіший партнер-клієнт СРСР. Специфіка сталінізації Польщі. Політична боротьба в середині комуністичної партії: Владислав Гомулка vs Болеслав Берут. Організаційне об'єднання Польської робітничої й Польської соціалістичної партій – створення Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП, 1948). Серпнево-вересневий пленум ЦК ПОРП та усунення Владислава Гомулки від влади. Ство-

рення Об'єднаної селянської партії (1949). Формування тоталітарного режиму (дискусійне питання). Радянізація Польщі. Посилення значення органів безпеки. Пленум ЦК ПОРП – «пленум пильності» (1949) і запровадження інституції таємних агентів. Переслідування, арешти й страта дев'ятнадцяти польських передвоєнних офіцерів. Призначення міністром оборони маршала Костянтина Рокоссовського (1949). «Розкриття ворога у власних лавах» – переслідування партійних функціонерів. «Справа Гомулки» або справа «право-націоналістичного відхилення від лінії партії». Усунення Владислава Гомулки з посади першого секретаря ЦК ПОРП та його соратників (1948), арешт Владислава Гомулки 1951 року, реабілітація 1954–1955 років, усунення звинувачень 1956 року. Формування політики «великого стрибка». Ідея «прискореного промислового накопичення за рахунок сільського господарства» (1951–1952) й погіршення добробуту населення. Ухвалення Конституції Польщі (1952). Безальтернативні вибори до Законодавчого сейму 1952 року. Католицька церква як єдина альтернатива офіційній державній ідеології. «Відлига». Смерть Сталіна й пом'якшення громадсько-політичної атмосфери. Створення «комісії по наданню допомоги слідству» (1953). Опротестування діяльності російських офіцерів. Втеча підполковника Міністерства громадської безпеки Юзефа Святла (1954) й викриття польських спецслужб на «Радіо Свобода». Звільнення з-під арешту Владислава Гомулки (1956). Наслідки для Польщі XX з'їзд КПРС і розвінчання культу особи Сталіна. Насильницька смерть Болеслава Берута в Москві (1956). Новий образ соціалістичної Польщі.

Чехословаччина. Між демократією і тоталітаризмом. Відновлення Чехословацької Держави після Другої світової війни. Виселення німців і включення Закарпаття до складу радянської України. Підписання радянсько-чехословацького договору 29 червня 1945 року. Створення уряду Національного фронту й відміна законів часів Протекторату й Словацької республіки (1945). Завдання Кошицької програми в економічній сфері. Вибори до центральних і місцевих органів влади (1946). Політичний успіх комуністів. Обрання прем'єр-міністром комуніста Климента Готвальда (1945). Зовнішній тиск на Чехословаччину. Відмова від «плану Маршала» (1947). Штучна криза

в Словаччині. Встановлення диктатури Комуністичної Партії Чехословаччини (листопадовий пленум ЦК КПЧ 1947 року). Перехід комуністів до повного опанування влади (1948). Державний переворот лютий 1948 року): скликання одногодинного загальнодержавного страйку й озброєння робітників празьких заводів. Створення «комітетів дій» Національного Фронту. Припинення існування Національного Фронту (1948). Ухвалення Конституції ЧСР 9 травня 1948 року. Відставка Едварда Бенеша з поста Президента Чехословаччини. Обрання Президентом Климента Готвальда (1948). *Становлення комуністичної диктатури*. Завершення масової націоналізації промисловості. Перехід до індустріалізації в Чехії та до зміни структури господарства на користь промисловості в Словаччині. Здійснення суцільного кооперування сільського господарства (1949–1959). Встановлення тоталітарного політичного режиму. Репресії 1949–1954 років. Чистки керівних комуністичних кадрів. Страта генерального секретаря КПЧ (1945–1951) Рудольфа Сланського та 10 його соратників. Судовий процес над секретарем ЦК Марією Швермовою (1954). Осудження в «буржуазному націоналізмові» Густава Гусака та інших керівників Словаччини. Відсутність процесу «десталінізації». Антонін Новотний – перший секретар КПЧ (1953–1968). Схвалення нової Конституції (1960) і перейменування Чехословацької Республіки в Чехословацьку Соціалістичну Республіку. Економічна криза 1960-х років як наслідок сталінізації Чехословаччини. Плани порятунку Чехословаччини: комісія Ото Шика з підготовки економічної реформи (1963).

Угорщина. Становлення комуністичної диктатури. Створення Угорського національного фронту незалежності у місті Сегед 2 грудня 1944 року. Зміцнення позицій Угорської компартії наприкінці війни. Поспішні вибори до парламенту й перемога Партії Дрібних Сільських Господарів (1945). Функціонування коаліції чотирьох партій – Партії Сільських Дрібних Господарів, Угорської Комуністичної Партії, Соціал-Демократичної Партії, Національної Селянської Партії. Обрання Ференца Надя прем'єр-міністром (1945). Проголошення Угорщини республікою 1 лютого 1946 року. Комуністична змова проти Угорського Національного Фронту Незалежності. Втеча Ференца Надя на Захід. Розгромлення Національного Фронту. Підписання мирного

договору з Угорщиною (1947, Париж). Вибори до Національних зборів (1947) і їх фальсифікація на користь комуністів. Перемога опозиційних партій. Об'єднання Соціал-Демократичної та комуністичної партій (1948). Утворення Угорської Партії Трудящих (1948). Проведення реформ і наступ на приватну власність і право. Оголошення про встановлення «диктатури пролетаріату» (1948). Обрання Державних зборів (1949). Ухвалення нової Конституції (1949). Перейменування держави на Угорську Народну Республіку. Необмежена влада очільника компартії Матяша Ракоші (1892–1971). Затвердження першого п'ятирічного плану (1950–1954). Гоніння на церкву. Засудження до ув'язнення голову церкви кардинала Йозефа Міндсенті. Лібералізація після смерті Сталіна. Призначення Імре Надя главою уряду (1953). Проведення реформ у сільському господарстві. Усунення Імре Надя (1955). Відставка Матяша Ракоші (1956). Обрання керівник.

Болгарія. Влада Вітчизняного Фронту. Державний переворот в Софії й прихід до влади Вітчизняного Фронту (1944). Кімон Георгієв (1882–1969). Оприлюднення «Програми Народного Фронту» (1944). Підписання перемир'я з «Великою Трійкою» 28 жовтня 1944 року. Розташування Союзної Контрольної Комісії на чолі з маршалом Федором Толбухіним (1944). Присутність радянських військ. Спроба державного перевороту Болгарської Робітничої Партії (комуністів) (1944). Відмова Народного Фронту від опозиційної діяльності. Комуністичне свавілля (1944–1945). Захист парламентської демократії «історичними» партіями – Болгарський Землеробський Народний Союз «Пладне» (Георгій Димитров). Утворення «лояльної опозиції» (1945). Парламентські вибори 18 листопада 1945 року. Утворення уряду Кімона Георгієва (1946). Референдум 1946 року. Завершення монархії. Вибори до Великих Народних Зборів (1946). Економічні перетворення 1944–1947 років: створення Трудових кооперативних землеробських господарств; індустріалізація. Брутальна розправа з опозицією. Страта Нікола Петкова (1947). Ідея болгаро-югославської федерації та спроба її втілення (1944–1945). Встановлення тоталітарного режиму. Пленум правлячої партії та курс на прискорення революційних перетворень (1947). Схвалення «Димитровської конституції» (1947). Проголошення Болгарії Народною Республікою (1947). Формування

уряду Георгієм Димитровим (1948). Обрання Георгія Димитрова генеральним секретарем комуністичної партії (1948). Курс на «будівництво соціалізму». Липневий (1948) пленум ЦК і розвернення до сталінізму. перейменування Болгарської Робітничої Партії (комуністів) у Болгарську Комуністичну Партію (1948). Смерть Георгія Димитрова (1949). Чистки в партії. Процес над Трайчо Костовим (1897–1949). Насильницька смерть Василя Коларова (1877–1950). Прихід до влади Вилка Червенкова (1950). Посилення репресій: процес над протестантськими пасторами (1949) і католицькими священиками (1952). Розправа над керівництвом церкви (1951). Розбудова болгарського ГУЛАГУ. Господарські завдання першої п'ятирічки 1949–1953 років. Пом'якшення політичного курсу після смерті Сталіна. Обрання Тодора Живкова першим секретарем Болгарської Комуністичної Партії (1954). «Квітнева лінія» 1956 року: засудження культу Вилка Червенкова. Угорської партії трудящих Ерне Герьо (1956).

Албанія. Комунізм в Албанії: перші комуністичні гуртки 1930-х років. Утворення Комуністичної партії Албанії (1941; Енвер Ходжа; 1948 – Албанська Партія Праці). Створення Народно-визвольного фронту (комуністи vs націоналісти). Бали Комбтар – некомуністичний фронт (1942; мета – приєднання косівських земель до Албанії; підтримка нацистів у питанні Косова). Утворення законодавчого й виконавчого органів – Антифашистська рада і Комітет національного визволення, Тимчасового демократичного уряду 20 жовтня 1944 року. Енвер Ходжа (1908–1985). Соціалістичний курс: вибори до Установчих зборів (1945). Проголошення Королівства Албанії Народною Республікою (1946). Соціально-економічні перетворення 1944–1946 років. Визнання Албанії: Югославія 29 квітня 1946 року, СРСР 10 листопада 1946 року. Плани інтеграції з Югославією (тристороння балканська федерація). Розірвання дипломатичних відносин з Югославією (1950). Відновлення дипломатичних відносин з Югославією (1953). Репресії й чистки (1948–1953). Послаблення диктатури Ходжа (1953–1956).

Титоїзація Східної Європи. «Титоїст» у східноєвропейському контексті, або той, хто прагнув хоч у якійсь мірі отримати незалежність від КПРС; аналог до «троцькіст», або той, хто протидіяв головній лінії партії). Комуністичні партії в Югославії: Комуністична партія Сербії

(1945), Союз комуністів Воєводини (1943), Союз комуністів Косова (1943), Союз комуністів Чорногорії (1943), Комуністична партія Боснії та Герцеговини (1943), Комуністична партія Хорватії (1937), Комуністична партія Македонії (1943), Комуністична партія Словенії (1937). Лідерство комуністичної партії Югославії у русі опору в роки Другої світової війни. Керівництво Йосипа Броз (псевдо – Тіто). Утворення Тимчасового народного уряду Федеративної Югославії (7 березня 1945 року). Склад уряду: 6 – представників емігрантського табору, 22 – комуністи. Перемога комуністів (78, 6 відсотка) на виборах до Народної скупщини (парламенту) в серпні 1945 року. Проголошення ФЕДЕРАТИВНОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ЮГОСЛАВІЯ 29 листопада 1945 року. Ухвалення нової Конституції 31 січня 1946 року. Зосередження влади у руках Броз Тіто, Едварда Карделя, Мілована Джиласа і Александра Ранковича. перейменування Комуністичної партії Югославії в Союз комуністів Югославії (1952). Ухвалення нової Конституції (1953). Основні напрями політики 1950-х років: десталінізація, децентралізація, дебіюрократизація, демократизація, деколективізація тощо. Відкриття кордонів Югославії (1967). СУТЬ ТІТОЇЗМУ: «Спроба запропонувати менш репресивний варіант однопартійної системи у порівнянні з СРСР». Обрання Йосипа Броз Тіто президентом Югославії (1953; перебування на посаді до 1980 року).

Радянсько-югославський конфлікт. Політика Сталіна після створення Комінформу (1947). Напруження стосунків між Тіто і Сталіном у роки війни. Усамостійнення політики Броз Тіто від Сталіна. Югославські претензії: ганебна поведінка росіян у роки війни на території Югославії, обмежувальні заходи Сталіна щодо постачання запасних частин для військової техніки, невдоволення поведінкою радянських радників, їх втручання у справи югославської партії, вербувальна діяльність радянських агентів під видом дипломатичної служби тощо. Претензії Сталіна: індустріалізація виробництва на противагу розвитку сільському господарству і видобутку сировини за пропозицією Сталіна, самостійна зовнішня політика Тіто (втручання у грецьку війну, поширення ідеї про балканську єдність Угорщини, Румунії, Югославії, Болгарії, Албанії і (комуністичної) Греції, відстежування югославською Службою державної безпеки діяльності росіян тощо. Зустріч югослав-

ської делегації у Кремлі 10 лютого 1948 року. Виступ Тіто у Центральному комітеті партії зі скаргами на Сталіна. Югославське бачення ситуації у листуванні 27 березня і 13 квітня: 1) Сталін став жертвою хибної інформації щодо югославських комуністів; 2) югославська партія міцна і внутрішньо згуртована; 3) югославська партія вихована в дусі любові до СРСР; 4) Югославія будує комунізм, але не за зразком СРСР. Виключення югославської комуністичної партії з Комінформу 28 липня 1948 року. Чистки у комуністичних партіях в соціалістичному блоці як відповідь на югославську позицію. Започаткування «НАЦІОНАЛЬНОГО КОМУНІЗМУ» – напрямку в комуністичному русі, що ставив внутрішні пріоритети над імперськими: формування «пан-югославської» комуністичної ідеології та югославського шляху до соціалізму, запровадження ринкових відносин, послаблення цензури тощо. Постать Мілована Джиласа і його відхід від комуністичної ідеї. Пленум 16–17 січня 1954 року із засудженням позиції Мілована Джиласа. Політичні уроки тітоїзму: 1) формування авторитарного лідера нації на югославській національній традиції; 2) проникнення західних ідей в югославське суспільство і послаблення монолітності влади; 3) пошук нової ідеології: між сталінізмом і демократією.

Тема 11. Опір народних демократій: політичні та соціокультурні процеси в країнах Східної Європи в 1950-х – 1960-х роках

1. Політичні та соціокультурні процеси: Польща, Угорщина, Чехословаччина, Румунія, Югославія.

Політичні та соціокультурні процеси: Польща, Угорщина, Чехословаччина, Румунія, Югославія. Смерть Сталіна (1953) та її наслідки для стабільності комуністичних режимів. Заворушення в Болгарії, Чехословаччині та Східній Німеччині. Перші політичні акції 1956 року.

Польща. «Радянізація» Польщі. Посилення значення органів безпеки. Пленум ЦК ПОРП – «пленум пильності» (1949) і запровадження інституції таємних агентів. Переслідування, арешти й страта (19) польських передвоєнних офіцерів. Призначення міністром оборони маршала

Костянтина Рокоссовського (1949). «Розкриття ворога у власних лавах» – переслідування партійних функціонерів. «Справа Гомулки». Формування політики «великого стрибка». Ідея «прискореного промислового накопичення за рахунок сільського господарства» (1951–1952) й погіршення добробуту населення. Ухвалення Конституції (1952). Безальтернативні вибори до Законодавчого сейму 1952 року. Католицька церква як єдина альтернатива офіційній державній ідеології. «Відлига». Смерть Сталіна й пом'якшення громадсько-політичної атмосфери. Створення «комісії по наданню допомоги слідству» (1953). Опротестування діяльності російських офіцерів. Втеча підполковника Міністерства громадської безпеки Юзефа Святла (1954) й викриття спецслужб на «Радіо Свобода». Звільнення з-під арешту Владислава Гомулки. XX з'їзд КПРС і розвінчання культу Сталіна. Насильницька смерть Болеслава Берута в Москві (1956). *Суспільно-політична криза 1956 року*. Соціальні протиріччя 1950-х років. Страйк на познанському машинобудівному заводі імені Сталіна в червні 1956 року. Військова розправа над протестувальниками. Формування групи «ревізіоністів» і повернення Гомулки до складу ЦК ПОРП. Реакція радянського керівництва на польську ситуацію: прибуття Микити Хрущова та командувача збройними силами Варшавського Договору маршала Івана Конєва у Варшаву (1956, VIII пленум ЦК ПОРП). Рух до столиці військ Варшавського Договору. Готовність польських робітників до збройного захисту Варшави. Дозвіл Варшавської партійної організації на відкриття вогню по радянських військах. Завірення польських комуністів у лояльності до СРСР. *Новий курс*. Концепція «польського шляху до соціалізму» Владислава Гомулки. Відмова від сталінських методів керівництва. Орієнтування на співіснування державного, кооперативного та приватного виробництва. Жовтневий пленум 1956 року й критика сталінського режиму. Стабілізація політичного становища: звільнення кардинала Станіслава Вишинського з ув'язнення (1956). Скасування обмежень діяльності церкви (1956). Реформи в рамках «нового курсу»: політична, економічна, соціальна, культурна. Пом'якшення національної політики. Створення Українського Громадсько-Культурного Товариства (1956). Крах колгоспної системи господарювання: забезпечення розвитку

дрібного господарства і приватної роздрібною торгівлі. Вибори до сейму 20 січня 1957 року як акт довіри до влади. Ухвалення п'ятирічного плану розвитку на 1956–1960 роки. *Реставрація адміністративно-бюрократичної моделі*. Перемога «ревізіонізму» політики й «протистояння соціалістичному розумінню гасла суверенітету, протиставленого міжнародній солідарності соціалістичних країн і польсько-радянському союзові». III з'їзд ПОРП (1957) і повернення до практики пріоритетного розвитку важкої індустрії. Економічні результати другої 1961–1965 років і третьої 1966–1970 років п'ятирічних планів розвитку. Зміни в соціальній структурі суспільства. Зростання чисельності робітничого класу та його критичне ставлення до державного урядування. *Суспільно-політичні конфлікти*. Відновлення напруги у відносинах держави з католицькою церквою: адміністративний та податковий тиск на священників, спроба закриття костелів і монастирів, заборона викладання релігії в школі тощо. Конфлікт між владою та інтелігенцією. Лист письменників і науковців прем'єр-міністру Юзефу Циранкевичу 14 березня 1964 року. «Відкритий лист» до членів ПОРП та організація спілки Соціалістичної Молоді при Варшавському університеті Каролем Модзелевським та Яцеком Куронем. Провокування владою антисемітських та антиінтелігентських настроїв у суспільстві. 1968 рік – апогей конфлікту з інтелігенцією. Студентські січневі демонстрації та ухвалення резолюції Спілкою Польських Письменників про припинення переслідування інтелігенції (28 лютого 1968 року). Масова студентська демонстрація 8 березня 1968 року. Придушення студентських виступів і проголошення війни «ревізіонізму та сіонізму». Скасування автономії вищої школи. Антисемітська спрямованість внутрішніх чисток та еміграція євреїв. Стагнація народного господарства 1968–1970 років. Боротьба в середині ПОРП між «партизанами» (Мечислав Мочар) і «сілезцями» (Едвард Герек). Протести робітників у містах Балтійського узбережжя. Військове придушення повстання (грудень 1970 рік). Молодий Лех Валенса – зачинатель повстань.

Угорщина. Ухвалення нової Конституції (1949). Перейменування держави на Угорську Народну Республіку. Необмежена влада очільника компартії Матяша Ракоші (1892–1971). Затвердження першого п'ятирічного плану (1950–1954). Гоніння на церкву. Засудження до

ув'язнення голову церкви кардинала Йозефа Міндсенті. Лібералізація після смерті Сталіна. Призначення Імре Надя главою уряду (1953). Проведення реформ у сільському господарстві. Усунення Імре Надя (1955). Відставка Матяша Ракоші (1956). Обрання керівником Угорської Партії Трудящих Ерне Гере (1956). *Національно-демократична революція 1956 року*. Назрівання глибокої соціально-економічної кризи. Студентська демонстрація 23 жовтня 1956 року. Збройне протистояння повстання проти режиму. Звернення за допомогою до радянських військових, дислокованих в Угорщині. Постанова нових осередків влади – національні ради, комітети тощо. Реорганізація уряду Імре Надя й оголошення про вихід з Організації Варшавського Договору 1 листопада 1956 року. Уведення радянських військ 4 листопада 1956 року. Оголошення про створення «революційного робітничо-селянського уряду Угорщини» на чолі з Яношем Кадаром (1912–1988). Утворення Угорської Соціалістичної Робітничої Партії (правлячої) (1956). Страта Імре Надя (1896–1956). Поразка революції. *Зміцнення тоталітарного устрою*. Ліберальний курс Яноша Кадара. Завершення кооперування (1959–1961). Впровадження програми економічних реформ (1968). Зростання темпів господарювання в 1970-х роках. Конфлікт з Москвою (1973) і зупинення реформ (1974). Погіршення економічної ситуації в другій половині 1970–1980-х роках. Угорський ліберальний курс щодо культури. Відсутність дисидентського руху. Політичний застій 1970-х – 1980-х років.

Чехословаччина. *Становлення комуністичної диктатури*. Завершення масової націоналізації промисловості. Перехід до індустріалізації в Чехії та до зміни структури господарства на користь промисловості в Словаччині. Здійснення суцільного кооперування сільського господарства (1949–1959). Встановлення тоталітарного політичного режиму. Репресії 1949–1954 років. Чистки керівних комуністичних кадрів. Страта генерального секретаря КПЧ (1945–1951) Рудольфа Сланського та 10 його соратників. Судовий процес над секретарем ЦК Марією Швермовою (1954). Осудження в «буржуазному націоналізмові» Густава Гусака та інших керівників Словаччини. Відсутність процесу «десталінізації». Антонін Новотний – перший секретарем КПЧ (1953–1968). Схвалення нової Конституції (1960) і перейменування ЧР в

Чехословацьку Соціалістичну Республіку. Назрівання економічної й політичної кризи в 1960-х роках. Створення комісії Ото Шика з підготовки й проведення економічної реформи (1963). «Празька весна» 1968 року. Критика режиму на IV з'їзді Чехословацької Спілки Письменників (1967). Відхід Антоніна Новотного з посту Президента ЧССР та зі складу ЦК (1968). Обрання Александра Дубчека керівником партії (січень 1968 року). Виникнення нових громадських організацій – «К 231» – об'єднання колишніх політв'язнів, «КАН» – Клуб безпартійних активістів тощо. Затвердження «Програми дій КПЧ» (квітень 1968 року). Празька весна в квітні – червні 1968 року. Тиск Москви на чехословацьке партійне керівництво. Військові маневри військ Варшавського договору на території Чехословаччини. Маніфест «2000 слів» (червень 1968 року). Уведення військ Варшавського договору 21 серпня 1968 року. Заклик XIV з'їзду КПЧ до виведення військ (серпень 1968 року). Підписання радянсько-чехословацького «Московського протоколу» й капітуляція керівництва КПЧ.

Румунія. Ухвалення Конституції Румунії (1952). Специфіка змін після XX з'їзду КПРС (1956). Обмеження прав меншин після угорської революції 1956 року. *Формування авторитарного режиму.* Усамостійнення політики румунських комуністів 1950–1960-х років: опір «експлуатації» східним протекторатом; новий курс на міжнародній арені; усамостійнення політики Комуністичної партії Румунії. «Заява про позицію Комуністичної Партії Румунії стосовно проблем світового комуністичного та робітничого руху» (1964). Новий курс румунських комуністів. Ніколае Чаушеску – новий комуністичний лідер (1965). Ліберальний курс Ніколае Чаушеску (1965–1968). Ухвалення нової Конституції (1965). Проголошення Румунію Соціалістичною Республікою та перейменування Робітничої партії у Комуністичну партію Румунії (1965). Завершення «румунської весни» (1968). Декларування переходу до будівництва «всебічно розвинутого соціалізму своїм шляхом на основі принципів незалежності та суверенітету». Зміцнення особистої влади Ніколае Чаушеску. Запровадження пожиттєвої посади президента (1974). Діяльність державної безпеки Секурітате. Міжнародне визнання зовнішньої політики Румунії.

Болгарія. Ідея болгаро-югославської федерації та спроба її втілення (1944–1945). *Встановлення тоталітарного режиму*. Пленум правлячої партії та курс на прискорення революційних перетворень (1947). Схвалення «Димитровської конституції» (1947). Проголошення Болгарії Народною Республікою (1947). Формування уряду Георгієм Димитровим (1948). Обрання Георгія Димитрова генеральним секретарем комуністичної партії (1948). Курс на «будівництво соціалізму». Липневий (1948) пленум ЦК і розверчення до сталінізму. Перейменування Болгарської Робітничої Партії (комуністів) у Болгарську Комуністичну Партію (1948). Смерть Георгія Димитрова (1949). Чистки в партії. Процес над Трайчо Костовим (1897–1949). Насильницька смерть Василя Коларова (1877–1950). Прихід до влади Вилка Червенкова (1950). Посилення репресій: процес над протестантськими пасторами (1949) і католицьким священиками (1952). Розправа над керівництвом церкви (1951). Розбудова болгарського ГУЛАГУ. Господарські завдання першої п'ятирічки 1949–1953 років. Пом'якшення політичного курсу після смерті Сталіна. Обрання Тодора Живкова першим секретарем Болгарської Комуністичної Партії (1954). «Квітнева лінія» 1956 року: засудження культу Вилка Червенкова. Завершення колективізації й індустріалізація (кінець 1950-х років). Рішення грудневого 1963 року пленуму партії про «найтісніше зближення та об'єднання з СРСР». Затвердження «Нової системи планування та керівництва» (1965). Секрет «болгарського економічного дива» (1960–1970-ті роки).

Югославія. Югославська модель «самоврядного соціалізму». Усамостійнення шляху соціалістичного будування. Характерні риси «самоврядного соціалізму»: від «відмирання держави» до «самоврядування». V з'їзд КПЮ (1948) та його рішення. Ухвалення законів «Про управління державними господарськими підприємствами та вищими господарськими об'єднаннями збоку трудових колективів» (1950) та «Про планове управління господарством» (1951) – початок «самоврядування». Зміни в політиці щодо сільського господарства. Децентралізація господарської сфери. Впровадження елементів самоврядування в республіканській ланці («Закон про народні комітети», 1952). IV з'їзд КПЮ (1952) і перейменування керівної партії в Союз Комуністів Югославії. Ухвалення Конституційного Закону «Про основи суспільно-

політичного устрою ФНРЮ та про основні органи влади (1953). Зовнішньополітична концепція «рівновіддаленості від США й СРСР. Швидкі темпи господарського зростання 1953–1960-х років. Загострення суперечностей між різними господарськими й політичними групами на початку 1960-х років. Ухвалення нової Конституції (1963) й перейменування країни на *Соціалістичну Федеративну Республіку Югославію (СФРЮ)*. *Ліберальні реформи*. Суперечки між «лібералами» й «консерваторами». Курс на лібералізацію економіки (1965). Загострення протистояння між «лібералами» і консерваторами». VI пленум ЦК КПЮ й усунення лідера консерваторів Александра Ранковича (1965). Економічне зростання початку 1970-х років. Результати лібералізації: перенесення бюрократичного централізму з федеративного на республіканський рівень. Виникнення власних політичних центрів у республіках та автономіях і формування етно-політичних кланів. Відкриття кордонів Югославії (1965). Пожвавлення рухів за демократію (Сербія, Хорватія, Косово). Протестні рухи в Хорватії 1970–1971 років з вимогою «суверенітету республіки».

Тема 12. Комуністична еліта у пошуках виходу із кризи соціалізму на «східноєвропейській території застою»: 1970–1980-ті роки

1. *Польща: від Едварда Герека до Леха Валенси.*
2. *Чехословаччина на шляху до демонтажу соціалізму.*
3. *Угорська політика в 1970–1980-х роках.*
4. *Румунія після «румунської весни».*
5. *Болгарська політика в 1970–1980-х роках.*

Польща: від Едварда Герека до Леха Валенси. Десятиліття Едварда Герека (1970–1980). Концепція політичних та економічних реформ лютневого пленуму та VI з'їзду ПОРП (1971). «Друга індустріалізація» та економічне зростання. Наростання негативних явищ в економіці в другій половині 1970-х років. Поширення кризових явищ на сферу влади. Адміністративно-територіальна реформа (1972–1975). VII з'їзд ПОРП (1975) про «морально-політичну єдність народу». Ухвалення поправок до Конституції (1976) – «Польська Народна Республіка є соціалістичною державою», ПОРП – «керівною політичною

силою суспільства в будівництві соціалізму». *Народження політичної опозиції*. Консолідація легальної політичної опозиції в другій половині 1970-х років. Поновлення страйкового робітничого руху в червні 1976 року. Створення Комітету Захисту Робітників (1976). Рішення Ради Міністрів про умовне звільнення учасників страйкового руху. Створення Комітету Громадського Самозахисту (1977). Поширення «самвидаву» й «тамвидаву» (видання книги за кордоном переважно у радянські часи). Створення нелегального видавництва «Нова» (1980). Випуск підпільних періодичних видань – «Роботнік». Інші організації політичної опозиції – «Рух на захист прав людини й громадянина» (Лешек Мочульський), «Студентський Комітет Солідарності», «летючий університет», «Товариство Наукових Курсів, Конфедерація Незалежної Польщі (Лешек Мочульський). Пропагування ідеалу довоєнної Речі Посполитої. Обрання кардинала Кароля Войтила папою Римським (1978). VIII з'їзд ПОРП і його рішення. *Суспільно-політична криза 1980–1981 роки*. Хвиля страйкової боротьби липня 1980 року. Лех Валенса – діяч нелегальних Вільних Профспілок Узбережжя. Створення Міжзаводського Страйкового Комітету в Гданську та його політичні вимоги. Підписання угод з урядовими делегаціями. Діяльність комісії експертів (Томаш Мазовецький, Яцек Куронь, Бронислав Геремек, Роберт Маклович). Відставка Едварда Герека (вересень 1980 року). Обрання першим секретарем Станіслава Каня. Оголошення курсу на соціалістичне оновлення. Вересневі страйкові рухи й створення Незалежної Самоврядної Профспілки «Солідарність» у вересні 1980 року. Обрання головою Всепольської узгоджувальної комісії Леха Валенси. Угоди в Щецині (30 серпня), Гданську (31 серпня), Ястшембі (3 вересня). Обрання прем'єр-міністром генерала Войцеха Ярузельського (лютий 1981 року). Поляризація сил в ПОРП. IX з'їзд ПОРП й участь у ньому робітників «Солідарності» (1981). I-й з'їзд «Солідарності» (1981) та його програма «самоврядної демократичної Речі Посполитої». Обрання першим секретарем ЦК ПОРП Войцеха Ярузельського (1981). Політичний, військовий тиск та економічний (нафтовий) шантаж СРСР. «Радомська позиція» «Солідарності» (грудень 1981 року). Декрет Держради про запровадження воєнного стану й владні повноваження Військової Ради Національного Порятунку

(грудень 1981 року). Від «воєнного стану» до «круглого столу». Перехід «Солідарності» на нелегальний стан й утворення Тимчасової Загальнопольської Комісії «Солідарності» (1982). Програмні документи «Підпільне товариство» (1982) і «Солідарність сьогодні» (1983). Розвиток «підпільного суспільства» (1982–1983). Візит до Польщі папи Йоана Павла II (1983). Економічна лібералізація режиму. Запровадження економічної та дипломатичної блокади Західними країнами. Убивство 19 жовтня 1984 року капелана варшавської «Солідарності» Єжи Попелюшка. Перегрупування політичних сил у правлячому таборі (1985). Обрання Войцеха Ярузельського головою Державної Ради ПНР. Оголошення амністії 1986 року. Оприлюднення маніфесту політичних свобод – «Конституція опозиції» (1987). Страйковий рух навесні-влітку 1988 року. Рішення пленуму партії про включення у політичну системи конструктивної опозиції (1988). Обрання прем'єр-міністром лідера реформаторського крила партії Мечислава Раковського (1988). «Круглий стіл» 5 лютого – 6 квітня 1988 року та його рішення. Концепція соціально орієнтованої економіки документу «Позиція з питань соціально-економічної політики та системних реформ»

Чехословаччина на шляху до демонтажу соціалізму. Повернення до тоталітарної системи в 1970-х роках. Початок т. зв. періоду «нормалізації»: згорання економічних реформ, відновлення цензури. Молодіжні протести та самоспалення студента Яна Палаха 16 січня 1969 року. Обрання Густава Гусака першим секретарем КПЧ 17 квітня 1969 року. Чистка в рядах КПЧ (1970). Затвердження документу «Уроки кризового розвитку в партії та суспільстві після XIII з'їзду КПЧ» й засудження «контрреволюції» в суспільстві (1970). Збереження тоталітарного режиму 1970–1980-ті роки. Перетворення ЧССР у федеративну державу (1969). Консолідація опозиційних сил. Створення громадської ініціативи «Хартія-77» 1 січня 1977 року. Роль Вацлава Гавела (1935–2010) у подіях «Празької весни». Криза тоталітаризму. Назрівання внутрішніх і зовнішніх умов для ліквідації тоталітарного режиму в Чехословаччині. «Перестройка» в СРСР і новий протестний рух у Чехословаччині. Студентська демонстрація 17 листопада 1989 року. Виникнення Громадянського Форуму (1989) на чолі з Вацлавом Гавелом. Формування об'єднання «Громадськість Проти Насильства»

в Словаччині. Відставка керівництва КПЧ на чолі з Мілошом Якешем 24 листопада 1989 року. Відхід з посади Густава Гусака й утворення Уряду Національної Згоди. Обрання головою парламенту Александра Дубчека. Обрання Президентом Держави Вацлава Гавела (1989). Історична «оксамитова революція». *Демонтаж тоталітарної системи*. Законодавчий процес 1990-х років. Перехід до ринкової економіки. Поновлення багатопартійності. Перейменування держави на Чеська і Словацька Федеративна Республіка. Перемога Громадянського Форуму Чехії та Громадськості Проти Насильства в парламентських виборах 1990 року. Ухвалення законів про приватизацію й реституцію (1990). Реформи в політичній та культурній сфері (1991). Проведення «люстрації». Урухомлення процесу політичної структуризації: виникнення нових партій – Громадянська Демократична Партія (В. Клаус), Громадянський демократичний альянс (І. Дінсбір), Рух за демократичну Словаччину (В. Мечіар), Християнсько-демократична унія в Чехії, Християнсько-демократичний рух в Словаччині, Комуністична партія Чехії і Моравії, Чеська соціал-демократична партія, Партія Демократичної лівиці і Союз робітників у Словаччині. Вимоги суверенітету Словаччини (1992). Схвалення «Декларації про суверенітет Словаччини» 17 липня 1992 року. Ухвалення закону про ліквідацію федерації Федеральними Національними зборами 31 грудня 1992 року.

Угорська політика в 1970–1980-х роках. Зростання темпів господарювання в 1970-х роках. Конфлікт з Москвою (1973) і зупинення реформ (1974). Погіршення економічної ситуації в другій половині 1970–1980-х роках. Угорський ліберальний курс щодо культури. Відсутність дисидентського руху. Політичний застій 1970–1980-х років. *Демонтаж тоталітарної системи*. Скликання Всеугорської конференції Угорської Соціалістичної Робітничої Партії (1988). Рішення про лібералізацію політичного й економічного життя. Усунення від партійного керівництва Яноша Кадара, призначення Кароя Гроса (1930–1996) (1989). Утворення нових партій – Угорського Демократичного Форуму, Союзу Вільних демократів, Союзу Молодих Демократів тощо. Проведення загальнонаціонального «круглого столу» (1989). Вільні вибори до парламенту (1989). Перейменування назви держави – «Угорська Республіка» (1989). Перейменування правлячої партії на

Угорську Соціалістичну Партію (1989). Перші вільні вибори до парламенту (1990). Перемога Угорського Демократичного Форуму. Різке зміщення політичного життя вправо. Обрання нового уряду Йозефа Антела й Президентом Угорської Республіки Арпада Гьонца (1990). Мирний перехід від тоталітарного до демократичного устрою.

Румунія після «румунської весни». Завершення «румунської весни» (1968). Декларування переходу до будівництва «всебічно розвинутого соціалізму своїм шляхом на основі принципів незалежності та суверенітету». Зміщення особистої влади Ніколае Чаушеску. Запровадження пожиттєвої посади Президента (1974). Діяльність державної безпеки Секурітате. Міжнародне визнання зовнішньої політики Румунії. Провальна економічна політика 1970–1980-х років: зовнішній борг і «затягування поясів» (нормування подачі електроенергії, картковий розподіл продуктів тощо). Румунізація. Страйкова боротьба кінця 1970–1980-х років. Від стагнації до глибокої кризи 1980-х років. Роль Єлени Чаушеску в рості «екстравагантного культу особи». Засудження Йони Ілієску. Жорсткий контроль опозиції. Дисиденти: Пауль Гома, Влад Георгеску, Дорін Тудоран, Міхай Ботез, Мірче Дінеску, Дан Петреску, Дайня Корня та ін. «Цивілізований крок» або затирання різниці між містом і селом. Розігрування націоналістичної карти: нетерпимість до угорської меншості. Перший акт румунської революції (15 листопада 1987 року) та відчайдушна спроба сталінських еліт зберегти владу шляхом маніпулювання етнічними почуттями – «ксенофобський комунізм». Початок румунської «революції абсолютного відчаю» (1989; Тімошоар; преподобний Ласло Тьокеш – керівник). Створення Ради Народного Фронту Порятунку (1989). Втеча подружжя Чаушеску з Бухареста 22 грудня 1989 року. Страта подружжя Чаушеску 25 грудня 1989 року. Загадки суду над Чаушеску. «Викриття» «неокомунізму» Народного Фронту Порятунку.

Болгарська політика в 1970–1980-х роках. Ухвалення нової Конституції (1971). Сімейно-кланові риси болгарського режиму. Міжнародний імідж Болгарії як терористичної держави. Криза режиму Тодора Живкова. Економічна криза 1980-х років. Продовження «генеральної квітневої лінії» (XIII з'їзд БКП, 1986). «Липневі концепції» 1987 року. Рішення грудневого 1988 року пленуму партії про переве-

дення господарства на капіталістичну «фірмову систему». «Червона буржуазія» – новий клас. Скасування Аграрно-промислового комплексу (1989). Адміністративна реформа (1987). «Відроджувальний процес» – переслідування турків, помаків та циган-мусульман; терористичні акти 1985–1987 років. Нова хвиля комуністичного націоналізму 1989 року. Виникнення дисидентських організацій. «Масове екологічне невдоволення» як рух проти правлячої партії. Створення Клубу на Підтримку Гласності та Перебудови (1988). Виникнення опозиції в правлячій партії. Відставка Тодора Живкова (1989). Арешт Живкова (1990). Перейменування правлячої партії у Болгарську соціалістичну партію (3 квітня 1990 року).

Тема 13. Національні варіанти фіналу соціалістичних режимів.

Розпад СРСР і відродження Центрально-Східної Європи

1. *Розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія.*
2. *Демонтаж тоталітарних систем: Польща, Угорщина, Чехословаччина.*
3. *Розпад СРСР.*
4. *Відновлення суверенітету держав Балтії.*
5. *Специфіка білоруського набуття суверенності.*
6. *Відродження Центрально-Східної Європи.*

Розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія

Словенія. Проголошення «Декларації про повний суверенітет республіки» у липні 1990 року. Плебісцит у грудні 1990 року. Проголошення Словенії незалежною державою 25 червня 1991 року. Окупація Югославською Народною Армією найважливіших центрів Словенії. Діяльність загонів самооборони. Повітряне бомбардування ЮНА столиці Любляни. Переговори між сторонами 7 липня 1991 року. Призупинення реалізації державного суверенітету. Людські втрати «десятиденної війни». Сербські біженці. Підтвердження незалежності Словенії 7 жовтня 1991 року. Початок розбудови власної армії. Ухвалення нової Конституції 23 грудня 1991 року. Ухвалення закону про національні меншини (1992). Політичний образ Словенії: утворення

Словенського Демократичного Союзу (1991) та ліво-центристського й право-центристського блоків. Перший Президент незалежної Словаччини – Мілан Кучан (23 грудня 1991 року – 22 грудня 2002 року). Інші Президенти: Ян Дрновшек (2002–2006), Данило Тюрк (2007–2012), Борут Пахор (з 2012 року). Міжнародне визнання суверенітету Словенії: Литва, Німеччина, Україна (1991); ЄС (1992); більшість держав світу (1992). Підписання Дейтонських угод (1995) і нормалізація словенсько-югославських відносин. Член НАТО (2004). Член ЄС (2004).

Хорватська Республіка. Становлення незалежності Хорватії в 1991–1998 роках. Проголошення державної незалежності 25 червня 1991 року. Початок воєнних дій ЮНА проти Хорватії 27 червня 1991 року. Тримісячний мораторій на реалізацію суверенітету. Набуття чинності законодавчих актів про повний суверенітет 8 жовтня 1991 року. Поновлення сутичок між сербами і хорватами. Хорватські біженці зі Славонії та Сербської Країни (1991–1992). Уведення миротворчих збройних формувань ООН у Хорватію (1992). Самопроголошення Республіки Сербської Країни (1 квітня 1991 року; столиця Кнін). Утворення Сербської Автономної Області (САО) Східна Славонія, Бараня і Західний Срем 26 лютого 1991 року. Утворення САО Країна 12 серпня 1991 року. Утворення САО Західна Славонія 12 серпня 1991 року. Відмова хорватського уряду від миротворчої місії ООН (1995). «Хорватський прорив»: введення військ 10 серпня 1995 року. Ліквідація (1995). Домовленості між Загребом і Белградом про повернення самопроголошених утворень до Хорватії (жовтень 1995 рік). «Різдвяна Конституція» (1990) й проведення перших виборів до Собору (1992) й Жупаній (1993). Урядування Національної ради оборони і безпеки (1991–1995). Франьо Туджман – авторитарний Президент Хорватії (1990–1999). Палітичне лідерство Хорватського Соціально-Ліберального Союзу (1992–2000). Формат економічних реформ. Хорватія в міжнародних стосунках. Визнання суверенітету Хорватії: Німеччина, Україна (1991), ЄС (1992), Росія (1992) тощо. Участь хорватських формувань у воєнних діях проти мусульман в Боснії та Герцеговині (1992–1994). Труднощі хорватсько-боснійських відносин. Член НАТО (2009). Член ЄС (2013).

Утворення і розвиток Союзної Республіки Югославія. Утворення Союзної Республіки. Ухвалення нової Конституції Сербії (1990). Проголошення Союзної Республіки Югославії (СРЮ) 27 квітня 1992 року (Сербія та Чорногорія). Склад СРЮ: Сербія, Чорногорія, автономні краї Воєводина, Косово, Метохія. Становлення структури влади: Народна Скупщина (Віче громадян і Віче республік), Сербська Радикальна Партія й Демократична партія соціалістів Чорногорії – лідируючі партії. Перший президент Республіки – письменник Добрица Чосич (1921–2014) (15 червня 1992 – 1 червня 1993 рік). Прем'єр-міністр – Мілан Паніч. Узурпація президентських повноважень Президентом Сербії Слободаном Мілошевичем. СРЮ у конфліктах на Балканах. Боротьба боснійських сербів за приєднання до СРЮ і військова допомога Сербії (1992). Оголошення Сербії агресором і запровадження й запровадження санкцій (1991–1993). Конфлікт із самопроголошеною Республікою Косово (Ібрагім Ругова; 1992). Припинення громадянсько-етнічної війни в БтАГ; укладення Дейтонської й Паризької мирної угод та основного договору про Сремську-Баранську область (1994) й рішення про Ради ООН про тимчасове припинення санкцій (1995). Відміна санкцій (1996). Обрання Президентом СРЮ Слободана Мілошовича, Президентом Чорногорії Мила Джукановича, президентом Сербії Мілутіновича (1997). Косовська криза та її наслідки. Проголошення незалежної Республіки Косова (Ібрагім Ругова; 1992). Розбудова тіньової держави. Поміркована політика Демократичного Союзу Косова. Виступ Армії Визволення Косова за незалежність Косова. Збройні сутички (1998). Референдум в Сербії про міжнародне невтручання в справі Косова (1988). Війна проти Косова (1999). Бомбардування силами НАТО Сербії (1999). Рух проти політики Слободана Мілошевича. Обрання Президентом Сербії Воїслава Коштуніца (2000). Звинувачення Слободана Мілошевича ООН і НАТО у військових злочинах (1999). Повалення режиму Мілошевича (2000). Арешт і передання Мілошевича Міжнародному трибуналу щодо воєнних злочинів у колишній Югославії (2001). Суд над Мілошовичем (2002–2006). Косово: проголошення незалежності краю (2008). Підписання Угоди про асоціацію з ЄС (2016). Проголошення незалежності Чорногорії 3 червня 2006 року. Член НАТО (2017).

Боснія та Герцеговина. Національний склад Боснії та Герцеговини. Зростання міжетнічної напруженості та ухвалення «Меморандуму про незалежність Боснії та Герцеговини» 14 жовтня 1991 року. Плебісцит боснійських сербів (1991) і проголошення Сербської Республіки Боснія (1992; Радован Караджич). Проголошення хорватської Республіки Герцег-Боснія (1992). Концепція неподільної держави боснійських мусульман (1992; Алія Ізетбегович). Референдум про вихід БтаГ з СФРЮ (1992). Міжнародне визнання БтаГ суверенною державою (1992). Кривавий збройний конфлікт за переділ території між мусульманами, сербами, хорватами (квітень 1992 – 1995). «Етнічні чистки» в БтаГ. Уведення миротворчої місії ООН у червні 1992 року. Початок роботи міжнародної конференції по БтаГ у серпні 1991 року: «план Кутильєро» (1992); «план Оуена-Столберга» тощо. Доктрина «примушення до миру» (1994). Підписання договору про створення Федерації Боснії та Герцеговини (Вашингтон, 1994). Протисербська операція «Звільнена сила» (1995). Дейтонські угоди (США) і створення Федерації Боснії та Герцеговини й Сербської Республіки, об'єднаних в БтаГ (1995).

Республіка Македонія. Боротьба за міжнародне визнання та національну злагоду. Референдум й ухвала Зборами Республіки Македонії «Декларації про суверенітет» (1991). Ухвалення Конституції 17 листопада 1991 року. Виведення військ ЮНА (1992). Проблема міжнародного визнання держави. Супротив Греції. Поправки до Конституції про відсутність територіальних претензій та ін. (1992). Міжнародне визнання Македонії 2 травня 1992 року. «Колишня Югославська Республіка Македонія» (ООН; 1993). Загострення відносин з Сербією щодо усамостійнення Македонської православної церкви відносно сербської (1993). Нормалізація македонсько-югославських відносин (договір; 1996). Відносини з Болгарією. Перепис населення 1994 року. Національний склад Македонії. Врегулювання спірних питань в 1999 році. Відносини з Албанією. Албанська ідея створення «Республіки Ілліриди» в Македонії. Боротьба албанських партій за визнання албанців конституційною нацією. Конфронтації між державою й албанською меншиною 1994–1995, 1997, 2001 років тощо. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН про «європеїзацію» Балкан (1995). Угода між ЄС та Македонією (Республікою Македонією) про економічне та технічне

співробітництво й продовження політичного діалогу (1996). Підписання договору в Москві (1998; Президенти Борис Єльцин та Кіро Глігоров) і закріплення проникнення російських нафтових компаній на Балкани. Економічний розвиток Македонії. Суперечка між Грецією та Македонією щодо назви «Македонія». Тимчасова назва «колишня югославська Республіка Македонія» як компроміс у суперечці. Перейменування «Македонії» в «Республіку Північна Македонія» (2019).

Демонтаж тоталітарних систем: Польща, Угорщина, Чехословаччина

Польща. Суспільно-політична криза в 1980–1981 роках. Хвиля страйкової боротьби липня 1980 року. Лех Валенса – діяч нелегальних Вільних Профспілок Узбережжя. Створення Міжзаводського Страйкового Комітету в Гданську та його політичні вимоги. Підписання угод з урядовими делегаціями. Діяльність комісій експертів (Т. Мазовецький, Я. Куронь, Б. Геремек). Відставка Едварда Герека (вересень 1980 року). Обрання першим секретарем Станіслава Каня. Оголошення курсу на соціалістичне оновлення. Вересневі страйкові рухи й створення Незалежної Самоврядної Профспілки «Солідарність» у вересні 1980 року. Обрання головою Всепольської узгоджувальної комісії Леха Валенси. Угоди в Щецині (30 серпня), Гданську (31 серпня), Ястшембі (3 вересня). Обрання прем'єр-міністром генерала Войцеха Ярузельського (лютий 1981 року). Поляризація сил в ПОРП. ІХ з'їзд ПОРП й участь у ньому робітників «Солідарності» (1981). І-й з'їзд «Солідарності» (1981) та його програма «самоврядної демократичної Речі Посполитої». Обрання першим секретарем ЦК ПОРП Войцеха Ярузельського (1981). Політичний, військовий тиск та економічний (нафтовий) шантаж СРСР. «Радомська позиція» «Солідарності» (грудень 1981 року). Декрет Держради про запровадження воєнного стану й владні повноваження Військової Ради Національного Порятунку (грудень 1981 року). Від «воєнного стану» до «круглого столу». Перехід «Солідарності» на нелегальний стан й утворення Тимчасової загальнопольської комісії «Солідарності» (1982). Програмні документи «Підпільне товариство» (1982) і «Солідарність сьогодні» (1983). Розвиток «підпільного суспільства» (1982–1983). Візит до Польщі папи Йоана Павла II (1983). Економічна лібералізація режиму. Запровадження економічної та

дипломатичної блокади Західними країнами. Убивство 19 жовтня 1984 року капелана варшавської «Солідарності» Єжи Попелюшка. Перегрупування політичних сил у правлячому таборі (1985). Обрання Войцеха Ярузельського головою Державної Ради ПНР. Оголошення амністії 1986 року. Оприлюднення маніфесту політичних свобод – «Конституція опозиції» (1987). Страйковий рух навесні-влітку 1988 року. Рішення пленуму партії про включення у політичну системи конструктивної опозиції (1988). Обрання прем'єр-міністром лідера реформаторського крила партії Мечислава Раковського (1988). «Круглий стіл» 5 лютого – 6 квітня 1988 року та його рішення. Концепція соціально орієнтованої економіки документу «Позиція з питань соціально-економічної політики та системних реформ» (1988).

Угорщина. Скликання Всеугорської конференції Угорської Соціалістичної Робітничої Партії (1988). Рішення про лібералізацію політичного й економічного життя. Усунення від партійного керівництва Яноша Кадара, призначення Кароя Гроса (1930–1996) (1989). Утворення нових партій – Угорського Демократичного Форуму, Союзу Вільних демократів, Союзу Молодих Демократів тощо. Проведення загальнонаціонального «круглого столу» (1989). Вільні вибори до парламенту (1989). перейменування назви держави – «Угорська Республіка» (1989). перейменування правлячої партії на Угорську Соціалістичну Партію (1989). Перші вільні вибори до парламенту (1990). Перемога Угорського Демократичного Форуму. Різде зміщення політичного життя вправо. Обрання нового уряду Йожефа Антела й Президентом Угорської Республіки Арпада Гьонца (1990). Мирний перехід від тоталітарного до демократичного устрою.

Чехословаччина. Назрівання внутрішніх і зовнішніх умов для ліквідації тоталітарного режиму в Чехословаччині. «Перестройка» в СРСР і новий протестний рух у Чехословаччині. Студентська демонстрація 17 листопада 1989 року. Виникнення Громадянського Форуму (1989) на чолі з Вацлавом Гавелом. Формування об'єднання «Громадськість Проти Насильства» в Словаччині. Відставка керівництва КПЧ на чолі з Мілошом Якешем 24 листопада 1989 року. Відхід з посади Густава Гусака й утворення Уряду Національної Згоди. Обрання головою парламенту Александра Дубчека. Обрання Президентом

Держави Вацлава Гавела (1989). Історична «оксамитова революція». Чехословаччина. Законодавчий процес 1990-х років. Перехід до ринкової економіки. Поновлення багатопартійності. Перейменування держави на Чеська і Словацька Федеративна Республіка. Перемога Громадянського Форуму Чехії та Громадськості Проти Насильства в парламентських виборах 1990 року. Ухвалення законів про приватизацію й реституцію (1990). Реформи в політичній та культурній сфері (1991). Проведення «люстрації». Урухомлення процесу політичної структуризації: виникнення нових партій – Громадянська Демократична Партія (В. Клаус), Громадянський Демократичний Альянс (І. Дінсбір), Рух за Демократичну Словаччину (В. Мечіар), Християнсько-Демократична Унія в Чехії, Християнсько-Демократичний Рух в Словаччині, Комуністична Партія Чехії і Моравії, Чеська Соціал-Демократична Партія, Партія Демократичної Лівиці і Союз Робітників у Словаччині. Вимоги суверенітету Словаччини (1992). Схвалення «Декларації про суверенітет Словаччини» 17 липня 1992 року. Ухвалення закону про ліквідацію федерації Федеральними Національними зборами 31 грудня 1992 року.

Розпад СРСР. Причини розпаду СРСР. Завершення існування СРСР (8–9 грудня, 25 грудня 1991 рік). Втрати території й населення СРСР – втратила 5 млн 303 тис. 954 кв. км або 23,7 % території; 148 млн 520 тис. 935 тис. населення або 50, 7 % європейської частини СРСР. Утворення Російської Федерації 12 червня 1990 року. Площа території Російської Федерації – 17 млн 098 тис. 246 кв. км. Населення на 2018 рік 144 млн 526 тис. 636 (без Криму). Утворення незалежних держав (або постколоніальний простір Азербайджану, Вірменії, Естонії, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Латвії, Литви, Молдови, Російської Федерації, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану, України. Нові міждержавні союзи: Конфедеративний Союз Росії та Білорусі (2 квітня 1997 рік; 2 квітня 1996 року – Співтовариство Росії та Білорусі); Співдружність Незалежних Держав (СНД) (1991); Організація за демократію та економічний розвиток (ГУАМ) (регіональне об'єднання Грузії, України, Азербайджану, Молдови (1997); Організація договору про Колективну Безпеку (1992), Євразійське Економічне Співтовариство (ЄврАзЕС) (2000), Центрально-Азійське співтовариство (1991,

2005). Сепаратистські конфлікти: придністровський (1992), абхазький і південно-осетинський (1991, 1994), чеченський (1994, 1999), нагірно-карабазський (1988, тепер у гарячій фазі), анексія Криму (2014, тепер у гарячій фазі). Громадянські війни: громадянська війна в Грузії між силами Звіада Гамсахурдія і Едуарда Шеварднадзе (1991–1993), громадянська війна в Таджикистані (1992–1997).

Відновлення суверенітету держав Балтії

Естонська Республіка на шляху демократичних перетворень.

Схвалення референдумом Конституції Естонії 28 червня 1992 року. Парламентські вибори й перемога національного блоку «За Батьківщину» (1992). Позбавлення прав голосу не естонців. Урядування Марті Лаара (1992–1995). Президентство Леннарт Мері (1992–2001). Парламентські вибори 1995 року, перемога центристів та екс-комуністів та урядування Тійта Вагі (1995). Парламентські вибори 1999 року й перемога правоцентристської коаліції. Питання іммігрантів і зміст «Закону про громадянство» (1992). Політична криза й ухвалення закону «Про іноземців» (1993). Створення й діяльність «Представницьких зборів російськомовного населення Естонії» (1993). Ухвалення й зміст «Закону про культурну автономію» (1993). Естонська стратегія «будівництва нації». Ухвалення «Закону про «Інтеграцію не естонців у естонське суспільство: принципи інтеграційної політики» (1998). Взаємодія з іншими Балтійськими республіками. Створення вільної торгівлі між Балтійськими державами (1992). Формування спільного військового формування «Балтбату» (1994). Підписання договору про дружбу та співробітництво з Україною в 1992 році. Прийняття в Організацію з Безпеки та Співробітництва в Європі (ОБСЄ), ООН (1991). Естонія – член НАТО (2004) та ЄС (2004). Президент Естонії – Керсті Кальюлайд, прем'єр-міністр – Юрі Ратас.

Латвійська Республіка. Відновлення Конституції 1922 року (1991). Вибори до парламенту 1993 року й перемога правоцентристського «Латвійського Шляху». Обрання Президентом Гутніса Ульманіса (1993–1999). Обрання Президентом країни Вайри Віке-Фрейберга (1999–2007). Втілення радикальної економічної політики (1991–1992). Нова основа економічного розвитку в 1996–1997 років. Загострення етно-політичної ситуації в країні. Громадянство за «правом крові».

Закон про отримання громадянства 1994 та його скасування 1998 року. Латвія – член ОБСЄ та ООН (1991), НАТО та ЄС (2004). Президент Латвії – Раймондс Вейоніс; прем'єр-міністр – Маріс Кучінскіс.

Литовська Республіка. Ухвалення всенародним референдумом Конституції Литовської Республіки 25 жовтня 1992 року. Парламентські вибори 1992 року та перемога екс-комуністів – Демократичної Партії Праці Литви (Адольфас Слезявічус). Обрання Главою Держави Альгірдаса Бразаускаса (1992). Перший обраний Президент – Альгірдас Бразаускас (1993–1998). Лібералізація економіки урядом Слезявічуса (1993–1996). Програма дій уряду Гедемінаса Вагноріуса (1997–2000). Президентство Валдаса Адамкуса (1998–2003; 2004–2009). Національне питання в Литві. Вирішення польського, російського та єврейського питання в Литві. «Нульовий варіант» громадянства. Російська пропаганда щодо відділення територій населених поляками. Загострення литовсько-польських відносин в другій половині 1990-х років. Зовнішня політика: участь в оборонних структурах балтійських держав Балтбат, Балтнет, Балтрон, Балтдефкол. Литва – член ОБСЄ, ООН (1991), НАТО, ЄС (2004). Президент – Даля Грибаускайте; прем'єр-міністр – Саулюс Скверняліс.

Специфіка білоруського набуття суверенності. Початок демократичних реформ. Перехід до багатопартійної системи 1990–1994 років. Політичні партії-лідери – Білоруський Народний Фронт (1993), Об'єднана Громадянська Партія (1995), Комуністична Партія Білорусі. Ухвалення Конституції республіки 15 березня 1994 року. Референдум про надання російській мові статусу державної (1995). Білорусь – унітарна держава зі сильною президентською владою. Президент – глава держави й уряду. Прихід до влади Олександра Лукашенка (1994). Програма Президента Лукашенка: інтеграція з Росією, встановлення жорсткого державного контролю за економічною діяльністю, боротьба з кримінальними елементами. Авторитарні риси президентства Лукашенка (1994–2018) – відтворення «цінностей» радянської моделі соціалізму. Початок опозиційних рухів 1996 року. Посилення повноважень Президента на референдумі 1996 року. Причини встановлення авторитарного режиму в Білорусі.

Соціально-економічний розвиток. Офіційна програма переходу Білорусі до ринкової економіки (жовтень 1990 рік). Створення правової бази ринкової економіки до 1994 року. Блокування ринкових реформ. Зовнішня політика Білорусі. Орієнтування на Росію та країни СНД. Підписання договору з Росією про створення співробітництва суверенних республік. Підписання договору про створення союзної держави між Росією і Білоруссю 8 грудня 1999 року. Проект держави та його втілення. Російсько-білоруські непорозуміння 2014–2018 років.

Відродження Центрально-Східної Європи. Народи і держави на політичній карті Центрально-Східної Європи. Проблеми взаємин і сусідства. Зближення ЦСЄ із Західною Європою. Виникнення нової Східної Європи – Естонії, Литви, Латвії, Білорусі, України, Молдови. Створення «балто-чорноморської дуги» й відокремлення Росії від Європи. Створення міждержавного союзу Росії та Білорусі 8 грудня 1999 року. Найважливіші зміни політичної карти Європи: об'єднання Німеччини (1990), розпад СРСР і СФРЮ (1991), розпад Чехословаччини (1993). Чесько-німецька Декларація історичного примирення (1996). Урегулювання питання угорської національної меншини в Словаччині, Сербії (Воєводина), Румунії (Трансильванія), фактичне вирішення проблеми на Закарпатті (Україна). Плекання ідеї «Великої Румунії»: проблеми з угорською нацменшиною, претензії на Буковину й Бессарабію, питання «аншлюсу» Молдови й провокування сепаратизму в Придністров'ї (1990). Проблеми зі «слов'янізацією» турків у Болгарії у 1980-х роках і ускладнення стосунків з Македонією в 1990-х роках. Гордієвий вузол конфліктності – Балкани: пошук етно-політичного консенсусу між православними сербами, хорватами-католиками й слов'янами, які сповідують іслам. Провал силового сценарію створення «Великої Сербії» й повернення сербів на етнічну територію в 1990-х роках. Проблема Косова й Воєводини. Протиріччя навколо Македонії. Ініціювання прем'єр-міністром Франції Едуарда Баладюра Пакту стабільності для Європи (1995) і повернення суперечностей в Центрально-Східній Європі до норм міжнародного права. *Демократичний вибір регіону та його альтернативи.* Особливі риси демократичних революцій. Основні напрямки перетворень: формування багатопартійності, становлення політичного плюралізму,

демократичного громадянського суспільства та правової держави; відновлення регулюючої ролі ринку; перехід до конвертованої валюти й співіснування різних форм власності; демонтаж командно-адміністративної системи тощо. Формування системи повернення до тоталітаризму. Загроза націоналізму. Суперечності в лавах демократичних сил 1993–1994 роках. Прихід до влади лівих партій: Польща, Угорщина, Болгарія, Словаччина. Перетворення колишніх комуністичних в соціал-демократичні партії та їх урядування. Польща: прихід до влади Леха Валенси (1989) і «Солідарності» й переважання Демократичної Лівиці в парламенті. Урядування Громадянського Форуму на чолі з Вацлавом Клаусом. Словацький демократичний форум й Владимир Мечіар у Словаччині 1991–1999 років. Фронт національного порятунку та президентство Йона Ілієску (1990–1996, 2000–2004) тощо. Внутрішньополітичний ландшафт незалежних держав після розпаді СФРЮ. Опозиційна діяльність Президента Чорногорії Міло Джукановича в Союзній Республіці Югославії. Кінець президентства Слободана Мілошевича (1991–1997). Війна в Боснії та Герцеговині (1992–1995). Повернення країн ЦСЄ обличчям до націоналізму: Польща, Угорщина тощо. *Країни Центрально-Східної Європи в міжнародних відносинах*. Геополітичні зміни в Європі в 1990-х роках. Стратегічне орієнтування ЦСЄ на Європейський Союз та НАТО. Нова модель відносин між державами регіону в рамках Вишеградського чотирикутника (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина) та Центрально-Європейської Ініціативи (усі ЦСЄ країни, окрім Югославії). Проблеми стосунків ЦСЄ країн з Росією. Мадридський саміт НАТО (1997) і поширення НАТО на Схід. Членство в НАТО Польщі, Чехії, Угорщини (1995). Суперечність між членами НАТО під час косовської війни 24 березня – 10 червня 1999 року. Друга хвиля входження в НАТО 2 квітня 2004 року: Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія. Третя хвиля входження в НАТО 1 квітня 2009 року: Албанія, Хорватія. Третя хвиля 5 червня 2017 року: Чорногорія. Членство в ЄС: 1 травня 2004 року – Естонія, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія; 1 січня 2007 року – Болгарія, Румунія; 1 липня 2013 року – Хорватія.

Тема 14. Югославські війни та конфлікти: 1992–2001 роки

1. *Причини та історичні передумови югославських війн.*
2. *Війна Словенії за незалежність у 1991 році. Десятиденна війна.*
3. *Війна Хорватії за незалежність у 1991–1995 роках. Вітчизняна війна.*
4. *Боснійська війна 1992–1995 років.*
5. *Конфлікти в регіонах населених албанцями: війна в Косові в 1998–1999 роках, конфлікти у південній Сербії в 2000–2001 роках та Македонії у 2001 році.*
6. *Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії та його вирок.*

Причини та історичні передумови конфлікту. Доктрина «Великої Сербії». Ультранаціоналістичні шовіністичні ідеї Мілоша Мілошевича, Стояна Новаковича. Національне питання в Королівстві Сербії, Хорватії, Словенії та Королівстві Югославія: національний склад, релігія, мова народів Югославії; сербо-хорватський конфлікт; адміністративна реформа (1929); сербо-македонська змова і вбивство та ін. Національне питання в соціалістичній Югославії: посилення гноблення народів Югославії, позбавлення права на рідну мову тощо.

Війна Словенії за незалежність у 1991 році. Десятиденна війна. Проголошення державного суверенітету Словенії 25 червня 1991 року. Дії Югославської Народної Армії 26–27 червня: захоплення прикордонних пунктів, столиці Любляни та міжнародного летовища в Брніку. Специфіка словенського опору югославській армії: політична воля керівництва Словенії до опору супротивникові, зокрема президента Словенії Мілана Кучана; партизанська боротьба; відкрита боротьба (зокрема в містечку Горня Радгона) й завдання югославській армії непоправних втрат. Укладання Бріонського мирного договору (7 липня 1991 року). Основні умови договору: 1) припинення бойових дій Югославською Народною Армією; 2) відкладення проголошення незалежності Словенії та Хорватії на три місяці.

Війна Хорватії за незалежність у 1991–1995 роках. Вітчизняна війна. Ратифікація нової конституції Хорватії 22 грудня 1990 року й проголошення Хорватії незалежною Державою. Протест сербів і проголошення Республіки Сербська Країна (квітень 1991 року). Референдум

про незалежність Хорватії 19 травня 1991 року: «за» – 94 відсотки голосів. Початок війни з Сербією – битва за Далмацію. Облога міста Вуковар сербськими збройними силами 25 серпня 1991 року. Історична битва за Вуковар. Патріотичний підйом і мобілізація хорватського народу, посилення збройних сил Хорватії, розмах боротьби за незалежність Хорватії – DOMOVINSKI RAT (Вітчизняна війна). Відступ хорватських збройних сил із Вуковара, етнічні чистки та вбивства хорватського цивільного населення й поранених військовополонених. Угода про припинення вогню – січень 1992 року. Перманентні військові дії та етнічні чистки з обох сторін у Хорватії в 1992–1995 роках. Посилення активності хорватської армії в 1995 році: операція «Блискавка» (1–3 травня 1995 року) – раптовий наступ хорватських військ на позиції Сербської Країни у Західній Славонії, блискавичний розгром сербських військ та відновлення хорватського контролю над цією територією; обстріл Республікою Сербська Країна столиці Хорватії – міста Загреб касетними ракетами. Операція «Буря» (або Хорватський прорив) та ліквідація Республіка Сербська Країна 4–7 серпня 1995 року.

Боснійська війна 1992–1995 років. Боснія та Герцеговина у вирі «параду незалежностей» в колишній Югославії. Референдум щодо незалежності Боснії та Герцеговини 29 лютого і 1 березня 1992 року («за» – 99, 43 відсотка голосів). Проголошення незалежності Боснії та Герцеговини 5 березня 1992 року. Початок війни в березні 1992 року, захоплення сербською армією 60 відсотків території Боснії та Герцеговини. Ембарго ООН на постачання зброї сторонам конфлікту – сербам, хорватам і боснійцям. Облога столиці Боснії та Герцеговини – Сараєва (5 квітня 1992 – 29 лютого 1996 років). Людські втрати за час облоги – від 9 тис. 502 осіб до 14 тис. 11 осіб – під час облоги; втрати боснійських сербів – 2 тис. 229 осіб⁵. Етнічні чистки, воєнні злочини та вбивства

⁵ Перепис населення 1991 року показує, що до облоги міста в ньому мешкало 525 тис. 980 осіб. До початку облоги, з урахуванням тих, хто виїхав, – 435 тис. осіб. Нині у Сараєві мешкають від 300 до 380 тис. осіб. Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії (МТКЮ) засудив Станіслава Галича та Драгомира Мілошевича до довічного ув'язнення і 29 років позбавлення волі відповідно. 27 років ув'язнення отримав Момчило Перишич. До довічного ув'язнення засуджено президента Республіки Сербської Радована Караджича (основне звинувачення Караджича – облога Сараєва). Республіка Сербська – державне утворення на території Боснії та Герцеговини. Герце-Босна – Хорватське державне утворення на території Боснії та Герцеговини.

цивільного населення. Геноцид боснійців сербами у Сребрениці, Прієдорі, Вишеграді, Фочі; геноцид хорватів сербами у Лашванській долині. Повномасштабний конфлікт хорвато-боснійський конфлікт в Герцеговині в 1993–1994 роках (битви в Новий Травнік, Горний Вакуф (Скоп'є), Мостар, Неретва). Договір березня – лютого 1994 року й утворення федерації Боснії та Герцеговини. Хорватська операція «Літо» (25–30 липня 1995 року) в Західній Боснії як союзника боснійців. Операції «Містраль» (8–15 вересня 1995 року) та «Сана» (10–30 жовтня 1995 року) проти сербів у Західній Боснії. Обстріли на ринку в Маркале (5 лютого 1994 та 28 серпня 1995 року. Операція НАТО в Боснії та Герцеговині по позиціях боснійських сербів (1995). Дейтонський мир 14 грудня 1995 року.

Війна в Косові в 1998–1999 роках. Сербська політика дискримінації щодо Косова й мирний опір косоварів. Референдум щодо незалежності Косова 1 вересня 1991 року («за» – 98 відсотків населення). Обрання Ібрагіма Ругова президентом Косова 25 травня 1992 року (перебував на посаді до 1 лютого 2000 року; з 5 травня до 30 липня 1999 року перебував у вигнанні в Італії; з 4 березня 2002 до 21 січня 2006 року – президент де-факто незалежного Косова і залишився на посаді до своєї смерті в 2006 році). Політика пасивного опору Ібрагіма Ругова. Формування Армії визволення Косова (1996 рік). Адем Ашарі – творець, ідеолог, один із найвідоміших польових командирів Армії визволення Косова. Початок активних військових дій Амії визволення Косова в 1998 році. Сербські етнічні чистки албанців Косова: вбивства в Горне Обринє, Рачацька різанина (15 січня 1999 року), Кошарамська битва 9 квітня – 10 червня 1999 року. Операція НАТО в Югославії 1999 року. Проголошення незалежності Косова 17 лютого 2008 року.

Конфлікти у південній Сербії в 2000–2001 роках та Македонії у 2001 році. Південна Сербія – албанський анклав поза межами Косова. Албанська Армія визволення Прешева, Медведжу та Буяноваца. Мета конфлікту у південній Сербії – приєднання територій заселених албанцями до незалежного Косова. Поразка албанських партизанів. Невизнання правомірності дій албанських повстанців міжнародною спільнотою. За аналогією – конфлікт в північно-західних районах Македонії, заселених албанцями. Албанська Армія національного визволення.

Битва за Тетово. Охридська мирна угода 13 серпня 2001 року та визнання територіальної цілісності Македонії.

Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії та його рішення. Створення Радою Безпеки ООН (резолюція № 827) «Міжнародного трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, здійснені на території колишньої Югославії з 1991 року» (МТБЮ) 25 травня 1993 року. Ініціатор Трибуналу – Франція. Припинення діяльності 31 грудня 2017 року. Розгляд Трибуналом умисних вбивств, тортур, незаконного депортування і захоплення заручників; передбачення судового переслідування за застосування отруйних речовин, руйнування міст або сіл, історичних пам'яток тощо. Довічне ув'язнення як максимальне покарання Трибуналу. Перший вирок Трибуналу 29 листопада 1996 року, винесений боснійському хорватові Дражен Едемич (звільнено 2000 року). Проведення 142 судових процесів до літа 2008 р.: 92 процеси проти сербів, 33 проти хорватів, 8 проти косовських албанців, 7 проти боснійських мусульман, 2 проти македонців.

Вироки: Веселин Шливанчанин, командувач підрозділом Югославської народної армії під час битви за хорватське місто Вуковар; Міле Мкршич, начальник генерального штабу війська самопроголошеної на території Хорватії Республіки Сербська Країна; Славко Докманович, мер Вуковара у той час, коли влада належала просербським сепаратистам. Мілан Мартич, «президент» Республіки Сербська Країна, Мілан Бабич, перший «президент», а потім «прем'єр-міністр» Сербської Країни; Павел Стругара, генерал Югославської народної армії; Дражен Ердемич, солдат армії боснійських сербів, Ратко Младич, командувач Війська Республіки Сербської у Боснії та Герцеговині, Радован Караджич, «президент» Республіки Сербської, Білян Плавшич, політична лідерка боснійських сербів – єдина жінка судового процесу, яка, окрім всього, визнала свою вину; п'ятеро сербських військових і державних діячів, серед яких віце-прем'єр Союзної Республіки Югославія Никола Шаїнович та командувач Приштинським корпусом Владімір Лазаревич – визнано винними у злочинах в Косові, у вбивстві 11 тис. та депортації близько 700 тис. косовських албанців; колишній президент Союзної Республіки Югославія Слободан Мілошович

(помер від серцевого нападу у в'язниці); Йоахан Тарчуловські – охоронець президента Македонії, поліцейський, єдиний засуджений албанець; солдат Харадін Балає – єдиний представник Армії визволення Косова; шестеро політичних і військових лідерів так званої Герцег-Босни – колишній «прем'єр» Герцег-Босни Ядранко Прлич і начальник головного штабу війська боснійських хорватів Слободан Праляк (прийняв отруту в момент виголошення вироку). Вирок Слободанові Праляку 29 листопада 2017 року – останній у Трибуналі.

**Тема 15. Уроки посткомуністичного врядування:
1992–2000-ні роки (Польща, Чехословаччина, Естонія,
Угорщина, Росія, Словаччина, Болгарія, Грузія, Україна)**

1. *Країни – ранні реформатори / прогрес – Польща, Чехословаччина, Естонія; регрес – Угорщина, Росія:*

1.1. *Зміст трансформаційних реформ в Польщі.*

– *регрес:*

1.2. *Угорщина: відкочування до авторитаризму й занепад стратегії реформ.*

1.3. *Напруження і непрогнозованість: політика і реформи в Росії.*

1.4. *Україна – «країна найбільших надій і розчарувань» (Олег Гаврилишин).*

2. *Країни – ранні реформатори / прогрес – Чехословаччина, Естонія:*

2.1. *Чехословацька специфіка реформ.*

2.2. *Естонія: демонстрація успіху політико-економічних стратегій.*

3. *Країни – пізні реформатори: Словаччина, Болгарія, Грузія:*

3.1. *Хід реформ в Словаччині 1990–2000-ні роки.*

3.2. *Болгарія: хитання і перспективи посткомуністичного реформування.*

3.3. *Реформи в Грузії.*

Країни-ранні реформатори / прогрес – Польща, Чехословаччина, Естонія; регрес – Угорщина, Росія

1.1. *Зміст трансформаційних реформ в Польщі*

Стабілізація та реформи в режимі надзвичайної та нормальної політики в Польщі. Політичні зміни в Польщі 1989 року. Економічний

блок політики Інституту міжнародної економіки (з 1990 року – Варшавська школа економіки) й представлені 1980 року реформи. Виникнення руху «Солідарність»; Лех Валенса (1980). Круглий стіл і обговорення майбутніх реформ (лютий–березень 1989 року). Легалізація «Солідарності» (5 квітня 1989 року). Призначення Лешека Бальцеровича заступником прем'єр-міністра та міністром фінансів (вересень 1989 – грудень 1991 року). Президентство Леха Валенси (1990–1995). Радикальна стабілізація та реформи в період надзвичайної політики (1989–1991). «Нормальна» політика у Польщі (1992–1997). Президентство Александра Квасневського (1995–2005). Діяльність «Союзу Свободи» й Тадеуш Мазовецький. Парламентські вибори 1997 року та перемога «Виборчої Дії Солідарності» або AWS. Президентство Леха Качинського (2005–2010). Президентство Броніслава Комаровського (2010–2015). (Стабілізація й реформи під час періоду нормальної (але особливої) політики (1998–2015). Результати польської політики реформування. Президентство Анджея Дуди (2015).

1.2. Чехословацька специфіка реформ

Падіння комунізму в Чехословаччині. Початок Оксамитової революції (17 листопада 1989 року). Призначення Вацлава Клауса з партії «Громадянська платформа» міністром фінансів нового, не комуністичного уряду Чехословаччини (10 грудня 1989 року). Перші демократичні вибори; виборювання парламентської більшості партією Вацлава Гавела «Громадянський форум». Погодження сценарію економічних реформ федеральним парламентом (вересень 1990 року). Ідеї реформ 1960-х (Празька весна) та 1970–1980-х років. Слабка участь словаків у пошуках виходу з перманентної кризи соціалізму. Початок реформ (1 січня 1991 року). Риси трансформаційної концепції. Обрання Влдіміра Мечяра з партії «Громадськість проти насильства» прем'єр-міністром Словаччини (27 червня 1990 року). Обрання Вацлава Клауса з партії «Вільна ринкова громадська демократія» прем'єр-міністром Чехії (6 червня 1992 року). Вибіркові економічні дані з ери трансформації: ВВП, безробіття, інфляція, валюто обмінний курс та баланси, приватне підприємництво, приватизація та її чеські особливості. Розділення Чехословаччини на Чеську Республіку й Словаччину (1 січня 1993 року). Президентство Вацлава Гавела (1993–2003). Приєднання

Чехії (а також Польщі та Угорщини) до Організації Північно-Атлантичного Блоку (НАТО) (8 липня 1996 року). Набуття членства у Євросоюзі (1 травня 2004 року). Президентство Вацлава Клауса (2003–20013). Президентство Мілоша Земана (2013). Результати трансформаційних реформ.

1.3. Естонія: демонстрація успіху політико-економічних стратегій

Наслідки розпаду Советського Союзу для Естонії: катастрофа падіння. Перші демократичні парламентські вибори (18 березня 1990 року). Ухвалення першої радикальної реформи (травень 1990 року; грошова реформа). Прем'єрство Марта Лаара (1992–1994, 1999–2002). Перша хвиля реформ (1992–1994). Президентство Леннара Мері (1992–2001). Друга стадія переходу (1998–2001). Президентство Арнольда Рюйтеля (2001–2006). Естонія та глобальна фінансова криза (2004–2009). Президентство Тоомаса Генріка Естонії (2006–2016). Президентство Керсті Кальюланд (10 жовтня 2016 року). Естонія сьогодні.

– *резрес*

1.4. Угорщина: відкочування до авторитаризму й занепад стратегії реформ

«Затемнення у полудень»: відхід Угорщини від комунізму. Славетний початок реформ (перша декада переходу; 1990–1997): сприятливі стартові умови; обрання Йожефа Анталя прем'єр-міністром (23 травня 1990 року); призначення міністром фінансів Лайоша Бокроша (1 березня 1994 року); другий демократичний уряд Дьюли Горна (12 березня 1995 року); загальна економічна стабілізація. Застій і стагнація: друге десятиріччя переходу (1998–2009): перше правління «Фідес» (1998–2002); незмінність політики до 2001 року; урядування Петера Медьєші від Угорської соціалістичної партії (2002–2004); зашкальний популізм; урядування молодого «лейтенанта» Ференца Дюрчання (2004–2009); вступ Угорщини до ЄС (1 травня 2004 року); призначення Гордона Байнаї прем'єр-міністром (2009) та розворот від популізму. Виродження та занепад: третя декада переходу (2010–2017): друге повернення «Фідес» (квітень 2010 року); обрання прем'єр-міністром Віктора Орбана (29 травня 2010 року); переобрання «Фідес» (квітень 2014 року) й продовження падіння економіки; безлад; подальша централізація держави; українсько-угорське непорозуміння. Президенти Третьої Угор-

ської Республіки: Матьяш Сюреш (1989–1990); Арпад Генц (1990–2000); Ференц Мадл (2000–2005); Ласло Шайом (2005–2010); Пал Шмітт (2010–2012); Янош Адер (з 2012 року й до нині). Перемога «Фідес» 2022 року.

1.5. Напруження і непрогнозованість: політика і реформи в Росії

Напружений перехід до ринкової економіки. Руйнація советської економіки. Головні цілі посткомуністичних реформ у Росії. Президентство й прем'єрство Бориса Єльцина (президент: 1991–1999 років; прем'єр-міністр: листопад 1991 – червень 1992 року). Реформи Єгора Гайдара – міністра економіки й фінансів РСФСР (11 листопада 1991 – 19 лютого 1992 року). Причини малоуспішного переходу (1991–1992). Оголошення дефолту 1998 року. Друга хвиля реформ після кризи 1998 року. Часткове відкочування реформ назад на початку 2000-х років. Зупинення реформ у 2003 році. Протекціоністська політика Росії після вступу до Світової організації торгівлі (2012). Переділ власності після 1998 року або «класичне креативне руйнування» (Йозеф Шумпетер). Президентство Владіміра Путіна (7 травня 2000 – 7 травня 2008 року; з 7 травня 2012 року до тепер). Агресія Росії проти України (2014–2022). Економічні санкції ЄС та США та їх можливий вплив на російську економіку. Перспективи Росії.

1.6. Україна – «країна найбільших надій і розчарувань» (Олег Гаврилишин)

Аналітик Дойче Банку про Україну країну з найкращими перспективами розвитку (1992). Трансформації України на першому колі в 1990–1992 роках; на другому колі в 1994–1996 роках; зупинення трансформації в 1996–1997 роках; «велике розчарування» 2004 роком; економічне дрейфування до 2013 року; Україна у фарватері проблемних економік. Високий рейтинг рівня демократії в Україні (пік 2003 рік); розчарування Помаранчевою революцією й обмеження реальних досягнень демократії (до 2010 року); регрес демократії (2010–2013); поновлення демократизації з 2013 року. Відтермінування реформ за президентства Леоніда Кравчука (1991–1994). Зародження олігархату: перший український олігарх прем'єр-міністр Юхим Звягільський (1992), інші «видатні» особи – Григорій Суркіс, Віктор Медведчук та Ігор Бакай (1994). Реальні реформатори в Україні: члени «Руху»

Віктор Пинзенник, Олександр Савченко, директори заводів Віктор Пинзенник, Володимир Лановий, очільник Національного банку Віктор Ющенко (1993). Казус Юхновського. Реформи за Леоніда Кучми (1994–1998): нова команда реформаторів під керуванням Віктора Пинзенника; призначення прем'єром Павла Лазаренка (1996) як симптом згорання доброго реформаторського наміру. Реформи за Кучми (1999–2004) і олігархічна консолідація: відхід від реформ і консолідація влади з олігархами; призначення Віктора Ющенка прем'єр-міністром (1999); «рішуча та повномасштабна програма реформ» Ющенка; відставка Ющенка й обрання прем'єр-міністром Віктора Януковича (2002); замороження економічних реформ і обрання Ющенка третім Президентом України. Обіцяні й невітілені реформи Ющенка (2004–2009); недоліки помаранчевих реформ (корупція та легке ведення бізнесу); хто винен, Ющенко чи Тимошенко; причини невдачі Помаранчевої революції. Віктор Янукович (2010–2014) і жонгливання поміж ЄС, Росією та Сім'єю: цілі та мотивація Януковича; чому Янукович програв? Висновки щодо України / досягнення: 1) демонстрація прагнення до демократії; 2) досягнення певного економічного прогресу. Втрати: 1) відставання ринкових реформ; 2) помилка лідерів «Народного руху» не надати перевагу реформуванню економіки; 3) втрата позитивного ефекту від раннього руху до інтеграції з ЄС; 4) провал Помаранчевої революції тощо. Президентство Петра Порошенка (з 2014 року). Урядування Арсенія Яценюка (27 лютого 2014 – 14 квітня 2016) та Володимира Гройсмана (з 14 квітня 2016 року). Обрання президентом України Володимира Зеленського 2019 року. Війна. Перспективи України.

Країни – пізні реформатори: Словаччина, Болгарія, Грузія

2.1. Хід реформ в Словаччині: 1990–2000-ні роки

Посткомуністична трансформація Словаччини. Перші вільні вибори (червень 1990 року). Початок переходу після поділу Чехословаччини: початок реформ 1 січня 1991 року; федеральна економічна політика на чолі з Вацлавом Клаусом; падіння економіки Словаччини періоду федеральних реформ; особливості сприйняття комуністичного режиму словаками; різниця підходів до переходу в чеській і словацькій частині Чехословаччини; перемога Владіміра Мечяра (HNDS; 1992) та значен-

ня події для роз'єднання Чехословаччини; розділення Чехословаччини (1 січня 1993 року). Доба Владіміра Мечяра (літо 1992-го – осінь 1998 року) й становлення фундаментальних інституцій Словаччини; особливий характер політики Мечяра – кумівство, корупція, ізоляція або «неліберальна демократія» (Фарід Закарія); Словаччина як «чорна діра Європи» (Мадлен Олбрайт); спотворення економіки за уряду Мечяра. Доба Мікулаша Дзурінди (1998–2006): важливі політичні зміни осені 1998 року; рішення коаліції право центристів, зелених та трансформованих комуністів про інтеграцію в ЄС і НАТО; відновлення макроекономічної рівноваги урядом Дзурінди; продовження правління уряду Дзурінди 2002 року (поразка партії «Демократична лівиця»); створення прореформістської групи – прем'єр-міністр Дзурінда vs заступник прем'єр-міністра та міністр фінансів Іван Міклош; прискорення економічної лібералізації 1 січня 2004 року; приєднання Словаччини до ЄС (1 травня 2004 року); досягнення двох урядів Дзурінди; особливості реформ в Словаччині: податкова реформа (перший уряд Дзурінди), реформа державного управління та фіскальна децентралізація, реформа ринку праці, пенсійна реформа, реформа соцзабезпечення, реформа системи охорони здоров'я тощо (другий уряд Дзурінди). Президентство Андрея Кіски (з 15 червня 2014 року). Найважливіші уроки реформ в Словаччині.

2.2. Болгарія: хитання і перспективи посткомуністичного реформування

Болгарія: найбільші хитання (зі слів Симеона Дянкова). Особливі риси болгарського переходу: перемога колишніх комуністів у демократичних виборах 1990-ому, 1994-ому, 2005-ому й 2013 роках; контроль колишньої таємної поліції над економікою, зокрема над банками, зовнішньою торгівлею (у тому числі постачанням наркотиків та зброї в країни Близького Сходу та Африки; югославське ембарго 1999 року); виникнення організованих злочинних груп та розгул вмотивованих убивств; ранні реформи урядів Дімітара Попова (1990–1991), Філіпа Дімітрова (1991–1992), Івана Костова (1997–2001), Симеона Закс-Кобурга (колишній король Болгарії Симеон II; 2001–2005), Бойко Борисова (2009–2013), соціалістичний уряд Пламена Орешарського (2013–2014) тощо. Впровадження реформ: реорганізація

банківського сектора та інституціоналізуванню валютної ради, запровадження суворої монетарної та фіскальної дисципліни, запровадження валютної ради, адміністративна реформа, певні кроки в реформі вищої освіти, кілька кроків назустріч пенсійній реформі, обмеження куріння – заборона куріння в громадських місцях, а також збільшення ПДВ на тютюн та цигарки, боротьба з контрабандою з Греції) тощо. Розворот реформ та збереження влади колишніми представниками комуністичної еліти; хитання в політиці власності виробничими активами (відкладання приватизації та розкрадання); зупинення пенсійної реформи й реформи охорони здоров'я тощо. Вступ до Євросоюзу (2007). Сьогоднішні перспективи переходу. Громадський рух за зміни в болгарській політичній інфраструктурі (2014). Урядування Бойко Борисова (з 2017 року). Президентство Румена Радева (з 22 січня 2017 року). Сьогоднішні перспективи болгарського переходу.

2.3. Реформи в Грузії

Грузія: найрадикальніші надолужувальні реформи. Політика Росії щодо Грузії після Революції троянд (2003). Період радикальних реформ: Президентство Міхейла Саакашвілі (2004–2013); політика Кахи Бендукідзе – міністра економіки (2004), міністра із питань координації реформ (2004–2008), голови держканцелярії уряду Грузії (2008–2009); трансформація сфер громадського та економічного життя – інфраструктури, охорони здоров'я, водопостачання, використання природних ресурсів, національної оборони, поліції, сільського господарства, туризму, банківської справи, міжнародної торгівлі, пенітенціарної служби, транспорту тощо. Характер грузинської приватизації. Реформи енергетичного сектору. Візова лібералізація. Акт економічної свободи. Лазіка: незакінчена історія. Міжнародні рейтинги Грузії. Грузія сьогодні. Президентство Георгія Маргвелашвілі (з 2013 року); прем'єрство Георгія Квірікашвілі (з 2015 року).

ЧАСТИНА 4
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ НОРМАТИВНОГО ОСВІТНЬОГО
КОМПОНЕНТА «СУЧАСНА ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-
СХІДНОЇ ЄВРОПИ»

*Змістовий модуль 1. Центрально-Східна Європа міжвоєнн
та воєнної доби (1918–1945)*

1. Центрально-Східна Європа
2. Австро-Угорська імперія
3. Османська імперія
4. Російська імперія
5. Пруське королівство
6. Велика Війна / Перша світова війна
7. Версальський мирний договір
8. Сен-Жерменський мирний договір
9. Тріанонський мирний договір
10. Нейїнський мирний договір
11. Севрський мирний договір
12. Ризький мирний договір
13. Жовтневий переворот
14. Союз Радянських Соціалістичних Республік
15. Російська республіка / Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
16. Комінтерн
17. Естонська республіка
18. Латвійська республіка
19. Литовська республіка
20. Польська республіка / Друга Польська республіка / Друга Річ Посполита
21. Чехословацька республіка / Перша Чехословацька республіка
22. Угорська республіка
23. Угорська соціалістична республіка
24. Угорське королівство
25. Королівство Сербії, Хорватії, Словенії

26. Королівство Югославія
27. Румунське королівство
28. Болгарське царство
29. Албанія
30. Грецька Республіка
31. Друга світова війна
32. Антигітлерівська коаліція
33. Держави «осі»
34. Пакт Молотова-Ріббентропа
35. Рух Опору
36. Тегеранська конференція
37. Паризька мирна конференція
38. Берлінська (Потсдамська) мирна конференція

***Змістовий модуль 2. Центрально-Східна Європа 1945–1989 років
під залізною завісою СРСР***

39. **Східна Європа / Соціалістичний табір**
 - Польська Народна Республіка
 - Чехословацька Соціалістична Республіка
 - Угорська Народна Республіка
 - Румунська Народна Республіка
 - Народна Республіка Болгарія
 - Народна Соціалістична Республіка Албанія
 - Федеративна Народна Республіка Югославія / Соціалістична
Федеративна Республіка Югославія / Союзна Республіка Югославія
 - Народна Соціалістична Республіка Албанія
 - Німецька Демократична Республіка
 - Українська Радянська Соціалістична Республіка
 - Естонська Радянська Соціалістична Республіка
 - Литовська Радянська Соціалістична Республіка
 - Білоруська Радянська Соціалістична Республіка
 - Молдовська Радянська Соціалістична Республіка
 - Азербайджанська Радянська Соціалістична Республіка
 - Вірменська Радянська Соціалістична Республіка
 - Грузинська Радянська Соціалістична Республіка
 - Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка

40. Режими «народної демократії»
41. Холодна війна
42. Комінформ
43. Лівацькі перевороти
44. Сталінізація Східної Європи
45. Тітоїзація Югославії
46. Радянсько-югославський конфлікт
47. Радянсько-албанський конфлікт
48. Організація Варшавського Договору
49. Криза сталінської моделі соціалізму
Познанське повстання (1956) / «Познанський червень»
Угорська революція (1956)
50. Економічні важелі розвитку соціалізму
«Працька весна» 1968 року
51. Ерозія тоталітарних режимів
52. Опозиційні рухи в Центрально-Східній Європі

***Змістовий модуль 3. Центрально-Східна Європа 1989–2000-х років:
транзит на Захід***

53. **Центрально-Східна Європа:**
 - Естонська Республіка
 - Латвійська Республіка
 - Литовська Республіка
 - Республіка Білорусь
 - Україна
 - Республіка Польща
 - Чеська Республіка
 - Словацька Республіка
 - Угорщина
 - Румунія
 - Республіка Молдова
 - Болгарія
 - Республіка Словенія
 - Хорватія
 - Чорногорія

- Боснія і Герцеговина
- Північна Македонія
- Республіка Сербія
- Республіка Албанія
- Республіка Косово
- 54. Демократичні революції
- 55. Становлення незалежних держав
- 56. Розпад Югославії
- 57. Югославські війни
 - Війна Словенії за незалежність
 - Десятиденна війна*
 - Бріонський мирний договір*
 - Війна Хорватії за незалежність
 - Вітчизняна війна*
 - Республіка Сербська Країна*
 - Облога Вуковара*
 - Операція «Блискавка»*
 - Операція «Буря» / Хорватський прорив*
 - Боснійська війна
 - Республіка Сербська*
 - Герцег-Босна*
 - Облога Сараєва*
 - Хорвато-боснійський конфлікт у Герцеговині*
 - Федерація Боснії та Герцеговини*
 - Автономна область Західна Боснія*
 - Операція «Літо»*
 - Операції «Містраль» та «Сана»*
 - Слободан Мілошевич*
 - Франьо Туджман*
 - Алія Ізетбегович*
 - Дейтонська мирна угода*
 - Операція НАТО в Боснії та Герцеговині*
- 58. Конфлікти в Югославії
 - Війна в Косові
 - Політика пасивного опору Ібрагіма Ругова*

Армія визволення Косова

Битва за Белачевацьку шахту

Рачацька різанина

Кошарамська битва

Операція НАТО в Югославії

Конфлікт у Південній Сербії

Армія визволення Прешева, Медведжу та Буяноваца

Конфлікт у Македонії

Армія національного визволення

Битва за Тетово

Охридські угоди

59. Розпад СРСР

60. «Великий перехід» / Трансформаційний перехід від соціалізму до капіталізму

Країни ранні реформатори

Реформи Єжи Бальцеровича (Польща)

Угорські трансформаційні реформи

Трансформаційні реформи в Росії / Єгор Гайдар / Міхаїл Касьянов

Реформи в Чехословаччині / Вацлав Клаус

Країни пізні реформатори

Реформи в Україні

Реформи в Грузії / Міхеїл Саакашвілі / Каха Бендুকідзе

Курс президента Грузії Бідзіна Іванішвілі

Реформи в Естонії / Макс Лаар

Реформи в Словаччині

61. Європейський Союз

62. Російсько-українська війна

ЧАСТИНА 5

ТЕМИ КУРСОВИХ РОБІТ

Курсова робота оформляється за вимогами «Положення про випускні кваліфікаційні роботи (проекти)» від 11 вересня 2020 року Волинського національного університету імені Лесі Українки за посиланням: https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2021-02/Polozhennia_pro_vypuskni_kvalifikatsiini_roboty.pdf

1. Післявоєнний устрій Європи: проблема кордонів і Версальська система мирних договорів.
2. Білорусь у складі СРСР: кордони, політика, економіка.
3. Повоєнна криза в Болгарії та правління Болгарського Землеробського Народного Союзу (1919–1923).
4. Формування території та державно-політичного устрою Югославії в міжвоєнні.
5. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі: від розпаду імперій до Гляйвіцької революції.
6. Утворення та розвиток Незалежної Держави Хорватії.
7. Словаччина в роки Другої світової війни.
8. Польсько-українська військова співпраця в Другій Речі Посполитій.
9. Варшавське повстання 1944 року: мета, хід, наслідки.
10. Етнічні чистки в країнах Центрально-Східної Європи в роки Другої світової війни.
11. Час «нуль»: комуністичні перевороти в Східній Європі після закінчення Другої світової війни.
12. Червоні переможці: завоювання Східної Європи (1945 рік).
13. Демократія під наглядом: спецслужби й політичне насильство в країнах Східної Європи в 1945–1947 роках.
14. Міф «інтернаціоналістів»: етнічні чистки в країнах Центрально-Східної Європи: 1945–1947 роки.
15. Будівництво соціалістичного суспільства: політика в країнах Східної Європи в 1945–1947 роках.

16. Будівництво соціалістичного суспільства: економіка в країнах Східної Європи в 1945–1947 роках.
17. Будівництво соціалізму: суспільство в країнах Східної Європи в 1945–1947 роках.
18. Пік сталінізму: політичні репресії в країнах Східної Європи в 1948–1953 роках.
19. Соціалістичний реалізм в країнах Східної Європи в 1948–1956 роках.
20. Революції в країнах Східної Європи після смерті Йосипа Сталіна (1953–1956).
21. Угода з дияволом: східноєвропейський колабораціонізм у країнах Східної Європи в 1940–50-х роках.
22. Злочини, терор і репресії в країнах Східної Європи в час комунізму.
23. Югославські війни 1992–1995 років.
24. Косово: дилеми існування (1992–2008).
25. Вони б і мухи не скривдили: воєнні злочинці колишньої Югославії на суді в Гаазі.
26. Економічні трансформації в країнах Центрально-Східної Європи в 1989–2000-х роках.
27. Політичний портрет:
 - Роман Дмовський
 - Юзеф Пілсудський
 - Владислав Гомулка
 - Болеслав Берут
 - Едвард Охав
 - Едвард Герек
 - Станіслав Каня
 - Войцех Ярузельський
 - Лех Валенса
 - Анджей Дуда
 - Томаш Масарик
 - Едвард Бенеш
 - Мілан Штефанік
 - Конрад Генлейн
 - Климент Готвальд
 - Александ Дубчек
 - Густав Гусак
 - Вацлав Гавел
 - Вацлав Клаус
 - Мілош Земан
 - Андрій Кіска
 - Міклош Горті
 - Бела Кун
 - Іштван Бетлен
 - Ференц Салаші
 - Матьяш Ракоші

- Імре Надь
- Янош Кадар
- Віктор Орбан
- Вінтил і Йонел Братіани
- Корнеліу Кодряну
- Йон Антонеску
- Георгія Георгіу-Деж
- Ніколає Чаушеску
- Йон Ілієску
- Клаус Йоганніс
- Нікола Пашич
- Владко Мачек
- Степан Радич
- Светозар Прібічевич
- Анте Павеліч
- Драголюб Михайлович
- Йосип Броз (Тіто)
- Слободан Мілошевич
- Радован Караджич
- Ратко Младич
- Франьо Туджман
- Воїслав Коштуніца
- Анте Гатовіна
- Ібрагім Ругова
- Хашим Тачи
- Александр Стамболійський
- Александр Цанков
- Кімон Георгієв
- Георгій Димитров
- Вилко Червенков
- Тодор Живков
- Петро Младенов
- Румен Радев
- Вільгельм Пік
- Віллі Штоф
- Вальтер Ульбріхт
- Еріх Гоннекер
- Егон Кренц
- Манфред Герлах

ЧАСТИНА 6

ТЕМИ МАГІСТЕРСЬКИХ РОБІТ

Магістерська робота оформляється за вимогами «Положення про випускні кваліфікаційні роботи (проекти)» від 11 вересня 2020 року Волинського національного університету імені Лесі Українки за посиланням: https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2021-02/Polozhennia_pro_vypuskni_kvalifikatsiini_roboty.pdf

Тема 1. Нестерпна легкість сусідства: взаємини Німеччини та Чехословаччини в міжвоєнний період

Зміст

Вступ

Розділ 1. Джерела та історіографія дослідження

Розділ 2. Відродження та становлення чехословацької державності

Розділ 3. Суперечки навколо статусу Судетської області

Розділ 4. Форум Другої республіки: Райх і Чехословаччина: 1938–1939

Висновки

Список джерел та літератури

Література

1. Гоменюк І. Провісники другої світової. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі: Від розпаду імперій до Гляйвіцької революції. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 352 с.
2. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.
3. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ: Генеза, 2001. 496 с.
4. Рудько С. Історія Центрально-Східної Європи (кінець XVIII – початок XXI століття). Острог, 2010. 220 с.

Тема 2. Угорсько-чехословацькі територіальні суперечки в роки міжвоєннн

Зміст

Вступ

Розділ 1. Джерела та історіографія дослідження

Розділ 2. Тінь Тріанону: Королівство Угорщина після Першої світової
війни

Розділ 3. Напружені м'язи: угорсько-чехословацькі взаємини в між-
воєнний період

Розділ 4. Удар у спину: Угорщина бере реванш

Висновки

Список джерел та літератури

Література

1. Віперман В. Європейський фашизм. Порівняльний аналіз (1922–1982). Київ: Дух і Літера, 2008. 278 с.
2. Гоменюк І. Провісники другої світової. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі: Від розпаду імперій до Гляйвіцької революції. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 352 с.
3. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.
4. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ: Генеза, 2001. 496 с.
5. Рудько С. Історія Центрально-Східної Європи (кінець XVIII – початок XXI століття). Острог, 2010. 220 с.
6. Снайдер Т. Криваві землі. Київ: Грані-Т, 2011. 448 с.
7. Снайдер Т. Перетворення націй: Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569–1999. Київ: Дух і Літера, 2012. 624 с.

Тема 3. Пік сталінізму: сталінізація й тітоїзація Східної Європи: 1948–1953 роки

Зміст

Вступ

Розділ 1. Джерела та історіографія проблеми

Розділ 2. Сталінізація Східної Європи: Польща, Чехословаччина, Угорщина

Розділ 3. Тітоїзація Східної Європи

Розділ 4. Радянсько-югославський конфлікт

Висновки

Список джерел

Література

1. Джадт Т. Після війни. Історія Європи після 1945 року. Київ: Наш формат, 2020. 928 с.
2. Джилас М. Бесіди зі Сталіном. URL: https://gartua.io.ua/s2642454/milovan_djilas_besidi_zi_stalinim
3. Джилас М. Джилас М. Новий клас (рос.). URL: ignissimo.ru/books/235.pdf
4. Епплбом Е. Залізна завіса. Приборкання Східної Європи. 1944–1956. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2017. 623 с.
5. Конквест Р. Великий терор. Луцьк: Вежа, 2009. 880 с.
6. Лютнева драма президента Бенеша / Радомир Мокрик. *Історична правда*. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2020/02/13/157027/>

Тема 4. Комуністична еліта у пошуках виходу із кризи соціалізму в Центрально-Східній Європі: 1970–1980-ті роки

Зміст

Вступ

Розділ 1. Польща: від Едварда Герека до Леха Валенси

Розділ 2. Чехословаччина на шляху до демонтажу соціалізму

Розділ 3. Угорська політика в 1970–1980-х роках

Висновки

Список джерел та літератури

Література

1. Ротшильд Дж., Вінгфілд Н. М. Повернення до різноманітності: політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни. Київ: Вид-во «Мегатайп», 2004. 384 с.
2. Єславч Б. Історія Балкан ХХ століття. Київ: Вид-во «Свенас», 2004. Т. 2. 600 с.
3. Гобсбаум Е. Вік екстремізму. Коротка історія ХХ віку. 1914–1991. Київ: Альтернативи, 2001. 544 с.
4. Страшнюк С., Пугач Є. Політичні кризи та антитоталітарні рухи в країнах Східної Європи (50–80-ті роки ХХ ст.). Харків: Бізнес-Інформ, 1998. 391 с.

Тема 5. Югославські війни та конфлікти: 1992–2001 роки

Зміст

Вступ

Розділ 1. Джерела та історіографія проблеми

Розділ 2. Причини та історичні передумови югославських війн

Розділ 3. Війни в Югославії в 1991–1999 роках

3.1. Війна Словенії за незалежність у 1991 році. Десятиденна війна

3.2. Війна Хорватії за незалежність у 1991–1995 роках. Вітчизняна війна

3.3. Боснійська війна 1992–1995 років

3.4. Конфлікти в регіонах населених албанцями: війна в Косові в 1998–1999 роках, конфлікти у південній Сербії в 2000–2001 роках та Македонії у 2001 році

Розділ 4. Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії та його вироки

Висновки

Список джерел та літератури

Література

1. Войнович Г. Югославія, моя батьківщина. Львів: Вид-во Старого лева, 2020. 304 с.

2. Дракуліч С. Вони б і мухи не скривдили. Воєнні злочинці на суді в Гаазі. Київ: Комора, 2018. 192 с.
3. Дракуліч С. Ніби мене немає (є). Київ: Комора, 2020. 240 с.
4. Єргович М. Жертвам сниться велика перемога. Київ: Комора, 2019. 432 с.
5. Жмирич З. Блокбастер. Київ: Комора, 2018. 224 с.
6. Каранович З. Три картини перемоги. Київ: Комора, 2016. 224 с.
7. Качіч Х. Хорватський прорив. Київ: Темпора, 2012. 560 с.
8. Кебо О. Сараєво для початківців. Київ: Комора, 2017. 144 с.
9. Рудяков П. «Балканська криза» (1991–2001 рр.): характер, особливості, наслідки. *Політична думка*. 2001. № 1–2. С. 77–88.
10. Рудяков П. М. Конфліктні вузли цивілізаційної «карти» Європи у ХХ ст.: характер і витоки Балканської кризи. *Діалог. Історія, політика, економіка*. 2004. № 5: Сучасна цивілізація: гуманітарний аспект. С. 216–229.
11. Руда В. Основні аспекти участі України в розв’язанні Балканської кризи к. ХХ ст. *Грані історії*. 2011. Вип. 2011. С. 209–221; URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/grist_2011_2011_22.
12. Шимкевич К. Основні напрямки діяльності міжурядових та громадських організацій щодо подолання наслідків воєнних злочинів на теренах колишньої Югославії (1991–2008 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 44 (2). С. 136–139. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2015_44\(2\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2015_44(2)_27)
13. Срдич С. Саторі. Київ: Комора, 2015. 144 с.
14. Шваб Л., Ткачик О. Державно-політичний розвиток Сербії в 1992–2006 роках. Луцьк: Волинські Старожитності, 2013. 255 с.
15. Югославські війни на Open Directory Project.
16. Хроніка неоголошеної війни. URL: https://www.youtube.com/watch?v=IhlcY6YbA&ab_channel=24%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB

ЧАСТИНА 7
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НОРМАТИВНОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «СУЧАСНА
ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ»

Навчальні посібники

1. Демчишак Р., Завада Я. Зовнішня політика країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи: навч. посіб. Львів: Львівська Політехніка, 2021. 382 с.
2. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с.
3. Історія Центрально-Східної Європи / Л. Зашкільняк (ред.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.
4. Кріль М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): навч. посіб. Київ: Знання, 2013. 217 с.
5. Малий В. Історія народів Росії (1861 – поч. ХХ ст.): навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Кам'янець-Подільський, 2006. 464 с.
6. Орлова Н. Історія нових незалежних держав. Київ: Знання, 2010. 487 с.
7. Рагулін В. Історія Росії: навч. посіб. Миколаїв, 2000. 346 с.
8. Рибак І. Історія народів Росії нової доби (поч. ХІХ – ХХ ст.): комплекс. навч. посіб. Кам'янець-Подільський, 2006. 216 с.
9. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ: Генеза, 2001. 496 с.
10. Ротшильд Дж., Уїнгфілд Н. Повернення до різноманітності: Політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни / пер. із англ. В. Лапицького, С. Рябчук. Київ: Мегатайп, 2004. 384 с.
11. Рудько С. Історія Центрально-Східної Європи (кін. ХVІІІ – поч. ХХІ ст.): навч.-метод. посібник з курсу. Острог, 2010. 220 с.

12. Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн: підручник для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Дослідження

13. Андрищенко Е. Архіви КГБ. Невигадані історії. Київ: Віват, 2022. 313 с.
14. Аслунд А. Дянков С. Велике переродження: уроки перемоги капіталізму над комунізмом. Львів : Видавництво Старого лева, 2015. 437 с.
15. Аренд Х. Айхман в Єрусалимі. Розповідь про близькість зла. Київ: Дух і Літера, 2021. Рецензія на книгу Олега Карпюка в Історичній правді. URL: <https://www.istpravda.com.ua/reviews/2021/09/29/160239/>
16. Бівор Е. Друга світова війна. Київ: КМ Books, 2022. 824 с.
17. Боффа Дж. Історія Советського Союзу: от революції до второй мировой войны. Москва: Международные отношения, 1990. Т. 1. 630 с.; Т. 2. 632 с.
18. Бумблаускас А., Ейдінтас А., Кулакаускас А., Томашайтис М. Історія Литви. Кожному. Київ: Балтія-Друк, 2018. 423 с.
19. Венцлова Т., Донскіс Л. Передчуття і пророцтва Східної Європи / пер. з литовської Г. Єфремов, О. Коцарев. Київ: Дух і Літера, 2016. 120 с.
20. Вятрович В. Війна і міф. Невідома друга світова. 1939–1945. Харків: «Клуб книжкового дозвілля», 2016. 250 с.
21. Гаєк Ф. Шлях до рабства. Київ: Наш формат, 2022. 363 с.
22. Гнатюк О. Винайдення Центральної Європи. *Критика*. Рік VII. Ч. 4. С. 16–19.
23. Гоменюк І. Провісники другої світової. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі: Від розпаду імперій до Гляйвіцької революції. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 352 с.
24. Дракуліч С. Кафе «Європа». Життя після комунізму. Київ: Yakaboo Publishing 2020. 208 с.
25. Дракуліч С. Вони б і мухи не скривдили. Воєнні злочинці на суді в Гаазі. Київ: Комора, 2018. 192 с.

26. Джадт Т. Після війни. Історія Європи після 1945 року. Київ: Наш формат, 2020. 928 с.
27. Джат Т. Шале пам'яті. Київ: «Човен», 2022. 240 с.
28. Джат Т. Коли змінюються факти. Київ: «Човен», 2021. 448 с.
29. Джадт Т., Снайдер Т. Роздуми про ХХ століття. Київ: «Човен», 2019, 384 с.
30. Зарицький О. Вацлав Гавел: політичний портрет. Київ: Основи, 2009. 144 с.
31. Зінченко О. Як українці зруйнували імперію зла. Київ: Віват, 2024. 480 с.
32. Епплбом Е. Залізна завіса. Приборкання Східної Європи. 1944–1956. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2017. 623 с.
33. Єрмоленко В. Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі ХІХ–ХХ століть. Київ: Дух і Літера, 2018. 480 с.
34. Кайзер Д. Дисидент. Вацлав Гавел. Київ: Темпора, 2012. 424 с.
35. Каплан Ж. Р. На Схід до Тартарії. Подорожі Балканами, Близьким Сходом і Кавказом. Київ: Темпора, 2017. 442 с.
36. Качич Х. Хорватський прорив. Київ: Темпора, 2012. 560 с.
37. Кіселевський Т. А. Польща і СРСР: Гібралтар і Катинь. Київ: Темпора, 2012. 258 с.
38. Кебо О. Сараєво для початківців. Київ: Дискурс, 2017. 144 с.
39. Книга навігатор з історії України. Повоєнний СРСР / науковий керівник проекту Ярослав Грицак. Київ: Портал, 2023. 280 с.
40. Конквест Р. Великий терор. Сталінські чистки тридцятих років. Луцьк, 2019. 879 с.
41. Коротка історія Чехії і Словаччини / за ред. проф. П. Федорчака. Івано-Франківськ, Плай, 1999. 170 с.
42. Кузнецова Є. Мова-меч. Як говорила радянська імперія. Київ: Твоя підпільна гуманітарка, 2023. 650 с.
43. Кріль М. Історія країн Центрально-Східної Європи. Київ: Знання, 2006. 284 с.
44. Крушельницька Л. Рубали ліс...(Спогади галичанки). Львів: Астролябія, 2008. 352 с.
45. Маля М. Радянська трагедія: історія соціалізму в Росії 1917–1991. Київ, 2000. 456 с.

46. Мартин Т. Імперія національного вирівнювання. Нації та націоналізм у Радянському Союзі (1923–1939 роки). Київ: Критика, 2013. 639 с.
47. Мельниченко Б. Політико-правові перетворення в Центрально-Східній Європі наприкінці ХХ ст. (на матеріалах Польщі, Чехії та Словаччини): монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2012. 204 с. Також: URL: file:///C:/Users/Lesia/Downloads/UL0000023.PDF
48. Мечник С. Від Сталіна до Горбачова. Київ, 2019. 248 с.
49. Мондзік М., Коженювський М., Лятавець К., Тарасюк Д. Поляки в Центральній та Східній Україні у 1832–1921 роках. Київ: Ніка-Центр, 2017. 174 с.
50. Наленч Д, Наленч Г. Юзеф Пилсудский: легенды и факты. Москва: Политиздат, 1990. 398 с.
51. Новак А. Як постала «імперія зла»? Досвід Центрально-Східної Європи. Київ: Дух і Літера, 2021. 352 с.
52. Плохій С. Забуті покидьки східного фронту / переклад з англ. Н. Коваль. Харків: Книжковий клуб «сімейного дозвілля». 2020. 320 с.
53. Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу / пер. з англ. А. Саган, Я. Лебеденко. Харків: Клуб сімейного дозвілля. 2019. 512 с.
54. Плохій С. Ялта. Ціна миру. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2019. 414 с.
55. Попов І., Іщенко Н., Щелін П. Конфлікти, що змінили світ. Київ: Фоліо, 2020. 186 с.
56. Почепцев Г. СССР. Страна созданная пропагандой. Харків: Преміум, 2019. 464 с.
57. Снайдер Т. Боже ігрище: Історія Польщі. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. 1080 с.
58. Снайдер Т. Криваві землі. Київ: Грані-Т, 2011. 448 с.
59. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569–1999 років / переклад О. Надтоки. Київ, 2012. 464 с.
60. Снайдер Т. Шлях до несвободи. Росія. Європа. Америка. Київ: «Човен», 2020. 392 с.
61. Сульдін А. Історія СРСР. Хроніка великої країни (рос.). Москва: АСТ, 2017. 656 с.

62. Сухомлин О. «Чужа війна». Повість про українських миротворчий контингент на території колишньої Югославії. *Критика*. 2020. № 7–8.
63. Сьогодні минає 49 років від дня героїчної смерті «палаючого смолоскипа» Василя Макуха. URL: <http://argumentua.com/novosti/sogodn-mina-49-rok-v-v-d-dnya-gero-chno-smert-palayuchogo-smoloskupa-vasilya-makukha>
64. Страшнюк С., Пугач Є. Політичні кризи та антитоталітарні рухи в країнах Східної Європи (50–80-ті роки ХХ ст.). Харків: Бізнес-Інформ, 1998. 391 с.
65. Сулея Вл. Юзеф Пілсудський. Київ: Дух і Літера, 2018. 528 с.
66. Тисменяну Вл. Поворот у політиці. Східна Європа від Сталіна до Гавела. Київ: Мегатайп, 2003. 320 с. (У книзі: Албанія, Болгарія, Чехословаччина, Східна Німеччина, Угорщина, Польща, Румунія, Югославія).
67. Фельштинський Ю., Попов В. Від червоного терору до мафіозної держави. Спецслужби Росії в боротьбі за світове панування. 1917–2036. Київ: Наш Формат, 2021. 624 с.
68. Фрішке А. Пристосування і опір: Дослідження з історії Польщі. 1945–1980. Київ: Дух і Літера, 2017. 456 с.
69. Фюре Фр. Минуле однієї ілюзії. Комуністична ідея у ХХ столітті. Київ: Дух і Літера, 2015. 814 с.
70. Шабловський В. Кухня терору. Як збудувати імперію ножом, ополонком і виделкою. Львів: Вид-во Старого Лева, 2023. 297 с.
71. Шваб Л., Ткачик О. Державно-політичний розвиток Сербії в 1992–2006 роках. Луцьк: Волинські Старожитності, 2013. 255 с.
72. Шльогел К. Археологія комунізму... Київ: Дух і Літера, 2018. 101 с.
73. Щоб не забули. Пам'ять про тоталітаризм в Європі: Читанка для учнів старших класів середньої школи в усіх європейських країнах / ред. Дж. Певез, В. Яременко. URL: <http://www.memory.gov.ua/sites/default/files/lestweforgetukr.pdf>
74. Kaisergruber F. We Will Not Go to Taupse: From the Donets to the Order With the Legion Wallonie and 5th SS Volunteer Assault Brigade 'Wallonien' 1942–45. London: Yeloin Company, 2021. 2063 s.

75. Ryabushkin D., Orenstein H. The Sino-Soviet Border War of 1969. Volume 1: How a Nuclear War Between the USSR and China Almost Started in 1969. London: Yeloin Company, 2021. 1593 s.
76. Rothschild J. East Central Europe between the Two World Wars. Washington: University of Washington Press, 1974. 438 p.
77. Applebaum A. Iron Curtain : The Crushing of Eastern Europe 1944–1956. Knopf Doubleday Publishing Group, 2013. 613 p.
78. Rothschild J., Wingfield N. Return to Diversity. A Political History of East Central Europe Since World War II. Oxford University Press, 2007. 288 p.
79. Furet F. The Passing of an illusion: The Idea of Communism in the Twentieth Century, Chicago: University of Chicago Press, 2000. 600 p.

Онлайн-джерела

80. 1989: Ось як почалося падіння Берлінського муру (ВІДЕО). URL: <http://www.istpravda.com.ua/videos/2010/11/9/3559/>
81. Андрухович Ю. Центрально-Східна Європа: коротка історія мутацій. *Віче*. URL: <http://report.if.ua/lyudy/yurij-andruhovych-centralno-shidna-yevrope-korotka-istoriya-mutacij/>
82. Атлас всесвітньої історії (рос.). Видано в Італії Видавничим Домом Рідерз Дайжест, 2003. С. 302–309.
83. Бажан О. Суспільні настрої в Україні у ході чехословацької кризи 1968 року за донесеннями радянських спецслужб. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. Науковий і документальний журнал*. Київ, 2008. №1/2 (30/31). С. 37–54.
84. Білорусь: день незалежності, якого немає. *Радіо свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24308120.html>
85. Варшавське повстання (2014) / ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ ФІЛЬМ / Сценаристи: Я. Олдаковський, П. Слівовський, Й. Павлюскевич та ін. URL: http://favoritemovies.at.ua/load/2014/varshavske_povstannja_2014/30-1-0-4059
86. Варшавське повстання 1944 року: причини поразки. *Військова панорама*. URL: <https://wartime.org.ua/350-varshavske-povstannya-1944-roku-prichini-porazki.html>

87. Вовканич І., Свеженцева О. Трансформаційні процеси в Чехословаччині в умовах радянської блокової політики на рубежі 40–50-х рр. XX ст. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Vovkanych_Ivan/Transformatsiini_protsey_v_Chekhoslovachchyni_v_umovakh_radiatsionnskoi_blokovoi_polityky.pdf
88. Гавел В. Листи до Ольги / переклад з чеської І. Мельниченка і Т. Окопної. Київ: Лаурис, 2015. 386 с.
89. Дівак В. Косово, боротьба за незалежність: історія питання та його наслідки. URL: https://ipriend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/divak_kosovo.pdf
90. Джилас М. Новий клас (рос.). URL: ignissimo.ru/books/235.pdf
91. Джилас М. Бесіди зі Сталіном. URL: https://gartua.io.ua/s2642454/milovan_djilas_besidi_zi_stalinim
92. Дмитрук В. «Празька весна» і Україна. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. Науковий і документальний журнал*. Київ, 2008. №1/2 (30/31). С. 7–36.
93. Дмитрук В. Празька весна 1968 р. *Енциклопедія історії України: в 10 т. / редкол. В. Смолій (голова); Ін-т іст. України НАН України*. Київ: Наук. думка, 2011. Т. 8 : Па-Прик. С. 484.
94. Індустріальні розваги російського ірредентизму / Сумленний Сергій. URL: <https://arc.ua/>
95. Європа після Першої світової війни: територіальні зміни й політичний розвиток (1918–1939). URL: <http://ukrmap.su/uk-wh10/250.html>
96. Єленський В. Центрально-Східна Європа: релігійні зміни та релігійний плюралізм. URL: https://risu.org.ua/ua/index/studios/materials_conferences/44141/
97. Залізник Ю. «Гуманістичні ідеали» як принцип для регіональної інтеграції в публіцистиці Томаша Гаріґа Масарика. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2012. Вип. 33. С. 74–83. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/4294-8868-1-PB.pdf>
98. Каравайцева О. Незалежність Косово: історія та міжнародні наслідки. URL: file:///C:/Users/Lesia/Downloads/appol_2013_50_13.pdf

99. Карась Л. Людина, суспільство, демократія у поглядах Томаша Масарика. *Універсум: Журнал політології, футурології, економіки, науки та культури*. URL: <http://universum.lviv.ua/magazines/universum/2000/3/mas.html>
100. Кодряну К. Моїм Легіонерам. URL: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbmhwcmF2YWp hc3l6cmFuMjAxM3xneDo0Y2NkYWUzYmE5Y2Q5ODQ0> (Твір Кодряну у повному обсязі).
101. Як українці врятували від різанини тисячі людей в Боснії і чому про це не говорять. *BBC NTWS Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53613172>
102. Кульчицький С. Українсько-польський кордон: тридцять років протистояння. URL: <http://incognita.day.kyiv.ua/ukrayinsko-polskij-kordon-tridczyat-rokiv-protistoyannya.html>
103. Кундера М. Нестерпна легкість буття. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Milan_Kundera/Nesterpna_lehkist_buttia.pdf
104. Лютий Тарас. Травестійна ідентичність. *Збруч*. 2021. URL: <https://tyzhden.ua/Columns/50/253906>
105. Латвійський націоналізм у міжвоєнний період. URL: <http://molotoff.info/texts/27-2009-09-16-18-49-39/6666-latvijskij-nacionalizm-u-mizhvoennij-period.html>
106. Литва: Перша і Друга Республіка (рос.). *Литовський кур'єр*. URL: <http://www.kurier.lt/litva-pervaja-i-vtoraja-respubliki-2/>
107. Мацієвський Ю. Три обличчя популізму: Україна, Польща, Румунія. URL: https://kennankyiv.org/wp-content/uploads/2017/12/IV-chapter_Agora_V19_FINAL.pdf
108. Мацієвський Ю., Кашинський О. Витоки популізму в Центрально-Східній Європі. URL: <https://ideopol.org/wp-content/uploads/2018/01/2.6.-UKR.-Matsiyevsky-and-Kashynsky-Final.pdf>
109. Мейс Дж. Комунізм та дилеми національного визволення. *Національний комунізм у Радянській Україні. 1918–1933*. Київ, 2018. 496 с.
110. Мельник І. Варшавське повстання 1944 року. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/25161>

111. Мир чи війна: від суперечностей між Польщею і Литвою у міжвоєнний період виграла червона Москва. *Тиждень*. URL: <http://tyzhden.ua/History/53482>
112. Між двома світовими війнами. Румунія. *Територія терору*. URL: <http://territoryterror.org.ua/uk/history/1919-1939/romania/>
також відеосюжети
113. Між світовими війнами. Польща. *Територія терору*. URL: <http://territoryterror.org.ua/uk/history/1919-1939/poland/>
також відеосюжети
114. Містичний націоналізм Корнеліу Зея Кодряну. URL: <http://sichovuk.com.ua/svitovid/1110-mysterious-nationalism-of-codreanu> (Офіційне видання «Руху за Гетьманат»).
115. Морен Е. Про природу СРСР: тоталітарний комплекс і нова імперія. URL: <https://www.twirpx.com/file/2408067/>
116. Окупація: Серіал / Режисер Шота Малашкія. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLEetws-t5qgcmAFBhAvS5W-EQpScYoOEi> / *15 документальних фільмів про радянську окупацію країн Центрально-Східної Європи*.
117. Праворадикальні партії в Центрально-Східній Європі: це економіка? / пер. О. Ведрова, П. Миронова, А. Рябчук. URL: <https://commons.com.ua/uk/pravoradikalni-partiyi-v-tsentralno/>
118. Празька весна та глобальні революційні процеси 1968 року. URL: <https://commons.com.ua/ru/prazka-vesna-ta-globalni-revolyuetsij/>
119. «Празька весна» у документах Галузевого державного архіву Служби безпеки України (Упорядник О. Бажан). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. Науковий і документальний журнал*. Київ, 2008. № 1/2 (30/31). С. 54–137 [Оцифровано].
120. Радянська окупація 1968. *Тиждень*. URL: <http://tyzhden.ua/Publication/1136>
121. Регрес демократії в Словаччині, Угорщині, Польщі. URL: http://www.bbc.com/ukrainian/news/story/2007/06/070614_europe_democracy_sp.shtml
122. Романенко С. Югославія: Історія виникнення. Кризис. Распад. Образование независимых государств (национальное самоопределение народов Центральной и Юго-Восточной Европы в XIX–XX веке. Москва: МОНФ, 2000. 450 с.

123. Сталін. Гітлер. Україна / Юрій Щербак. URL: <http://incognita.day.kyiv.ua/stalin-gitler-ukrayina.html>
124. Субот О. Перша хвиля масових репресій у Чехословаччині у 1948–1950 роках. URL: http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/44/21_2.pdf
125. Судоплатов П. Победа в тайной войне. 1941–1945 годы. URL: <https://avidreaders.ru/read-book/pobeda-v-taynoy-voyne-1941-1945.html>
126. Титан епохи, що минула. Годор Живков (документальний фільм). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XHD1rxd152o>
127. Угорщина 1956 року: Нерівний бій з радянським Голіафом під аплодисменти Європи. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3337099-ugorsina-1956go-nerivnij-bij-z-radanskim-goliafom-pid-aplodismenti-evropi.html>
128. Фішер Б. Дж. Фашистські режими в Албанії в період Першої світової війни. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/fashistskie-rezhimy-v-albanii-v-period-vtoroy-mirovoy-voyny>
129. Фрасте Ф. Історія Албанії. Тирана: [б. и.], 1964. 323 с.
130. Шанта Микола, Русини надають полиск. *Збруч*. 2021. URL: <https://zbruc.eu/node/107578>

ЧАСТИНА 8

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Про загальні правила проведення навчального процесу див. у «Положенні про організацію навчального процесу на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях у Волинському національному університеті імені Лесі Українки» від 11 вересня 2020 року: https://ed.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/28Polozhennya_pro_org_anizatsiyu_navch._pr_otsesu_u_VNU_%D1%80%D0%B5%D0%B4.pdf

8.1. Лекція. Як читаються лекції? Підготовка студента до слухання лекції

Лекція викладача – провідна форма організації навчання. Лекції з сучасної історії країн центрально-Східної Європи мають на меті формувати у студентів основи знань з історії центрально-європейських країн ХХ – початку ХХІ ст., а також визначають напрямок, основний зміст та характер інших видів навчальних занять і самостійної праці студентів. Завдання викладача під час проведення лекції є активізація розумової та комунікативної діяльності слухачів. Завдання студентів слухати, занотовувати, брати участь в обговоренні проблемних питань, ставити питання викладачеві в спеціально відведений для цього час.

Перед викладачем стоять не тільки освітні, але й виховні завдання, зокрема шляхом постановки студентам завдання аксіологічного змісту. Викладач ставить завдання поєднати лекцію з іншими формами навчання для кращого засвоєння аксіологічних знань та стимулювання емоційно-чуттєвої сфери, у підсумку – сформуванню гуманістичних цінностей студента.

Студенти слухають п'ятнадцять лекцій нормативного освітнього компоненту «Сучасна історія країн Центрально-Східної Європи». Тематика лекцій відповідає тематичному структуруванню, вказаному в Силабусі та охоплена трьома тематичними модулями: ЗМ(1): Центрально-Східна Європа міжвоєнтя та воєнної доби (1918–1945): здобуття та втрата державності; ЗМ(2): Центрально-Східна Європа 1945–1989 років

під залізною завісою ССРСР; ЗМ(3): Центрально-Східна Європа 1989–2000-х років: транзит на Захід.

За день до лекції студенти отримують текст лекції викладача і самостійно читають текст. На лекції, відповідно до розкладу, студенти готові до слухання теми, а також можуть ставити питання, які виникли у момент читання чи слухання лекції. На інші форми співпраці з аудиторією відводиться 15 хвилин лекційного часу.

У навчально-методичному посібнику студенти можуть скористатися стислим викладом лекційного матеріалу, що значно економить час для записування, зосереджує увагу студента на основних повідомленнях, посилює активність студента тощо.

8.2. Семінарське заняття. Що таке семінарське заняття? Як проходить семінарське заняття?

Семінарське заняття – це вид начального заняття, на якому викладач організує дискусію з попередньо визначених проблем. Організація семінарського заняття залежить від обраної теми і передбачає вступне слово викладача, нагадування плану, мети, завдань семінару, його зв'язку із загальним контекстом нормативного освітнього компонента тощо. На підставі індивідуальних завдань (есе, рефератів тощо) студенти готують тези виступів з цих проблем.

Перелік тем семінарських занять визначається навчальною програмою дисципліни.

На кожному семінарському занятті викладач оцінює рівень підготовки студентських рефератів, виступів, активність їх у дискусії, вміння формулювати та відстоювати свою позицію тощо. Оцінка за кожне семінарське заняття враховується при визначенні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Семінарське заняття починається вступним словом викладача.

Основний час семінарського заняття приділено доповідям студентів та їх обговоренню.

Семінарське заняття закінчується прикінцевими акцентуваннями викладача/студента.

Регламент проведення семінарського заняття:

- вступне слово викладача триває до 5 хвилин;

- доповідь студента виголошується до 10 хвилин (час може корегуватися в залежності від кількості питань, що обговорюються);
- обговорення доповіді й запитання аудиторії тривають до 15 хвилин;
- заключне слово викладача/студента триває до 5 хвилин.

Важливими перевагами вивчення сучасної історії країн Центрально-Східної Європи у спосіб, запропонований викладачем, є спрямування його на розвиток особистості, її мислення, активностей, самостійності, комунікативних навиків тощо. Позиції викладача і студента, як суб'єктів навчання, є навзаєм активними; викладач орієнтується на особистість студента, серед функцій, які він виконує, пріоритетними є організаційна, виховна та стимулююча, а не контролююча. Застосовується виключно толерантний стиль спілкування зі студентом; викладач підтримує ініціативи студента. Навчання відбувається у дусі партнерства, досягнення спільного результату діяльності, індивідуальної допомоги, орієнтування студента на вирішення продуктивних завдань.

8.3. Доповідь. Як готуватися до доповіді?

Доповідь дозволяє залучити студента до самостійної роботи, навчити говорити його перед аудиторією, що корисно для людини, котра виконує складніші професійні завдання.

Формула доповіді: студент готується до доповіді в декілька етапів.

Технологія

Етап перший. Карта повідомлення

На першому етапі доречно обмежитися коротким повідомленням до 4 хвилин. Темою такого повідомлення може бути анотація на книгу чи статтю тощо.

Основна мета першого етапу – навчитися укладати й користуватися «карткою повідомлень», яка містить першу і останню фрази повідомлення плюс опорний сигнал (чи план) останнього тексту.

Першу й останню фрази треба вивчити напам'ять. Чому? Тому що це типові місця збоїв мовлення, наприклад вживання слова «ну» для початку мовлення. Завдання першої фази – зацікавити слухачів, повернути увагу.

Закінчувати повідомлення можна (навіть треба) стандартною фразою: «Я закінчив/закінчила доповідь і передаю слово викладачеві» чи «На цьому доповідь завершено, і я готовий/готова відповісти на ваші запитання».

Другий етап. Відпрацювання регламенту

На цьому етапі студент (викладач) ретельно стежать за часом доповіді. Якщо було домовлено, що повідомлення займе, наприклад, 3 хвилини, то студент повинен потрапити в цей інтервал плюс-мінус 20 секунд. Мета етапу – навчитися відчувати час.

Третій етап. Доповідь

Час проголошення доповіді 7–10 хвилин. Якщо тема не вкладається в цей час, її краще розбити між іншими доповідачами.

Четвертий етап. Доповідь з ускладненнями

Цей етап не є обов'язковим, але він може мати місце. Суть його в тому, що він може мати ускладнення, найчастіше зупинення доповіді викладачем для з'ясування (уточнення) змісту сказаному. Студент повинен швидко зорієнтуватися у питанні й відповісти на вимогу викладача. Продовжити доповідь словами: «Вибачте, я продовжу».

Четвертий етап. Відповіді на питання

Студент-доповідач повинен бути готовим до відповідей на питання. Питання можуть ставитися викладачем і студентами, які слухали доповідь. Обговорення триває до 15 хвилин.

8.4. Реферат. Як пишеться реферат? Як оцінюється реферат?

Реферат – це індивідуальні завдання, які сприяють поглибленню й розширенню теоретичних знань студента з окремих тем дисципліни, розвивають навички самостійної роботи з навчальною та науковою літературою. Це форма індивідуальних завдань рекомендується для теоретичних курсів і дисциплін гуманітарного та соціально-економічного циклу.

Вимоги та методичні рекомендації щодо написання реферату див. за посиланням: <http://www.psyh.kiev.ua>

Джерело: Подоляк Л., Юрченко В. Психологія вищої школи: Практикум: навч. посіб. Київ: Каравела, 2008. 336 с.

8.5. Есе. Що таке есе? Як оцінюється есе?

Есе – невеликий за обсягом текст, написання котрого збагачує словниковий запас, сприяє формуванню логіки викладу, удосконалює вміння користуватися історичними джерелами, допомагає логічно висловлювати свої думки тощо, себто усе разом взяте можна розглядати як квінтесенцію процесу освіти.

У методиці прийом написання есе – універсальний, він ефективний як для розвитку вмінь вищого порядку – аналізу, синтезу, творчого застосування знань тощо.

Есе в перекладі з французької означає «спроба», «проба», «нарис». Це – твір-роздум невеликого обсягу з вільною композицією, який виражає індивідуальні враження, роздуми з конкретного питання і не претендує на повноту й вичерпне трактування предмета вивчення. Есе допускає вираження автором суб'єктивної оцінки предмета обговорення й демонстрування автором нестандартного розуміння матеріалу. Есе можна трактувати як розмову вголос із виразом емоцій і використанням образів.

У навчальному процесі есе виступає методом перевірки знань з наголосом на творчому (оригінальному) мисленні.

Есе містить (і оцінюється за пунктами):

- аналіз інформації та її інтерпретацію;
- побудову міркувань;
- формулювання висновків;
- порівняння фактів, підходів і альтернатив;
- особисту оцінку автора

Зарубіжний досвід форм написання есе:

- самостійна творча робота за запропонованою темою (виконується як поза аудиторне завдання);
- тридцяти хвилинна аудиторна робота;
- десяти хвилинна творча робота для закріплення матеріалу, що вивчався на лекції;
- п'ятихвилинний вільний твір як підбиття підсумку семінарського заняття.

Критерії оцінювання есе:

- наявність грамотної, розгорнутої відповіді на поставлені питання;
- володіння поняттями і матеріалом;
- логіка побудов композиції есе;
- наведення аргументів, прикладів, цитат, використання графічного, статистичного, ілюстраційного матеріалу;
- уміння самостійно мислити, аналізувати інформацію, робити висновки та узагальнення;
- чітко висловлювати свою точку зору, особисте ставлення до проблеми.

**Групи критеріїв для оцінки есе
як творчої самостійної роботи студента:**

КРИТЕРІЇ	ВИМОГИ
Знання і розуміння теоретичного матеріалу	<ul style="list-style-type: none"> • Визначити предмет есе; • позначити коло понять і теорій, необхідних для відповіді на запитання; • розуміти і правильно використовувати терміни і поняття; • ілюструвати поняття відповідними прикладами
Аналіз та оцінка інформації	<ul style="list-style-type: none"> • Використовувати основні категорії аналізу; • виділити причинно-наслідкові зв'язки; • застосувати порівняльні характеристики; • давати особисту суб'єктивну оцінку проблемі
Побудова суджень	<ul style="list-style-type: none"> • Виділяти питання дослідження; • ділити есе на частини за змістом; • зберігати логічність міркувань під час переходу від однієї частини до іншої; • аргументувати основні положення есе
Презентація есе	<ul style="list-style-type: none"> • Використання графічного, статистичного, ілюстративного матеріалу; чіткість і виразність презентації; • культура мови; формулювання проміжних і кінцевих висновків

Оцінювання есе

Максимальна кількість балів, які студент може отримати за кожним критерієм – 3 бали, разом 12 балів.

Для нотаток

Для нотаток

Навчально-методичне видання

Шваб Лариса Петрівна

СУЧАСНА ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

*Навчально-методичний посібник
для студентів факультету історії, політології
та національної безпеки підготовки бакалавра
за спеціальністю «032 Історія та археологія»*

Друкується в авторській редакції
Верстка *Ілони Савицької*

Формат 60×84 ¹/₁₆. Обсяг 10,23 ум. друк. арк., 10,06 обл.-вид. арк.
Гарнітура Times New Roman. Наклад 300 пр.